

ΤΕΙ ΠΑΤΡΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φοιτήτριες: Κατερίνα Αθανασοπούλου
Χριστίνα Παχτίτη

ΘΕΜΑ:

«Εναλλακτικός Τουρισμός και Αειφόρος Ανάπτυξη»

Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτριος Στεργίου
Πάτρα 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	4
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο</u> : Ο τουρισμός.....	6
1.1 Η Ιστορία των εναλλακτικών μορφών του τουρισμού.....	9
1.1. α. Η πρώτη τουριστική περίοδος.....	10
1.1.β. Η δεύτερη τουριστική περίοδος.....	12
1.1.γ. Η τρίτη τουριστική περίοδος.....	14
1.1.δ. Η τέταρτη τουριστική περίοδος.....	16
1.1.ε. Η σύγχρονη τουριστική περίοδος.....	19
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο</u> : Ο εναλλακτικός τουρισμός στην Ελλάδα.....	24
2.1 Ορισμός του εναλλακτικού τουρισμού.....	24
2.2 Μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα.....	24
2.2.1.Αγροτουρισμός.....	25
2.2.2.Οικοτουρισμός.....	28
2.2.3.Επαγγελματικός τουρισμός.....	31
2.2.4.Πολιτιστικός τουρισμός.....	34
2.2.5.Μαθησιακός τουρισμός.....	41
2.2.6.Θρησκευτικός τουρισμός.....	42
2.2.7.Τουρισμός υγείας.....	48
2.2.8.Κοινωνικός τουρισμός.....	53
2.2.9.Θαλάσσιος τουρισμός.....	55
2.2.10.Αθλητικός τουρισμός.....	59
2.2.11.Γεωτουρισμός.....	63
2.2.12.Ορεινός-ορειβατικός τουρισμός.....	65
2.2.13.Χιονοδρομικός τουρισμός & τουρισμός χειμερινών αθλημάτων.....	66
2.2.14.Περιπατητικός τουρισμός.....	68
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο</u> : Επιπτώσεις ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα.....	72
3.1.Οφέλη του εναλλακτικού τουρισμού για τους ντόπιους.....	73

3.2.Οφέλη για τον επισκέπτη του εναλλακτικού τουρισμού	75
3.3.Δυσμενείς επιπτώσεις του εναλλακτικού τουρισμού.....	77
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Αειφόρος Ανάπτυξη.....</u>	<u>79</u>
4.1 Ιστορική αναδρομή.....	81
4.2 Αειφορία και φύση.....	84
4.3 Η αειφορία απάντηση στις αδηφάγες κρατικές οικονομίες.....	88
4.4 Στόχοι αειφόρου ανάπτυξης.....	91
4.5 Προϋποθέσεις τουριστικής βιώσιμης ανάπτυξης	92
<u>Επίλογος.....</u>	<u>97</u>
<u>Βιβλιογραφία.....</u>	<u>98</u>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους πιο διαδεδομένους τρόπους για ψυχαγωγία, ξεκούραση και ψυχική ανάταση, κατά τον οποίο ομάδες ατόμων ή μεμονωμένα, μεταβαίνουν σε κάποιον προορισμό εκτός της περιοχής διαμονής τους, όπου παραμένουν για τουλάχιστον ένα 24ωρο. Είναι δυνατόν να αποτελέσει πολύ σημαντική πηγή εσόδων για έναν τόπο, αν ακολουθήσει κάποιες προϋποθέσεις και οργανωθεί με τον κατάλληλο τρόπο.

Σκοπός της παρούσας εργασίας λοιπόν, είναι όχι να κάνει λόγο γενικά για το φαινόμενο του τουρισμού, αλλά να παρουσιάσει τις κυριότερες μορφές του εναλλακτικού τουρισμού, λαμβάνοντας ως αφετηρία, την ιστορία κάποιων μορφών μέσα στη διάρκεια των χρόνων.

Αρχικά λοιπόν, γίνεται ιστορική αναδρομή κάποιων μορφών του εναλλακτικού τουρισμού, ώστε να ερευνηθούν οι ρίζες των μορφών αυτών σε πρώιμη, ωστόσο, μορφή. Έπειτα, εξετάζεται το φαινόμενο του μαζικού τουρισμού, που αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα με βαρύνουσες επιπτώσεις. Καθώς αναφέρει χαρακτηριστικά ο Κομίλης¹: *«Με τη συνεχή ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, να κατατρώει τα τελευταία παρθένα τοπία, με τις τουριστικές υπηρεσίες να ομογενοποιούνται προκειμένου να ικανοποιήσουν τη διεθνή τους πελατεία με τόπους που χάνουν τη μοναδικότητα και το χαρακτήρα τους, πολλοί μελετητές φτάνουν στο απαισιόδοξο συμπέρασμα ότι το μέλλον του τουρισμού συνιστάται στη μαζικότητα, στην ομοιομορφία, στην προβλεψιμότητα, στην παροχή εξωτισμού και γραφικότητας σε ελεγχόμενες καλά συσκευασμένες δόσεις»* (Κομίλης, 2001)

Αντίδοτο για πολλούς επιστήμονες και μελετητές στο μαζικό και ομογενοποιημένο τουρισμό, αποτελούν οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού που απευθύνονται σε συνειδητοποιημένο κοινό και στοχεύουν στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Έτσι, το επόμενο κεφάλαιο αφορά σε αναλυτική παρουσίαση και περιγραφή των διάφορων

¹ «Τουριστικός σχεδιασμός – Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού» Κομίλης Π. – Βαγιωνής Ν. εκδόσεις Προπομπος Αθήνα 1999

μορφών του εναλλακτικού τουρισμού καθώς και των προοπτικών ανάπτυξής τους ανά τόπους.

Κατόπιν, το τρίτο κεφάλαιο, αφορά στην αειφόρο ανάπτυξη της Ελλάδας μέσα από τον τουρισμό

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός² αποτελεί έναν πολύ διαδεδομένο τρόπο ψυχαγωγίας, κυρίως στον Δυτικό κόσμο ενώ, παράλληλα συνιστά μια πολύ μεγάλη βιομηχανία και σημαντικότερη πηγή εσόδων για πολλές περιοχές όπως οι μεσογειακές ακτές της Ευρώπης (π.χ, Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα, κλπ). Ο τουρισμός άρχισε να αναπτύσσεται μετά τη δεκαετία του 1950, οπότε και ο κόσμος σε διεθνές επίπεδο, είχε ανασυγκροτηθεί μετά τη λήξη του Β' Παγκόσμιου πολέμου τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Κατά καιρούς έχουν γίνει ποικίλες προσπάθειες για να διατυπωθεί ένας ακριβής ορισμός για τον τουρισμό. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά του που έχουν εννοιολογική υπόσταση είναι τα κάτωθι³:

- Ο τουρισμός αποτελεί αποτέλεσμα μεμονωμένης ή ομαδικής μετακίνησης ανθρώπων σε διάφορους προορισμούς και συνιστά τη διαμονή τους σε αυτούς επί τουλάχιστον ένα 24ωρο με σκοπό την ικανοποίηση των ψυχαγωγικών τους αναγκών.
- Οι ποικίλες μορφές του τουρισμού περιλαμβάνουν κατ' ανάγκη δύο κύρια στοιχεία: Το ταξίδι στον τουριστικό προορισμό καθώς και τη διαμονή σε αυτόν, συμπεριλαμβανομένης της διατροφής.
- Το ταξίδι και η διαμονή είναι απαραίτητο να λαμβάνουν χώρα εκτός του τόπου της μόνιμης κατοικίας των ανθρώπων, οι οποίοι αποφασίζουν να μετακινηθούν για λόγους αναψυχής, για να λογίζεται ως τουρισμός.
- Η μετακίνηση ανθρώπων σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς είναι προσωρινού και βραχυχρόνιου χαρακτήρα, γεγονός που σημαίνει πως πρόθεσή

² «Τουρισμός και Ανάπτυξη» Ηγουμενάκης Ν. Εκδόσεις INTERBOOKS Αθήνα 2000

³ Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π., «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον» εκδ. Κριτική, Αθήνα 2001

τους είναι η επιστροφή στον τόπο της μόνιμης κατοικίας τους μέσα σε βραχύ διάστημα.

- Οι άνθρωποι επισκέπτονται τουριστικούς προορισμούς για λόγους που δε σχετίζονται με το επάγγελμα τους, την εκπαίδευση κι άλλους ανάλογους. Αντίθετα η επίσκεψή τους υπαγορεύεται από λόγους διασκέδασης, αναψυχής κλπ.

Όσον αφορά την πληθώρα των ορισμών σχετικά με το φαινόμενο τον τουρισμό:

Το 1941 οι καθηγητές Hunziker⁴ και Krapf του Πανεπιστημίου της Βέρνης, υποστήριξαν την άποψη ότι ο τουρισμός είναι δυνατό να οριστεί ως το σύνολο των φαινομένων και των σχέσεων που προκύπτουν από την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού σε έναν προορισμό και τη διαμονή σε αυτόν μη μόνιμων κατοίκων του.

Επιπλέον, το 1937 η Επιτροπή Εμπειρογνομόνων της Κοινωνίας των Εθνών⁵ συνέστησε στις χώρες-μέλη της να υιοθετήσουν έναν ορισμό ο οποίος χαρακτήριζε το άτομο-τουρίστα ως ένα άτομο που πραγματοποιεί ένα ταξίδι για ένα χρονικό διάστημα διάρκειας 24 ωρών ή και περισσότερο, σε μια χώρα διαφορετική από εκείνη που διαμένει μόνιμα.

Περίπου δυόμιση δεκαετίες αργότερα, το 1963 η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για Διεθνή Ταξίδια και Τουρισμό, η οποία έλαβε χώρα στη Ρώμη, κατέληξε ομόφωνα στην άποψη: ο όρος επισκέπτης να περιγράφει οποιοδήποτε άτομο που επισκέπτεται μία χώρα διαφορετική από εκείνη στην οποία διαμένει μόνιμα, για οποιοδήποτε λόγο εκτός από εκείνο της άσκησης ενός επαγγέλματος για το οποίο να αμείβεται με χρηματικούς πόρους της χώρας την οποία επισκέπτεται. Κατά συνέπεια, ο ορισμός αυτός καλύπτει δύο κατηγορίες επισκεπτών:

- Οι τουρίστες: άτομα που επισκέπτονται μια χώρα και παραμένουν σε αυτήν τουλάχιστον επί ένα 24ωρο, και παράλληλα, οι λόγοι επίσκεψης ως επί το πλείστον είναι οι διακοπές, επαγγελματικοί λόγοι, λόγοι υγείας, σπουδές, συμμετοχή σε αποστολή ή σύσκεψη ή συνέδριο, επίσκεψη φίλων ή συγγενών, θρησκευτικοί λόγοι και άθληση.

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Hunziker

⁵ http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%95%CE%B8%CE%BD%CF%8E%CE%BD

- Τους εκδρομείς: άτομα που επισκέπτονται μια χώρα και παραμένουν σε αυτή λιγότερο από ένα 24ωρο. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι επιβάτες κρουαζιερόπλοιων, οι επισκέπτες που έρχονται σε έναν τόπο και φεύγουν την ίδια μέρα χωρίς να ακολουθήσει διανυκτέρευση, καθώς επίσης και τα πληρώματα πλοίων, αεροπλάνων κλπ.

Παράγοντες⁶ που συντέλεσαν στην ανάπτυξη κι άνθιση του τουρισμού είναι οι παρακάτω:

- Η αυξανόμενη αστικοποίηση και οι γρήγοροι ρυθμοί των πόλεων, ώθησαν τους ανθρώπους να επανακτήσουν την επαφή τους με τη φύση, η οποία μπορεί να τους προσφέρει χαλάρωση και ευεξία
- Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου που επέτρεψε έξοδα για ταξίδια και διασκέδαση
- Η βελτίωση των συγκοινωνιακών δικτύων, η οποία επέτρεψε την ελεύθερη μετακίνηση των πληθυσμών σε σύντομο χρονικό διάστημα καθώς και οι προσιτές τιμές των εισιτηρίων οδήγησαν σε αύξηση του τουρισμού.

⁶ «Τουριστικό MARKETING» Ηγουμενάκης Ν. Εκδόσεις INTERBOOKS Αθήνα 1999

1.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Μελετώντας τη βιβλιογραφία που σχετίζεται με τον τουρισμό, εντοπίζονται αναφορές σχετικές με την ιστορική εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου, που αποδεικνύουν πως ορισμένες μορφές του εναλλακτικού τουρισμού αναπτύχθηκαν από τα πρώτα χρόνια των τουριστικών δραστηριοτήτων –όπως θεωρούνται σήμερα-. Αξιοσημείωτο είναι πως ορισμένες από αυτές τις μορφές, αποτελούσαν και τη μοναδική, τότε, τουριστική δραστηριότητα κάποιου τόπου.

Ο όρος «εναλλακτικός τουρισμός»⁷ χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά, τη δεκαετία του 1970 για να περιγράψει τις νέες εναλλακτικές μορφές τουρισμού που στο σύνολο τους συνθέτουν το λεγόμενο ήπιο ή μαλακό ή εναλλακτικό τουρισμό. Αυτό το είδος, αναπτύχθηκε για να αντιμετωπιστεί ο λεγόμενος σκληρός ή μαζικός τουρισμός και παράλληλα, οι δυσμενείς περιβαλλοντολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις που επέφερε, καθώς και ο υλιστικός χαρακτήρας του βιομηχανοποιημένου και «πακεταρισμένου» τουρισμού.

Σύμφωνα λοιπόν, με την κρατούσα άποψη, υπάρχουν νέες μορφές τουρισμού, όμως όλες οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού δεν είναι νέες. Μεταξύ των 90 περίπου μορφών τουρισμού, όπως τις ορίζει ο S.W. Boyd υπάρχουν και βασικές (επικρατούσες σε έναν τόπο) αλλά και εναλλακτικές μορφές. Κάποιες από αυτές, έχουν ρίζες που ανάγονται στην αρχαιότητα, ενώ άλλες δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια. Παράλληλα, όλες οι μορφές αυτές δύνανται να αντικαθίστανται -η μια από την άλλη- σύμφωνα με την αρχή της εναλλακτικότητας και βάση των γενικών τουριστικών χαρακτηριστικών τους. Επιπλέον, είναι δυνατό να χαρακτηρίζονται ανάλογα με το μέγεθος τους στο τοπικό περιβάλλον, ως κύριες ή εναλλακτικές. (Σφακιανάκης Μ.)

⁷ «Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού» Μανώλης Κων. Σφακιανάκης, Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝ»

1.1.α Η πρώτη τουριστική περίοδος

Οι κυριότερες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες όπως αναφέρθηκε, ανάγουν την ύπαρξη τους κατά τους αρχαίους χρόνους και εξελίχθηκαν στα χρόνια πριν το Χριστό, μαζί με το τουριστικό φαινόμενο γενικά, είναι⁸: ο τουρισμός αναψυχής, ο επαγγελματικός τουρισμός (επαγγελματικά ταξίδια και συνεδριακός τουρισμός), ο πολιτιστικός, ο θρησκευτικός, ο αθλητικός και ο ιαματικός τουρισμός.

Τα είδη αυτά του εναλλακτικού τουρισμού, έκαναν την εμφάνιση τους στην Αρχαία Αίγυπτο, Μεσοποταμία (Σουμέριοι, Ασσύριοι), Αρχαία Ελλάδα και Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία κατά την προ Χριστού περίοδο της.

Μαθαίνουμε λοιπόν, από ιστορικές πηγές πως οι Αιγύπτιοι και οι Ασσύριοι δημόσιοι υπάλληλοι, ταξίδευαν για επαγγελματικούς λόγους, δηλαδή μετακινούνταν για κρατικές υποθέσεις. Επιπλέον, είναι γνωστό ότι οι Αιγύπτιοι πραγματοποιούσαν ημερήσιες εκδρομές στις όχθες του Νείλου όπου και έπαιρναν το μπάνιο τους, εξασκώντας έτσι, ένα είδος παραποτάμιου τουρισμού.

Ο συνεδριακός τουρισμός από την άλλη, αναπτύχθηκε σε πρώτη μορφή στην Αρχαία Ελλάδα, με το θεσμό των Αμφικτιονικών⁹ που αποτελούσαν συγκεντρώσεις αντιπροσώπων των γειτονικών ελληνικών φύλων και αργότερα αντιπροσωπειών των γειτονικών πόλεων - κρατών με σκοπό την επίλυση θρησκευτικών, πολιτικών, φορολογικών, τοπικών θεμάτων καθώς και προβλημάτων κοινού ενδιαφέροντος. Η πρώτη Αμφικτιονία που πραγματοποιήθηκε, ήταν εκείνη των Θερμοπυλών το 1522 π.Χ. όμως αργότερα λάμβανε χώρα ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Αμφικτιονίες επίσης είχαν γίνει στους Δελφούς, στη Βοιωτία, στον Πόρο και στη Δήλο.

Περνάμε στον αθλητικό¹⁰ και θρησκευτικό τουρισμό, ο οποίος αναπτύσσεται κυρίως στην Αρχαία Ελλάδα κατά το τέλος της αρχαιότητας, τη χιλιετία πριν το χριστιανισμό. Ο αθλητικός τουρισμός συνίστατο στα ταξίδια των Αρχαίων Ελλήνων που πραγματοποιούσαν για να μεταβούν από τον τόπο τους, στους τόπους των

⁸ Εγκυκλοπαίδεια «Δομή», τόμος 21, Αθήνα 2007

⁹ Εγκυκλοπαίδεια «Δομή», λήμμα: Αμφικτιονίες, τόμος 5, Αθήνα 2007

¹⁰ Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας, Bury & Meiggs, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1998

μεγάλων πανελλήνιων αγώνων οι οποίοι γίνονταν προς τιμή των θεών τους. Τέτοιοι αγώνες γίνονταν στα Ολύμπια, δηλαδή οι Ολυμπιακοί αγώνες, που γίνονταν προς τιμήν του Δία, τα Πύθια στους Δελφούς προς τιμήν του Απόλλωνα, τα Ίσθμια στον Ισθμό της Κορίνθου προς τιμή του Ποσειδώνα και τα Νέμεα στη Νεμέα προς τιμήν της Δήμητρας.

Θρησκευτικό¹¹ τουρισμό αποτελούσαν τα ταξίδια των Αρχαίων Ελλήνων με σκοπό τη μετάβαση τους στις μεγάλες θρησκευτικές εορτές προς τιμήν των θεών τους. Τέτοιες ήταν οι Διονυσιακές γιορτές προς τιμήν του Διονύσου, τα Ελευσίνια μυστήρια προς τιμή της Δήμητρας και της Περσεφόνης, τα Παναθήναια προς τιμήν της Αθηνάς και πολλές άλλες μικρότερες γιορτές προς τιμή άλλων θεών ή ημιθέων ή και θνητών ηρώων.

Αξιοσημείωτο είναι πως συνδέονταν οι δραστηριότητες του αθλητικού και θρησκευτικού τουρισμού της εποχής εκείνης, καθώς οι αθλητικοί αγώνες τελούνταν προς τιμή των Θεών.

Οι πρώτοι ταξιδιώτες-τουρίστες και πρωτοπόροι του περιηγητικού τουρισμού θεωρούνταν ο Ηρόδοτος¹² (480-421 π.Χ.) και ο Πausανίας ο Περιηγητής (2ος π.Χ. αιώνας) οι οποίοι εκτός από γεωγράφοι και ιστορικοί, ήταν και οι πρώτοι συγγραφείς τουριστικών οδηγιών. Σε ό,τι αφορά τον ιαματικό τουρισμό, αναπτύχθηκε και αυτός στην Αρχαία Ελλάδα. Η ύπαρξη και η χρήση των ιαματικών πηγών για θεραπευτικούς σκοπούς αναφέρεται από διάφορους ιστορικούς, γεωγράφους και φιλοσόφους της εποχής (Αριστοτέλης, Στράβων, Πλούταρχος, Ηρόδοτος, Ιπποκράτης κ.λπ.). Παράλληλα, είναι γνωστά τα Ασκληπιεία¹³, που αποτελούσαν τα πρώτα κέντρα υγείας και δημιουργήθηκαν γύρω από τις θερμομεταλλικές πηγές. Η λουτροθεραπεία λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις την περίοδο εκείνη.

Σε ό,τι αφορά ωστόσο, το θαλάσσιο τουρισμό, η θαλασσοκρατία των Ελλήνων και αργότερα των Ρωμαίων, όπως και τα πολλά θαλάσσια ταξίδια που πραγματοποιούνταν, δεν στοιχειοθετούν επ' ουδενί μορφή θαλάσσιου τουρισμού διότι όλα τα ταξίδια γίνονταν αποκλειστικά για κερδοσκοπικούς, εμπορικούς και στρατιωτικούς σκοπούς.

¹¹ Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας, Bury & Meiggs, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1998

¹² Εγκυκλοπαίδεια «Δομή», λήμμα: Ηρόδοτος, τόμος 9, Αθήνα 2007

¹³ <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=135632>

Αντίθετα σαν μορφή πολιτιστικού τουρισμού συνδυασμένος με τουρισμό αναψυχής, δύνανται να θεωρηθούν τα ταξίδια με σκοπό την επίσκεψη των επτά θαυμάτων του τότε γνωστού κόσμου, μεταξύ των οποίων λογίζόταν και η Αρχαία Έφεσος και την οποία επισκεπτόταν ετησίως περίπου 700.000 τουρίστες για διασκέδαση και πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως μας πληροφορούν αρχαία κείμενα. (Σφακιανάκης Μ.)

1.1 β Η δεύτερη τουριστική περίοδος

Το διάστημα από τη γέννηση του Χριστού μέχρι και το α' μισό του 19 αιώνα (1850) συντίθεται από μικρότερες χρονικά, ιστορικές περιόδους¹⁴, οι βασικότερες των οποίων είναι:

- Η περίοδος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μετά Χριστόν, μέχρι και την πτώση της (300 μ.Χ.)
- Η περίοδος της Βυζαντινής αυτοκρατορίας στην Ανατολική Ευρώπη (300 - 1453 μ.Χ.)
- Η περίοδος του Μεσαίωνα στη Δυτική Ευρώπη (300- 1308 μ.Χ.)
- Η περίοδος της Αναγέννησης (1305 - 1618)
- Η ευρύτερη περίοδος της Γαλλικής επανάστασης και των Ναπολεόντειων πολέμων.

Κατά το διάστημα των περιόδων αυτών, οι οποίες από πολλούς μελετητές θεωρούνται τουριστικά ανενεργές, δεν εμφανίστηκαν νέες μορφές τουρισμού, όμως δεν σταμάτησε να υφίσταται τουριστική δραστηριότητα. Αυτό κατά βάση γινόταν με τη μορφή του ήδη υπάρχοντος θρησκευτικού, αθλητικού, ιαματικού τουρισμού και των επαγγελματικών ταξιδιών. Οι κρατούσες συνθήκες τότε, με τους συνεχείς πολέμους μεταξύ των κρατών της Ευρώπης αλλά και τις συνεχείς εθνικές ανακατατάξεις, τη διάσπαρτη κοινωνική αναταραχή, την ανασφάλεια των ταξιδιών λόγω της έντονης ληστρικής και πειρατικής δράσης, το καθεστώς της φεουδαρχίας, το θεοκρατισμό με τους σχολαστικούς κανόνες και τους δογματικούς τύπους που επέβαλε η Δυτική Εκκλησία, την έλλειψη δρόμων, συγκοινωνιακών μέσων, την τουριστική υποδομή και το διαθέσιμο εισόδημα και τη γενική κατάσταση όπου οι μεμονωμένοι άνθρωποι αλλά και ολόκληροι λαοί επεδίωκαν απλώς να επιβιώσουν,

¹⁴ Παγκόσμιος Ιστορία, Μαρσέλ Ντυνάν, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1989

όλες αυτές λοιπόν, οι συνθήκες δεν επέτρεπαν να εκδηλωθεί κάποια σοβαρή τουριστική δραστηριότητα.

Αυτές όμως, οι ίδιες συνθήκες, επέβαλαν τη δημιουργία έργων, την εκδήλωση ενεργειών και την καθιέρωση διαδικασιών και πρακτικών, οι οποίες αν και εξυπηρετούσαν σκοπούς που δεν είχαν να κάνουν με τον τουρισμό, απεδείχθησαν εκ των υστέρων ως οι πρώτοι θεμέλιοι λίθοι της μελλοντικής τουριστικής υποδομής (καταλύματα, κ.ά).

Κατά την μετά Χριστό περίοδο της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας¹⁵ ολοκληρώθηκε και λειτούργησε το πρώτο οργανωμένο και εποπτευόμενο οδικό δίκτυο, με θέσεις ανάπαυσης κάθε 40-50 χιλιόμετρα που χρησιμοποιούσαν οι κρατικοί υπάλληλοι και οι στρατιωτικοί αλλά αργότερα και οι απλοί πολίτες που δια διάφορους λόγους ταξίδευαν. Την ίδια περίοδο κατασκευάζονταν πανδοχεία κατά μήκος του οδικού δικτύου με δυνατότητα διαμονής και διατροφής ανθρώπων και ζώων, ενώ για πρώτη φορά θεσπίζονται οι ημέρες αργίας και ανάπαυσης. Ο ιαματικός τουρισμός κατά κύριο λόγο, αλλά και ο αθλητικός και θρησκευτικός τουρισμός ήταν σε ανάπτυξη ενώ οι κάτοικοι πολλών ρωμαϊκών πόλεων αρχίζουν να εκδηλώνουν πολιτιστικές δραστηριότητες, επισκεπτόμενοι τις τότε πολιτιστικές πόλεις της Ελλάδας και της Ανατολής.

Στη διάρκεια της Βυζαντινής περιόδου στην Ανατολική Ευρώπη δεν υπήρξε αυτοτελής τουριστική δραστηριότητα. Αρχικά επικρατούσαν οι μετακινήσεις κληρικών με σκοπό τη διάδοση της νέας χριστιανικής θρησκείας και τα μοναστήρια και οι ξενώνες των εκκλησιών πρόσφεραν υπηρεσίες διαμονής και διατροφής που αργότερα απολάμβαναν και άλλοι κρατικοί υπάλληλοι και απλοί ταξιδιώτες. Χαρακτηριστική άνοδο στις μετακινήσεις πιστών στους Αγίους τόπους προκάλεσε η εύρεση κι ανάκτηση του Τιμίου Σταυρού από τον αυτοκράτορα Ηράκλειο και ο ευπρεπισμός του Λόφου της Σταύρωσης.

Στη Δυτική Ευρώπη κατά την περίοδο του Μεσαίωνα¹⁶ (300-1308 μ.Χ.) αλλά και κατά την περίοδο της Αναγέννησης (1308-1618) εξαιτίας των συνθηκών οι οποίες

¹⁵ http://www.e-yliko.gr/htmls/istoria/dikt_bibl/fihttp-roman.aspx

¹⁶ Παγκόσμιος Ιστορία, Μαρσέλ Ντυνάν, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1989

επικρατούσαν και αναφέρθηκαν παραπάνω, δεν δυνάμεθα να μιλήσουμε για τουριστική ανάπτυξη.

Όλα τα ταξίδια που πραγματοποιούνταν τότε, ήταν κυρίως τα ταξίδια προσκυνητών¹⁷ προς τους Αγίους Τόπους, τα ταξίδια των εμπόρων και αργότερα τα ταξίδια των εξερευνητών. Είναι αναγκαίο όμως να επισημανθεί ότι τα ταξίδια αυτά ήταν αφενός δύσκολα κι αφετέρου ακριβά και επικίνδυνα. Έτσι, κάθε ταξίδι αποτελούσε κατόρθωμα και το επιχειρούσαν μόνο όσοι ήταν τολμηροί, πλούσιοι και τυχοδιώκτες που συνήθως ήταν έμποροι, σταυροφόροι και προσκυνητές, διπλωμάτες και κατάσκοποι, ιεραπόστολοι, αρχαιολόγοι, γεωγράφοι και κυνηγοί θησαυρού.

Κατά την περίοδο από το 1618 μέχρι το 1850, το ευρωπαϊκό σκηνικό δεν μεταβλήθηκε ιδιαίτερα, από τουριστικής άποψης. Η Γαλλική επανάσταση¹⁸ και οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι προξένησαν πολιτικές, εθνικές, κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις αλλά παρόλα αυτά, η τουριστική άνοιξη δεν ήρθε. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι κατά την περίοδο αυτή πρωτοεμφανίζονται τα οργανωμένα πλέον ξενοδοχεία, επίσης γενικεύεται η χρήση του ατμοκίνητου σιδηροδρόμου, παράλληλα γίνονται οδικά δίκτυα που συνδέουν τις πόλεις μεταξύ τους κι εμφανίζονται τα πρώτα εστιατόρια ενώ συγγράφονται και πολλοί τουριστικοί οδηγοί. Ακόμη, εκδηλώνεται η επιθυμία όλων και πιο πολλών ανθρώπων να πραγματοποιήσουν ταξίδια που δεν αποτελούν τις προνομιούχες τάξεις. Αρχίζουν τότε, να εμφανίζονται και τα πρώτα πακέτα τουρισμού. (Σφακιανάκης Μ¹⁹.)

1.1.γ Η τρίτη τουριστική περίοδος

Εκτείνεται από το 1850 μέχρι το 1950. Η περίοδος χαρακτηρίζεται από τα παρακάτω γεγονότα:

1. Η καθιέρωση του λεγόμενου «Grand Tour²⁰» που είχε ξεκινήσει από νωρίτερα, του ταξιδιού δηλαδή, που έκαναν οι γόνοι των αριστοκρατικών και πλουσίων οικογενειών της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και αργότερα των ΗΠΑ, για να συμπληρώσουν την ακαδημαϊκή τους μόρφωση και την κοινωνική τους

¹⁷ <http://www.historical-quest.com/el/arxeio/arxeio11/mesaioniki11.html>

¹⁸ Παγκόσμιος Ιστορία, Μαρσέλ Ντυνάν, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1989

¹⁹ Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Σφακιανάκης Μανώλης, εκδ. Έλλην, 2000

²⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Grand_Tour

συγκρότηση, επισκεπτόμενοι τις ιστορικές πόλεις της Ευρώπης που θεωρούνταν τότε κέντρα γραμμάτων και εμπορίου, όπως το Παρίσι, η Ρώμη, η Φλωρεντία κ.λπ.

Τα ταξίδια αυτά αποτελούσαν μια μορφή περιηγητικού τουρισμού, με έντονα τα χαρακτηριστικά του πολιτιστικού και του μορφωτικού τουρισμού. Παρόμοια περίπου, ήταν τα ταξίδια που οργάνωναν αργότερα πολλά Ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια, στο πλαίσιο μορφωτικών και εξερευνητικών προγραμμάτων, με επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους για ανασκαφές ή σε άλλα μέρη για μελέτη διαφόρων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

2. Η αλματώδης ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων και η παράλληλη ανάπτυξη των οδικών δικτύων. Η χρήση του σιδηροδρόμου αποτελεί συνήθη πρακτική, το αυτοκίνητο εμφανίζεται σιγά-σιγά στην αγορά των μετακινήσεων, ενώ στο τέλος της περιόδου εμφανίζεται δυναμικά το αεροπλάνο. Έτσι, τα ταξίδια, εμπορικά ή τουριστικά, γίνονται ασφαλέστερα, γρηγορότερα και οικονομικότερα και προ παντός προσιτά στο ευρύ κοινό.
3. Η θεαματική ανάπτυξη των ξενοδοχείων σε επίπεδο κατασκευής, μεγέθους και χωρητικότητας, βοηθητικών εγκαταστάσεων, εξοπλισμού αλλά κυρίως σε επίπεδο εξυπηρέτησης του πελάτη.
4. Αρχίζει η καθιέρωση του θεσμού των παρεχόμενων διακοπών²¹, πρώτα στη Γαλλία (1936) και μετά στις λοιπές Ευρωπαϊκές χώρες. Αποτέλεσμα είναι να επιτρέπεται στο μέσο εργαζόμενο πολίτη να ταξιδεύει ευκολότερα.
5. Η εμφάνιση των πρώτων οργανωτών ταξιδιών (Tour operators και ταξιδιωτικών γραφείων) με πρωτοπόρο τον Thomas Cook²² ο οποίος εμπορευματοποίησε σε μεγάλη κλίμακα τα τουριστικά πακέτα. Έτσι, παγιώνεται σιγά σιγά ο οργανωμένος τουρισμός και αρχίζει να εμφανίζεται ως απόρροια ο μαζικός τουρισμός.
6. Η ίδρυση και οργάνωση παράκτιων και ορεινών θέρετρων, η ανάπτυξη λουτροπόλεων και η καθιέρωση ορισμένων περιοχών σαν τουριστικών προορισμών της νέας μόδας (Κυανή ακτή, Ιταλία, Ισπανία κ.λπ.) Ο

²¹ Τουριστική Ανάπτυξη: Αρχές, Διαδικασίες και Πολιτικές, William Gartner, 2005

²² <http://www.thomascook.com/>

- παράκτιος, ο ορεινός κι ο φυσιολατρικός τουρισμός, διαφοροποιούνται από τον γενικό περιηγητικό τουρισμό και εμφανίζονται ως νέες μορφές τουρισμού.
7. Η γενίκευση του θεσμού των εκθέσεων σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις και η εμφάνιση των Διεθνών Εκθέσεων²³ που προσελκύουν πλήθος επισκεπτών των οποίων οι τουριστικές δραστηριότητες συγκροτούν τον εκθεσιακό τουρισμό, μια νέα εναλλακτική μορφή τουρισμού.
 8. Η δυναμική είσοδος των ΗΠΑ στην τουριστική αρένα που προσδίδει μεγαλύτερη διάσταση στο τουριστικό φαινόμενο. Τα θαλάσσια ταξίδια που πραγματοποιούνται με τα καινούργια μεγάλα και ταχυκίνητα πλοία μεταξύ Ευρώπης και ΗΠΑ, επιτρέπουν την εμφάνιση του διηπειρωτικού τουρισμού που σήμερα στηρίζουν αποκλειστικά τα αεροπλάνα.
 9. Η συνειδητοποίηση της οικονομικής και κοινωνικής διάστασης του τουρισμού, η οποία αφυπνίζει και τα κράτη που σπεύδουν να ιδρύσουν Δημόσιους Τουριστικούς Φορείς και τους τουριστικούς επιχειρηματίες ώστε να προσπαθούν να παράγουν νέα τουριστικά προϊόντα, παράλληλα όμως και τους πολίτες οι οποίοι διεκδικούν πλέον δυναμικά το κοινωνικό αγαθό του τουρισμού. (Σφακιανάκης Μ.)

1.1.δ Η τέταρτη τουριστική περίοδος

Η περίοδος αυτή που αρχίζει από το τέλος του Β' Παγκόσμιου πόλεμου και για τη χώρα μας ξεκινά από το 1950²⁴ ενώ για άλλους η περίοδος αυτή, τελειώνει το 1980, αντίθετα για κάποιους η περίοδος συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Αποτελεί την περίοδο της τουριστικής έξαρσης. Με λίγα λόγια, της γρήγορης αύξησης ή άνθησης του τουριστικού φαινομένου. Η αύξηση αυτή, έχει αποδειχθεί και εκφράζεται με αριθμούς ενώ ταυτόχρονα, αιτιολογείται από τη μελέτη των πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών, τεχνολογικών, πολιτιστικών και ψυχολογικών παραγόντων ή αιτίων που την προκάλεσαν.

Σημειώνεται περιληπτικά, ότι η γενική εκτίμηση της ποσοτικής αύξησης του τουρισμού, από το 1950 μέχρι το 1980, είναι πως τα τουριστικά μεγέθη

²³ <http://www.acci.gr/acci/Extraversion/Events/tabid/159/language/el-GR/Default.aspx>

²⁴ «Τουρισμός και Ανάπτυξη» Ηγουμενάκης Ν. Εκδόσεις INTERBOOKS Αθήνα 2000

δεκαπλασιάστηκαν ή και εικοσπλασιάστηκαν και σαν βασικότερες αιτίες²⁵ αυτής της αύξησης μπορούν να αναφερθούν οι εξής:

- Η ανάπτυξη των συγκοινωνιών και όλων των μεταφορικών μέσων (αυτοκινήτων, πλοίων, σιδηροδρόμων) κυρίως, όμως η χρήση των αεριωθουμένων αεροσκαφών που με τη μεγάλη ταχύτητα τους, ελαχιστοποίησαν την απόσταση μεταξύ των διάφορων προορισμών.
- Η αύξηση των ημερών των πληρωμένων διακοπών και το υποχρεωτικό της χορήγησής τους. Στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες σήμερα, χορηγούνται στους εργαζομένους 5 κατά μέσο όρο εβδομάδες διακοπών, παραπάνω από τις 8- 14 επίσημες αργίες και τα 52 σαββατοκύριακα του χρόνου. Στις ΗΠΑ μάλιστα χορηγούνται και 13 ημέρες ασθένειας οι οποίες και μεταφέρονται στον επόμενο χρόνο αν δε χρησιμοποιηθούν τον προηγούμενο.
- Η αύξηση των εισοδημάτων των εργαζομένων και η σχετική μείωση των τιμών πολλών τουριστικών προϊόντων και κυρίως εκείνων του οργανωμένου τουρισμού (τουριστικών πακέτων).
- Το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης των πολιτών και η αύξηση του αριθμού εκείνων με πανεπιστημιακή εκπαίδευση, δεδομένου ότι συγκριτικές μελέτες έδειξαν ότι η τουριστική δραστηριότητα των ανθρώπων αυξάνεται ανάλογα με την εκπαίδευσή τους.
- Η διεύρυνση του εύρους ηλικιών των ανθρώπων που κάνουν τουρισμό και η είσοδος στην τουριστική αγορά των «ενεργών» συνταξιούχων, των ανθρώπων της 3ης ηλικίας και ομάδων πληθυσμού που είχαν αποκλεισθεί από την αγορά αυτή τα προηγούμενα χρόνια (φτωχοί και άτομα με ειδικές ανάγκες).
- Η αναγνώριση του τουρισμού σαν κοινωνικού αγαθού και η ανάληψη της υποχρέωσης της πολιτείας να προωθήσει την τουριστική ανάπτυξη και να κάνει τα τουριστικά προϊόντα προσιτά σε όλους.
- Η ευρεία εμπορευματοποίηση του τουρισμού από τους τουριστικούς επιχειρηματίες, για κερδοσκοπικούς λόγους, οι οποίοι εφαρμόζουν όλους τους νόμους και τα μέσα της αγοράς, των πωλήσεων και του marketing για να αυξήσουν τον αριθμό των τουριστών / πελατών τους.
- Η αύξηση των κοινωνικών, οικογενειακών, ατομικών αναγκών και των ψυχοσωματικών επιβαρύνσεων και συμπλεγμάτων που ωθούν τους

²⁵ Έρευνα τουριστικής αγοράς, Χρήστου Ε., εκδ. Interbooks, 1999

ανθρώπους να κάνουν τουρισμό, οι οποίοι ζώντας κυρίως σε αστικά κέντρα με το πρότυπο της κυψελοειδούς ζωής, καταπιέζονται και ασφυκτιούν και η μόνη διέξοδος τους είναι να αναζητήσουν, μέσω του τουρισμού, την ελευθερία τους στην εξοχή, στη θάλασσα, στα βουνά, στις ρίζες τους, στο παρελθόν τους, για να βρουν την πνευματική και σωματική τους ισορροπία.

Αποτέλεσμα αυτών είναι η άναρχη ανάπτυξη του τουρισμού, η οποία έγινε τόσο απότομα ώστε δεν προβλέφθηκαν οι συνέπειες που θα μπορούσε να επιφέρει. Έχασε τον ανθρωποκεντρισμό, την ομορφιά και το στοιχείο της ελευθερίας του. Κατέληξε σε μια σκληρή, απρόσωπη και υλιστική βιομηχανία. Ο τουρισμός από «χάριν του ειδέναι» κατάντησε τουρισμός «χάριν του κερδίζειν».

Το νέο πρόσωπο του τουρισμού, το ονόμασαν μαζικό τουρισμό²⁶ που πρακτικά σημαίνει υπερβολική συγκέντρωση τουριστών σε έναν τόπο και κυρίως στη διάρκεια της τουριστικής εποχής, με δραματικές συνέπειες για το περιβάλλον, τα παρεχόμενα τουριστικά προϊόντα αλλά και τον ντόπιο πληθυσμό.

Εξετάζοντας και πάλι τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού κατά την περίοδο αυτή, πρέπει να επισημάνουμε ότι όλες σχεδόν οι προϋπάρχουσες εναλλακτικές μορφές ακολούθησαν τη γενική πορεία της γιγάντωσης του τουρισμού. Μερικές μορφές αναπτύχθηκαν πολύ γρήγορα, όπως για παράδειγμα ο παράκτιος τουρισμός στις θερμές και νησιωτικές χώρες, ο χιονοδρομικός τουρισμός στα χειμερινά θέρετρα της Ευρώπης και ο θρησκευτικός τουρισμός κατά τη διάρκεια μεγάλων θρησκευτικών εκδηλώσεων, ενώ πολύ συχνά ταυτίζονται με το μαζικό τουρισμό. Άλλες μορφές αυξήθηκαν χωρίς όμως να γιγαντωθούν και ελάχιστες είναι αυτές που διατήρησαν το προηγούμενο μέγεθός τους. Επιπλέον, αρκετές μορφές άλλαξαν κάποια από τα χαρακτηριστικά τους είτε σε ολοκληρωτικό βαθμό είτε σε ορισμένα σημεία για να διαφοροποιούνται από άλλες. Σαφέστατα εμφανίστηκαν και νέες μορφές τουρισμού.

Πιο συγκεκριμένα: ο αγροτουρισμός²⁷ αναπτύσσεται κυρίως, στις ΗΠΑ το 1960 και παγιώνεται ως εναλλακτική μορφή τουρισμού αποκτώντας δύο παραλλαγές (αγροτουρισμός και αγροτικός τουρισμός).

²⁶ http://www.hellenistyka.umk.pl/data/_uploaded/file/Materialy/nowogrecki/Turystyka%20masowa.pdf

²⁷ «Αγροτουρισμός και Ισόρροπη Ανάπτυξη» Βαφειάδης, Κοντογιώργος, Παπακωνσταντινίδης, Εκδόσεις Α.Τ.Ε. Αθήνα 1998

Ο ιαματικός²⁸ τουρισμός εξελίσσεται σε υποκατηγορία του ευρύτερου τουρισμού υγείας ο οποίος και αποκτά τη σημερινή μορφή του κατά την ίδια περίοδο.

Σε ό,τι αφορά τον επαγγελματικό τουρισμό, διακρίνουμε τα εξής: ο τουρισμός κινήτρων καθιερώνεται στις ΗΠΑ μετά το 1960 ως προσπάθεια αύξησης των πωλήσεων ποικίλων προϊόντων. Εμφανίζεται και μια διαφορετική μορφή τουρισμού, ο τουρισμός του διεθνούς jet-set, ο οποίος και παγιώνεται με την καθιέρωση των αεριωθουμένων αεροσκαφών από τα οποία πήρε και το όνομά του.

Επίσης, ο τουρισμός των ορεινών σπορ (καταβάσεις ποταμών - αεροπτερισμός) αναπτύχθηκε παράλληλα με την εμφάνιση και τη διαρκή βελτίωση των μηχανικών μέσων με τα οποία εξασκείται.

Ο θαλάσσιος τουρισμός καθίσταται προσιτός και στο μέσο άνθρωπο-τουρίστα εξαιτίας της μείωσης των τιμών των προϊόντων του, ενώ ο περιπατητικός τουρισμός εξελίσσεται θεαματικά μετά το 1970 και επισημοποιείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση μετά τη χάραξη και σήμανση των 8 Ευρωπαϊκών μονοπατιών (E1 έως E8) εκ των οποίων τα E4 και E6 καταλήγουν στη χώρα μας.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, παρατηρείται μια τάση μετακίνησης προς τις θερμές περιοχές στο χειμερινό διάστημα, κυρίως από μέρους των ηλικιωμένων και συνταξιούχων, οι οποίοι επιλέγουν τον τουρισμό παραχείμασης.

Το 1970 λοιπόν, όλοι έκαναν λόγο για τον ταχέως αναπτυσσόμενο κοινωνικό τουρισμό. Αντίθετα, κανείς δεν ασχολούνταν ιδιαίτερα με τον τουρισμό των ατόμων με ειδικές ανάγκες, ο οποίος και καθιερώθηκε στην επόμενη τουριστική περίοδο. Η εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου έφτασε στο 1980, το οποίο και συνδέθηκε με την αναθεώρηση της γενικής τουριστικής ιδέας αλλά και των πρακτικών της. Στο σημείο αυτό ξεκίνησε και η τελευταία τουριστική περίοδος, η λεγόμενη σύγχρονη τουριστική περίοδος.

1.1.ε Η σύγχρονη τουριστική περίοδος

Η σύγχρονη τουριστική περίοδος, η οποία χρονολογείται από το 1980 περίπου έως και σήμερα, διακρίνεται για το μαζικό τουρισμό. Μαζικότητα²⁹ στον τουρισμό

²⁸ http://www.aesthetics.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=1365&Itemid=1

²⁹ http://6epal-irakl.ira.sch.gr/new/images/arxeia/perivallontiki/enallakt/enall_tourismos.pdf

εμφανίζεται, όχι όταν αυξάνεται ο αριθμός των τουριστών, αλλά αντίθετα, όταν οι τουρίστες κατανέμονται ανισομερώς στο χρόνο και στον τόπο. Στο σημείο αυτό, είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί πως κανένας δεν υποστηρίζει την άποψη, ότι αυτό καθεαυτό το τουριστικό φορτίο χρειάζεται να περιοριστεί. Η αύξηση του αριθμού των τουριστών πάντα είναι επιθυμητή, ειδικά σε περιοχές που στηρίζονται αποκλειστικά στον τουριστικό τομέα για την οικονομική τους επιβίωση.

Η συνεχής τουριστική ανάπτυξη πάντα είναι επιθυμητή και προσδοκώμενη. Εντούτοις όμως, δεν είναι επιθυμητή αφενός η αποκλειστική εκδήλωση της τουριστικής δραστηριότητας στη διάρκεια μόνο της θερινής περιόδου και μονάχα στους γνωστούς τουριστικούς προορισμούς και αφετέρου, δεν επιδιώκεται η άναρχη, ανεξέλεγκτη και απρογραμματίστη ραγδαία τουριστική ανάπτυξη. Αυτό, διότι η εκδήλωση της τουριστικής δραστηριότητας αποκλειστικά κατά τη θερινή περίοδο δημιουργεί το σημαντικό πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας ενώ παράλληλα, η συγκέντρωση των τουριστών σε συγκεκριμένους μόνο τουριστικούς προορισμούς, επιφέρει ως άμεσο αποτέλεσμα την τουριστική υπερ-ανάπτυξη των τοποθεσιών αυτών, με τρόπο ως επί το πλείστον ανεξέλεγκτο. Έτσι, καταλήγουμε στην ανηλεή εκμετάλλευση των επισκεπτών από τους επιχειρηματίες του τουρισμού, συχνά «ληστρικά» με τελικό αποτέλεσμα την αποστέρηση των πόρων τους.

Συχνά τούτη η εξάντληση πόρων μπορεί να είναι μη αναστρέψιμη, με άμεση συνέπεια την εγκατάλειψη των τόπων αυτών και την αναζήτηση νέων προορισμών που μπορούν να παράγουν νέα τουριστικά προϊόντα. Συγκεκριμένα, οι επιχειρηματίες αποχωρούν με τα κέρδη τους ενώ ο ντόπιος πληθυσμός και ο τόπος τους μένουν με τα σημάδια της καταστροφής.

Στη σημερινή εποχή, ο μαζικός τουρισμός κατηγορείται και χαρακτηρίζεται ως το τερατούργημα που δημιούργησε μια άπληστη κοινωνία, αλλά και ως μια τουριστική τακτική η οποία ουσιαστικά δεν αποφέρει κανένα αντισταθμιστικό όφελος για τον τουριστικό προορισμό, τον ντόπιο πληθυσμό και το φυσικό περιβάλλον.

Στο πλαίσιο του μαζικού τουρισμού, η τουριστική τοποθεσία, υπερφορτώνεται με ποικίλες τουριστικές εγκαταστάσεις, που στις περισσότερες των περιπτώσεων, δεν ανήκουν στο ντόπιο πληθυσμό αλλά ανήκουν και διευθύνονται από μητροπολικά/ πολυεθνικά κέντρα τα οποία επιδιώκουν αποκλειστικά το κέρδος. Στο βωμό του

κέρδους και με σκοπό την διόγκωσή του, εφαρμόζουν νόμους και κανόνες της αγοράς και του marketing που επιτείνουν το πρόβλημα της μαζικοποίησης. Από την άλλη, από αυτό το κέρδος, μόνο ένα μικρό ποσοστό, ελάχιστο θα λέγαμε, αποδίδεται στην τοπική κοινωνία προς όφελος της ανάπτυξης του τόπου και του ντόπιου πληθυσμού.

Πολύ σημαντικό επίσης είναι, πως δεν χρησιμοποιούνται τα τοπικά προϊόντα, αλλά κατά κύριο λόγο εισάγονται ξένα, που προέρχονται συνήθως από τις πατρίδες των επιχειρηματιών ώστε να ενισχύουν τις τοπικές τους αγορές. Από την άλλη, οι πόροι του τουριστικού τόπου, κατασπαταλούνται από τους επιχειρηματίες και δυστυχώς δεν μπορούν να εισαχθούν ή να αναπληρωθούν. Για παράδειγμα, ο κάτοικος ενός ελληνικού νησιού τυγχάνει πολλές φορές να έχει παροχή νερού μόνο για λίγες ώρες την ημέρα, εν αντιθέσει ένας τουρίστας στον τόπο αυτό διαμένοντας σε κάποιο ξενοδοχείο εκεί, ξοδεύει όση ποσότητα νερού επιθυμεί για οποιοδήποτε λόγο.

Η χρησιμότητα του ντόπιου πληθυσμού για τους επιχειρηματίες, σχετίζεται με τις απαιτήσεις κι ανάγκες των τελευταίων. Δηλαδή, συνήθως απασχολούνται μερικά και εποχιακά. Σαφέστατα, αυξάνεται η απασχόληση με συνέπεια οι εργαζόμενοι να έχουν πρόσθετο εισόδημα (γεγονός που αποτελεί το κύριο επιχείρημα των υποστηρικτών των επιχειρηματιών) όμως, μακροχρόνια απλώς καταλήγουν να υπηρετούν ξένα συμφέροντα.

Συνεπώς, ο τόπος αναπτύσσεται ακριβώς όσο απαιτούν οι ανάγκες για την εξυπηρέτηση των τουριστών. Άμεσα αποτελέσματα είναι οι φυσικοί και οι πολιτιστικοί πόροι να εμπορευματοποιούνται και να εκμεταλλεύονται στο μέγιστο βαθμό, χωρίς να λαμβάνονται επ' ουδενί μέτρα που να στοχεύουν σε προστασία και αειφορία.

Το σύνολο αυτών των γεγονότων, γίνεται δεκτό από την πολιτεία χάριν του άμεσου και χειροπιαστού συναλλαγματικού οφέλους το οποίο σήμερα δεν αποτελεί, κατ' ανάγκη εθνικό εισόδημα καθώς τα ποσά αυτά δύνανται να μεταφέρονται όπου επιθυμούν οι επιχειρηματίες, στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι δυσμενείς επιδράσεις αυτού του μαζικού τουρισμού στο περιβάλλον και στο ντόπιο πληθυσμό καθώς και το αδιέξοδο που δημιούργησε η απότομη τουριστική

ανάπτυξη που υπηρετεί το είδος του μαζικού τουρισμού, άρχισαν να γίνονται ορατές και μετρήσιμες κατά τη δεκαετία του 1970 και αργότερα κατέληξαν πειστικές.

Έτσι, πολλές ομάδες ανθρώπων επεσήμαναν τον κίνδυνο³⁰ και προσπάθησαν να λάβουν προστατευτικά μέσα. Μεταξύ των ομάδων αυτών, βρίσκονταν μελετητές και ερευνητές του τουρισμού, καθηγητές και συγγραφείς, οικολόγοι, οπαδοί του Πράσινου Κινήματος (πράσινοι), διάφορες περιβαλλοντικές οργανώσεις, γιατροί και άνθρωποι που προβληματίζονταν για τους κινδύνους της υγείας που ελλοχεύουν στο μαζικό τουρισμό (ηλιοθεραπεία, αφροδίσια νοσήματα, AIDS κ.λπ.). Επιπλέον, κοινωνιολόγοι που ανησυχούσαν για την αλλοίωση των τοπικών κοινωνιών, άνθρωποι που απέρριπταν το τουριστικό «μπούγιο», τον «κονσερβοποιημένο» οργανωμένο τουρισμό και αρκετοί θεωρητικοί που έβλεπαν να αλλοιώνεται η τουριστική ιδέα, ο ανθρωποκεντρισμός του καθώς και το στοιχείο της ελευθερίας του τουριστικού κινήματος.

Αυτοί οι άνθρωποι, χωρίς να αμφισβητούν τις θετικές επιδράσεις του πολυπληθούς τουρισμού και χωρίς να επιδιώκουν να μειωθεί ο ρυθμός και η ένταση της τουριστικής ανάπτυξης, πρότειναν να επανεξεταστεί και να επαναξιολογηθεί ο τρόπος εκδήλωσης και άσκησης του τουριστικής δραστηριότητας και συγκεκριμένα πρότειναν να ληφθούν άμεσα μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος που είχε δημιουργήσει ο μαζικός τουρισμός. Έτσι, εμφανίστηκε μια τάση, που αργότερα κατέληξε σε συμπεριφορά πολλών τουριστών, τουριστικών φορέων και μελετητών, όπου άρχισαν να αναζητούν πιο φιλικές και ήπιες προς το περιβάλλον πρακτικές τουρισμού αλλά και πιο ανθρωποκεντρικές μορφές, που στο σύνολο τους αποτελούν το λεγόμενο εναλλακτικό τουρισμό³¹ (Alternative Tourism).

Η γενικότερη φιλοσοφία που διέπει τον εναλλακτικό τουρισμό, συνοψίζεται στη προφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος και των πόρων του τουριστικού προορισμού, στην ικανοποίηση των αναγκών του ντόπιου πληθυσμού αλλά και στη δυνατότητα των χωρών, στις οποίες εντάσσονται οι τουριστικές τοποθεσίες, να λαμβάνουν οι ίδιες τις αποφάσεις για την τουριστική ανάπτυξη, σύμφωνα με τις δικές τους τουριστικές πολιτικές, ώστε να μην καθοδηγούνται από μεγάλους τουριστικούς

³⁰ http://www.rhodes.gr/userfiles/f3d32225-c364-4819-aea4-00cf65c58887/LoupaPatti_1.pdf

³¹ Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Σφακιανάκης Μανώλης, εκδ. Έλλην, Αθήνα 2000

επιχειρηματίες (τους tours operators - ξενοδόχους) οι οποίοι κατά βάση, εξυπηρετούν οφέλη των πολυεθνικών ή των ιδίων.

Ωστόσο, οι «μεγιστάνες» του τουρισμού συχνά κυριαρχούν και διαμορφώνουν το τουριστικό γίνεσθαι χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τις τοπικές ανάγκες. Τοιουτοτρόπως, κατά τη σύγχρονη τουριστική περίοδο, εντοπίζεται από τη μια, η τάση περιορισμού του μαζικού τουρισμού και από την άλλη, η τάση για ενθάρρυνση του εναλλακτικού ήπιου τουρισμού. Ειδικότερα, καταβάλλεται προσπάθεια να ενισχυθούν αντι-εποχικές μορφές τουρισμού αλλά και μορφές που δύνανται να αναπτυχθούν εκτός των κορεσμένων τουριστικών προορισμών και κυρίως εκτός τουριστικών θέρετρων. Αυτή η προσπάθεια εντείνεται τα τελευταία χρόνια και καταβάλλεται όχι μόνον από τις προαναφερθείσες ομάδες του πληθυσμού αλλά και από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, την Ευρωπαϊκή Ένωση, τους Εθνικούς τουριστικούς φορείς καθώς κι από πολλούς ιδιωτικούς φορείς. (Σφακιανάκης Μ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

«Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

2.1.Ορισμός εναλλακτικού τουρισμού³².

Ο εναλλακτικός τουρισμός αποτελεί όπως είδαμε και παραπάνω, μια πλειάδα μορφών τουρισμού με μακραίωνη ιστορία, που όμως τα τελευταία χρόνια αναδείχθηκε εντατικότερα και πιο επισταμένα. Έτσι λοιπόν, με τον όρο εναλλακτικός τουρισμός ορίζεται το σύνολο των ολοκληρωμένων τουριστικών υπηρεσιών, οι οποίες διακρίνονται από εξειδίκευση κατ' αναλογία με τις ιδιαίτερες ανάγκες και προτιμήσεις των πελατών τους, απευθύνονται σε εξειδικευμένο κοινό, βασίζονται σε οικολογικά ανεκτές και ήπιες δραστηριότητες, ενώ παράλληλα, αναδεικνύουν χωρίς να καταστρέφουν, τις φυσικές ομορφιές μίας περιοχής.

Κύρια χαρακτηριστικά του εναλλακτικού τουρισμού αποτελούν η αναζήτηση της αυθεντικότητας και της επαφής με την φύση, η άρνηση των απρόσωπων τουριστικών πακέτων, η αποφυγή των κοσμικών θέρετρων, ο συνδυασμός των διακοπών με την παράλληλη προσφορά εθελοντικής εργασίας. Όλα αυτά συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος και στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς αφενός, ενώ προσφέρουν λύσεις σε προβλήματα της τουριστικής εποχικότητας, αφετέρου. Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό του εναλλακτικού τουρισμού, είναι πως θεωρείται μικρής κλίμακας ανάπτυξης και προέρχεται καθώς κι οργανώνεται από τον τοπικό πληθυσμό ή τους τοπικούς φορείς με σκοπό να προσελκύει τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα.

2.2.Μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα³³.

Τα σημαντικότερα είδη του εναλλακτικού τουρισμού που απαρτίζουν το σύνολο του είναι:

- Αγροτουρισμός
- Οικοτουρισμός
- Επαγγελματικός τουρισμός
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Μαθησιακός τουρισμός

³² Εναλλακτικός Τουρισμός, Κουής Γ., εφημερίδα Σημερινή 2009

³³ Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Σφακιανάκης Μανώλης, εκδ. Έλλην, Αθήνα 2000

- Θρησκευτικός τουρισμός
- Τουρισμός υγείας
- Κοινωνικός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός
- Αθλητικός τουρισμός
- Γεωτουρισμός
- Ορεινός-ορειβατικός τουρισμός
- Χιονοδρομικός τουρισμός και τουρισμός χειμερινών αθλημάτων
- Περιπατητικός τουρισμός

Παρακάτω ακολουθεί αναλυτική περιγραφή της καθεμιάς μορφής του εναλλακτικού τουρισμού:

2.2.1 Αγροτουρισμός³⁴

Ως αγροτουρισμός ορίζεται εκείνη η εναλλακτική μορφή τουρισμού η οποία αναπτύσσεται σε μη τουριστικά κορεσμένες αγροτικές περιοχές και συνδέεται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτισμικές αξίες, οι οποίες επιτρέπουν τόσο στους «οικοδεσπότες» όσο και στους «φιλοξενούμενους» των περιοχών αυτών να υφίστανται αλληλεπιδράσεις και να μοιράζονται εμπειρίες.

Σε επίπεδο δραστηριότητας, αναπτύσσεται από τους μόνιμους κάτοικους των περιοχών του πρωτογενούς τομέα, οι οποίοι ασχολούνται με τον αγροτουρισμό ως συμπληρωματική πηγή εισοδήματος. Άτομα που διαλέγουν την εναλλακτική αυτή μορφή του τουρισμού αποτελούν άτομα τα οποία αναζητούν στις διακοπές τους τη «φόρμουλα των 3Φ» (Φύση-Φιλία- Φιλοξενία) και απορρίπτουν ή πιθανώς δεν τους εκφράζει η «φόρμουλα των 3S» (Sun-Sea-Sand) που αποτελεί χαρακτηριστικό του μαζικού τουρισμού, με τον τρόπο που έχει εξελιχθεί στις μέρες μας. Οι επισκέπτες αυτοί, τις περισσότερες φορές έχουν συγκεκριμένα ενδιαφέροντα (φυσιολάτρες, παρατηρητές πουλιών, παρατηρητές γλωρίδας και πανίδας, ορειβάτες κ.ά.) και είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοποιημένοι ως προς τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά που απαρτίζουν το αγροτουριστικό προϊόν είναι³⁵:

³⁴ Αγροτουρισμός και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Μεταξάτος Π., International Travel Port, 2008

1. η απόλαυση του φυσικού περιβάλλοντος και η επαφή με τα τοπία, το φυσικό κάλλος και την πανίδα και χλωρίδα των εκάστοτε περιοχών
2. η επαφή και η γνωριμία με την τοπική αγροτική πολιτιστική κληρονομιά, τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων, η συμμετοχή σε τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις κτλ.
3. η προσφορά διαφοροποιημένων, υψηλής ποιότητας τουριστικών προϊόντων (για παράδειγμα βιολογικών παραδοσιακών προϊόντων, προϊόντων προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης, προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης)
4. η παρατήρηση και γνώση των γεωργικών δραστηριοτήτων και πιθανώς η συμμετοχή σε αυτές
5. η άσκηση παράλληλων τουριστικών δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο (ορειβασία, πεζοπορία, ανεμόπτερο πλαιγιάς κτλ.)

Ο αγροτουρισμός δεν προϋποθέτει εξελιγμένη τουριστική υποδομή, τουλάχιστον στα πρώτα στάδια ανάπτυξής του, καθώς ο βασικός στόχος είναι η αγνή επαφή με το περιβάλλον και τη φύση. Βέβαια, η προσφορά των προϊόντων είναι άφθονη, καθώς κατά κύριο λόγο αναφερόμαστε, σε ελεύθερα αγαθά (αέρας, νερό, φύση). Τα είδη των αγροτουριστικών καταλυμάτων είναι τα εξής:

- μικρές ξενοδοχειακές μονάδες-ξενώνες
- ενοικιαζόμενα δωμάτια στα σπίτια αγροτικών οικογενειών
- ανεξάρτητες αγροτικές κατοικίες με παραδοσιακή αρχιτεκτονική που είναι πλήρως εναρμονισμένες με το φυσικό περιβάλλον
- κάμπινγκ πιθανόν σε αγροκτήματα τα οποία ίσως δεν είναι διαδεδομένα στην Ελλάδα εν αντιθέσει με ορισμένες περιοχές της Ευρώπης

³⁵ «Αγροτουρισμός και Ισόρροπη ανάπτυξη» Βαφειάδης, Κοντογιώργος, Παπακωνσταντινίδης, Εκδόσεις Α.Τ.Ε. Αθήνα 1998

Συμπεραίνει κανείς λοιπόν, πως οι υποδομές που απαιτούνται για την πραγμάτωση των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων είναι μικρότερου βεληνεκούς εν συγκρίσει με εκείνες του μαζικού τουρισμού.

2.2.2.Οικοτουρισμός³⁶

Ο οικοτουρισμός αποτελεί τον περιβαλλοντικά υπεύθυνο τουρισμό σε συνδυασμό με επίσκεψη σε φυσικά τοπία, που στοχεύει στην απόλαυση και επανεκτίμηση της φύσης (και των πολιτισμικών στοιχείων του παρόντος και του παρελθόντος). Επιπλέον, προάγει τη διαφύλαξη της φύσης, οι επισκέπτες είναι συνειδητοποιημένοι περισσότερο από το μέσο τουρίστα ενός κοσμικού θέρετρου, άρα επιδρούν σε μικρότερη κλίμακα στο περιβάλλον και τέλος, ενθαρρύνει την ενεργή κοινωνική και οικονομική ανάμιξη του ντόπιου πληθυσμού.

Η Ελλάδα διαθέτει ιδιαίτερα πλούσιο φυσικό περιβάλλον με μεγάλη ποικιλομορφία, διότι παρά την μικρή της έκταση παρουσιάζει σπάνια γεωμορφολογία με έντονες αντιθέσεις και πολλές περιοχές με βαρύνουσα οικολογικής αξίας. Χιλιάδες ακτές, επιβλητικά βουνά, σπήλαια και φαράγγια, λίμνες, ποτάμια, βιότοποι εξαιρετικής ομορφιάς και μοναδικά οικοσυστήματα προσθέτουν στην ελληνική γη εντυπωσιακά τοπία, τα οποία σε συνδυασμό με το μεσογειακό κλίμα της χώρας, την καθιστούν ιδανικό προορισμό για τους λάτρεις του οικολογικού εναλλακτικού τουρισμού.

Ο επισκέπτης που θα επιλέξει κάποια από τις διάφορες περιοχές της χώρας, θα έχει την δυνατότητα³⁷:

1. να περιπλανηθεί στα πυκνά δάση και να εξερευνήσει τους εθνικούς δρυμούς που βρίσκονται όχι μόνο στην ορεινή ενδοχώρα αλλά είναι κρυμμένα και σε ορισμένα νησιά ή κοντά σε ποταμούς ή λίμνες
2. να απολαύσει τα υπέροχα μνημεία της φύσης, τα φαράγγια, τα σπήλαια και τους καταρράκτες
3. να παρατηρήσει, να θαυμάσει και να φωτογραφίσει τα σπάνια είδη πουλιών που καταφεύγουν στα παράκτια οικοσυστήματα και τους υγρότοπους (βραχώδεις ακτές, αμμώδεις παραλίες, αμμοθίνες, δέλτα ποταμών, λίμνες, έλη κτλ.)
4. να μελετήσει την εξαιρετική ποικιλία της χλωρίδας στην ελληνική ύπαιθρο και παράλληλα, να συμμετάσχει σε δραστηριότητες extreme σπορ (κανό-καγιακ, rafting, monocraft, hydro speed, ποδήλατο βουνού κ.ά.) τα οποία κατά τα τελευταία χρόνια γνωρίζουν θεαματική άνοδο στην Ελλάδα

³⁶ Οικοτουρισμός: Η εναλλακτική προοπτική της αειφόρου ανάπτυξης, Κομίλης Π., εκδ. Προπομπός, Αθήνα 2001

³⁷ <http://www.ee.teihal.gr/labs/pkoukos/PROSTASIA%20PERIBALONTOS/Ecotourism.htm>

5. τέλος, να αναζητήσει κατάλυμα σε πρότυπες αγροτουριστικές μονάδες, που αναπτύσσονται σε όλη την επικράτεια και παρέχουν τη δυνατότητα στον τουρίστα να έρθει σε επαφή με την τοπική αρχιτεκτονική, την πολιτιστική και γαστρονομική παράδοση, αλλά και να γευτεί τα τοπικά προϊόντα. Παράλληλα να παρακολουθήσει ή και να ασχοληθεί με τις αγροτικές εργασίες και την καθημερινή ζωή των κατοίκων κάθε περιοχής

Ωστόσο, πέρα από τα οφέλη που απολαμβάνουν οι επισκέπτες των φυσικών αυτών περιοχών, έχουν και κάποιες υποχρεώσεις. Δηλαδή, οφείλουν να ακολουθούν πιστά τις οδηγίες για την προστασία του περιβάλλοντος από την ρύπανση, την αποφυγή οποιασδήποτε ενόχλησης των φυσικών βιοτόπων και διατάραξης της ισορροπίας των οικοσυστημάτων.

Οι βασικότερες τοποθεσίες στις οποίες μπορεί ο επισκέπτης να επισκεφτεί την φύση και να περάσει ένα διάστημα σε επαφή με την οικολογία, είναι ενδεικτικά:

- δάσος Δαδιά, Ν. Έβρου
- εκβολές ποταμού Έβρου, Ν. Έβρου
- κοιλάδα Νέστου, Ν. Καβάλας
- λιμνοθάλασσα Πόρτο Λάγος, Ν. Ξάνθης
- λίμνη Λαγκαδά, Ν. Θεσσαλονίκης
- λίμνη Βόλβη, Ν. Θεσσαλονίκης
- λίμνη Κερκίνη, Ν. Κιλκίς
- εκβολές ποταμού Αξιού, Ν. Θεσσαλονίκης
- εκβολές ποταμού Αλιάκμονα, Ν. Θεσσαλονίκης
- εκβολές ποταμού Λουδία, Ν. Θεσσαλονίκης
- λίμνη Μικρή Πρέσπα, Ν. Φλώρινας
- κοιλάδα Τεμπών, Ν. Λάρισας
- ποτάμια Βίκου και Αώου, Ν. Ιωαννίνων
- Πίνδος, Ν. Ιωαννίνων
- Όλυμπος, Ν. Πιερίας
- Παρνασσός, Ν. Βοιωτίας
- Όσσα, Ν. Λάρισας
- Κουρί-Αλμυρός, Ν. Μαγνησίας

- Κουκουναριές-Σκιάθος, Ν. Μαγνησίας
- Αμβρακικός Κόλπος, Ν. Πρεβέζης
- Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου, Ν. Αιτωλοακαρνανίας
- Πάρνηθα, Ν. Αττικής
- Στενή, Ν. Ευβοίας
- Φοινικόδασος Βάι, Ν. Λασιθίου
- Αίνος, Ν. Κεφαλληνίας,

Πηγή ΕΟΤ <http://gnto.gov.gr/>

2.2.3.Επαγγελματικός Τουρισμός³⁸

Ο επαγγελματικός τουρισμός ορίζεται ως ο τουρισμός ο οποίος αναπτύσσεται στην διάρκεια επαγγελματικών ταξιδιών. Διακρίνεται περαιτέρω σε κάποιες υποκατηγορίες ανάλογα με το σκοπό για τον οποίο πραγματοποιείται το επαγγελματικό ταξίδι.

Πιο συγκεκριμένα, αν σκοπός του ταξιδιού είναι η συμμετοχή σε ένα συνέδριο, τότε ονομάζεται συνεδριακός τουρισμός. Από την άλλη, αν ο σκοπός του ταξιδιού είναι η συμμετοχή των επαγγελματιών σε μία έκθεση, τότε πρόκειται για τον τουρισμό εκθέσεων. Αντίστοιχα, στην περίπτωση σεμιναρίων μιλάμε για τον τουρισμό σεμιναρίων, συμποσίων, τον τουρισμό συμποσίων κτλ. Τέλος, στην περίπτωση που το ταξίδι αποτελεί μέρος ενός τουριστικού πακέτου που παρέχεται στους επαγγελματίες σαν αμοιβή-μπόνους για την ικανοποιητική τους απόδοση, τότε πρόκειται για τον τουρισμό κινήτρων, καθώς τα τουριστικά πακέτα αποτελούν κίνητρα που ωθούν τους επαγγελματίες να πετύχουν μεγαλύτερες από τις συνηθισμένες αποδόσεις.

Ο επαγγελματικός τουρισμός αντιπροσωπεύει μία σημαντική αγορά σε διεθνές επίπεδο³⁹. Η αγορά αυτή αφορά κατά κόρον επισκέπτες υψηλού εκπαιδευτικού και οικονομικού επιπέδου, οι οποίοι κινούνται σε καταλύματα υψηλών κατηγοριών, είναι διατεθειμένοι να ξοδέψουν αρκετά χρήματα, αλλά ταυτόχρονα, όπως είναι λογικό, απαιτούν και πολύ υψηλή ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών και προϊόντων. Συνήθως, ο χρόνος παραμονής τους στον τουριστικό προορισμό κυμαίνεται κατά προσέγγιση από 3 έως 5 ημέρες, ενώ υπάρχει κι η πιθανότητα παράτασης της παραμονής τους για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, λαμβάνοντας τη μορφή κάποιων άλλων ειδών τουρισμού. Κύριο ρόλο σε αυτήν την κατεύθυνση διαδραματίζει η δυνατότητα των ατόμων ενός τόπου να προσελκύσουν την προσοχή του επισκέπτη-επαγγελματία.

Ο επαγγελματικός τουρισμός εντείνεται κατά την περίοδο των μηνών Φεβρουάριου-Μαΐου και Σεπτέμβριου-Νοέμβριου⁴⁰, οπότε και συνήθως διοργανώνονται τα περισσότερα συνέδρια, εκθέσεις κτλ.

³⁸ http://www.interbooks.gr/product_info.php?products_id=457..

³⁹ Τουριστική Οικονομική, Λαγός Δ., εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2005

⁴⁰ https://www.google.gr/interstitial?url=http://www.akalanthis.gr/epagelmatikos_tourismos.htm

Βασικό ρόλο στην ανάπτυξη του επαγγελματικού τουρισμού σε ένα τόπο, παίζει η διαθεσιμότητα των απαραίτητων υποδομών και υπηρεσιών, δηλαδή, αμφιθεάτρων, εκθεσιακών χώρων, καταλυμάτων, υποδομών για καφέ και εστίαση, υπηρεσιών διερμηνείας κτλ. Επιπλέον, η εύκολη πρόσβαση στην τοποθεσία πραγματοποίησης ενός συνεδρίου ή μίας έκθεσης αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την παρουσία τουριστών. Με στόχο την εξυπηρέτηση των επισκεπτών, λειτουργούν σήμερα σε ολόκληρη την Ελλάδα συνεδριακά κέντρα αυτοτελή ή μέσα σε ξενοδοχεία καθώς και συνεδριακές εγκαταστάσεις ή και εκθεσιακοί χώροι.

Γνωστότερα συνεδριακά κέντρα στην Ελλάδα είναι:

1. Ζάππειο Μέγαρο
2. Ευγενίδιο Ίδρυμα
3. Πολεμικό Μουσείο
4. Μέγαρο Μουσικής
5. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
6. Πάντειο Πανεπιστήμιο
7. Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης
8. Κολέγιο Αθηνών
9. ΕΣΗΕΑ
10. ΕΒΕΑ
11. Κέντρο Δημόκριτος
12. Πολιτιστικό Κέντρο «Ελληνικός Κόσμος»
13. Κέντρο Ιονίων Νήσων
14. Εκπαιδευτικό Κέντρο Αγροτικής Τράπεζας
15. Εκπαιδευτικό Κέντρο Αγροτικής Τράπεζας
16. Πανεπιστήμιο Πειραιώς
17. Συνεδριακό Κέντρο ΔΕΘ
18. Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών
19. Συνεδριακό Κέντρο ΠΑΣΕΓΕΣ Θεσ /νίκη
20. Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών
21. Ολυμπιακό Συνεδριακό Κέντρο Αρχαίας Ολυμπίας
22. Διάφορα Συνεδριακά Κέντρα (υπό κατασκευή)

Τα βασικότερα εκθεσιακά κέντρα της Ελλάδας είναι:

1. ο εκθεσιακός χώρος της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης
2. το Ζάππειο Μέγαρο
3. τα Εθνικά Στάδια σε όλη την χώρα (π.χ Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας, ΟΑΚΑ, κλπ)
4. ο εκθεσιακός χώρος του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ)
5. ιδιωτικά εκθεσιακά κέντρα, όπως το Εκθεσιακό Κέντρο Αθηνών

Πηγή ΕΟΤ(www.gnto.gr)

2.2.4 Πολιτιστικός Τουρισμός

Ο πολιτιστικός τουρισμός⁴¹ αφορά σε επίσκεψη σε ένα τόπο με κύριο στόχο την επαφή του επισκέπτη με τα πολιτιστικά στοιχεία αυτού (αρχαιολογικά, βυζαντινά, κλασικά ή νεότερα μνημεία, ιστορία, τέχνες, λαογραφία κτλ.). Κατά βάση, δεν εμφανίζεται αυτόνομα -εκτός των περιπτώσεων εκπαιδευτικών εκδρομών σχολείων-, αλλά πραγματοποιείται συνδυαστικά με κάποιο άλλο είδος τουρισμού, προσφέροντας γνώση και ποικιλία στο τουριστικό προϊόν.

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ένα από τα παλαιότερα και δημοφιλέστερα είδη τουρισμού. Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο ένα, ήδη διαμέσου των αιώνων άτομα ή ομάδες περιηγητών, αναζητώντας τη γνώση, την εμπειρία, την προσωπική ανακάλυψη, πραγματοποιούσαν ταξίδια σε τόπους με αρχαιολογικό, ιστορικό, λαογραφικό ή θρησκευτικό ενδιαφέρον, ή σε μέρη με διαφορετικό πολιτισμό και εθνολογικές ιδιομορφίες. Αυτού του είδους ο τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός προσφέρει ευκαιρίες για πολιτιστική εμπειρία, παρέχει την περιήγηση στη φυσική, καλλιτεχνική και πνευματική κληρονομιά μίας περιοχής καθώς και στη σημερινή δημιουργία.

Εκτός όλων αυτών, περιλαμβάνει τη συμμετοχή σε δραστηριότητες είτε παθητικού τύπου, όπως π.χ παρακολούθηση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων (μουσικών συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων κ.ά.), επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, περιηγήσεις σε πολιτιστικές διαδρομές, είτε ενεργητικού τύπου που προϋποθέτουν ενεργή συμμετοχή του επισκέπτη, όπως π.χ εκμάθηση τοπικής μαγειρικής, τέχνης ή συμμετοχή σε λαογραφικές δραστηριότητες. Ένας άλλος παράγοντας που χαρακτηρίζει αυτή την μορφή τουρισμού, είναι η στενή και ουσιαστική επαφή που αποκτούν οι επισκέπτες με τον τοπικό πληθυσμό, τα ήθη και τις παραδόσεις του, σε συνδυασμό με τα πολιτισμικά δρώμενα στην περιοχή, εφόσον αποφασίσουν να λάβουν ενεργό ρόλο στα παραπάνω.

Αρχαιολογικοί χώροι⁴²

⁴¹ <http://altertourism.gr/morfes-tourismou/politistikos-tourismos>

⁴² <http://odysseus.culture.gr/h/3/gh30.jsp>

Οι αρχαιολογικοί χώροι, είναι πολυπληθείς και καλύπτουν ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Μετά λοιπόν και τη σύσταση του νέου ελληνικού κράτους, άρχισε να εκδηλώνεται αυξημένο ενδιαφέρον για την ανάδειξη και διαφύλαξη της εθνικής κληρονομιάς.

Η ανασκαφική δραστηριότητα ήδη ξεκίνησε να προσελκύει το επιστημονικό ενδιαφέρον, από το δεύτερο μισό του 19ου αι. τόσο από την ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία όσο και από τις ξένες αρχαιολογικές υπηρεσίες.

Ακολούθως λοιπόν, οι αποστολές των ξένων αρχαιολογικών σχολών κι υπηρεσιών ανέσκαψαν σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους, που είχαν εντοπιστεί από καιρό (όπως π.χ. τους Δελφούς και τη Δήλο η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, την Ολυμπία το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο κλπ).

Πρωτοπόρος στην ελληνική πλευρά, υπήρξε ο Έφορος Αρχαιοτήτων Χρήστος Τσουντας⁴³, ο οποίος ανέδειξε πλήθος θέσεων των προϊστορικών και παλαιολιθικών χρόνων, με ανασκαφές στις Μυκήνες (ανάκτορο, θολωτοί και θαλαμοειδείς τάφοι), στις Κυκλάδες και στη Θεσσαλία (νεολιθικές ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου). Έπειτα, σταδιακά το ενδιαφέρον των ερευνητών κατευθύνθηκε και σε άλλες περιόδους του ελληνικού πολιτισμού. Ενώ, στις αρχές του 20ου αι. ξεκίνησαν να ανασκάπτονται και θέσεις των προϊστορικών, πρωτοϊστορικών, ρωμαϊκών και βυζαντινών χρόνων.

Παρόλη όμως, τη δραστηριότητα που υπήρχε κατά τη διάρκεια του μεσοπόλεμου, ουσιαστικά οι ανασκαφικές έρευνες συνέχισαν μόνο μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μετά από πολλές και κατάλληλες εργασίες συντήρησης και αναστήλωσης, κατέστη εφικτό να συσταθούν οι πρώτοι οργανωμένοι αρχαιολογικοί χώροι. Αυτή, η οργανωμένη και συστηματική αρχαιολογική δραστηριότητα στη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20ου αι. επέφερε ως συνέπεια, την ανάδειξη και την δυνατότητα να γίνουν προσβάσιμοι για το κοινό, αρχαιολογικοί χώροι, οι οποίοι καλύπτουν την περίοδο από την Παλαιολιθική εποχή έως τους νεώτερους χρόνους.

Την διεύθυνση, εποπτεία κι ευθύνη των αρχαιολογικών χώρων διατηρεί το Υπουργείο Πολιτισμού μέσω των κατά τόπους Εφορειών της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Οι αρχαιολογικοί χώροι, λειτουργούν σύμφωνα με συγκεκριμένο ωράριο, αναλόγως χειμερινό ή θερινό και για την είσοδο τους, απαιτείται η έκδοση εισιτηρίου.

⁴³http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%AE%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%82_%CE%A4%CF%83%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82

Μουσεία⁴⁴

Σήμερα σε όλη τη χώρα λειτουργούν περισσότερα από 200 κρατικά μουσεία ή εποπτευόμενα από το Υπουργείο Πολιτισμού καθώς και 107 μη δημόσια. Οι επισκέπτες των μουσείων αυτών, έχουν τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με ανεκτίμητα αριστουργήματα της τέχνης και της επιστήμης, τα οποία δημιουργήθηκαν στον ελληνικό χώρο για πάνω από 6.000 χρόνια. Το σύνολο των ελληνικών μουσείων και συλλογών διακρίνονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- Αρχαιολογικά Μουσεία και Συλλογές
- Βυζαντινά Μουσεία και Συλλογές
- Ιστορικά και Λαογραφικά Μουσεία
- Μουσεία Ελληνικής Τέχνης (αρχαίας, βυζαντινής, νεώτερης)
- Μουσεία Ασιατικής Τέχνης
- Εικαστικά Μουσεία και Πινακοθήκες
- Μουσεία Θεάτρου
- Μουσεία Κινηματογράφου και Φωτογραφίας
- Μουσεία Μουσικής
- Ναυτικά Μουσεία
- Μουσεία Φυσικής Ιστορίας
- Μουσεία Επιστήμης και Τεχνολογίας

Κάστρα⁴⁵

Πέρα από τους αρχαιολογικούς χώρους, η Ελλάδα έχει να δείξει και αρκετά κάστρα τα οποία αποτελούν κατάλοιπα φραγκικών κι ενετικών επιδράσεων. Πέρα όμως από αυτά, συναντούμε και στην αρχαιότητα αλλά και στους προϊστορικούς οικισμούς, φρούρια ή αλλιώς τείχη γύρω από πόλεις και χωριά.

Η ανάγκη επομένως, για φρούρηση και άμυνα των οικισμών, επέφερε ως αποτέλεσμα την κατασκευή οχυρώσεων, ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους. Χτίστηκαν

⁴⁴ http://users.sch.gr/ntinos_psilop/index.php?option=com_content&view=article&id=383&Itemid=27

5

⁴⁵ <http://www.kastra.eu/>

ακροπόλεις (ο όρος χρησιμοποιείται τόσο για προϊστορικούς, όσο και για αρχαίους χρόνους) ή κάστρα (ο όρος αφορά στους μεσαιωνικούς και νεώτερους χρόνους) τα οποία υπηρετούσαν τις απαιτήσεις και κατασκευάζονταν ανάλογα με τα ιστορικά δεδομένα κάθε εποχής.

Πρώιμες μορφές οχυρωμένων ακροπόλεων συναντά κανείς στον ελληνικό χώρο στους νεολιθικούς οικισμούς του Σέσκλου και του Διμηνίου της Θεσσαλίας (5η χιλιετία π.Χ. περίπου). Εκεί κάνουμε λόγο για οχυρωμένες ακροπόλεις, με εντυπωσιακή και μνημειώδη τοιχοδομία που εμφανίζονται κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους (1600-1150 π.Χ. περίπου). Επίσης, ήταν ο τόπος κατοικίας του ανώτατου άρχοντα και ταυτόχρονα το διοικητικό, οικονομικό και θρησκευτικό κέντρο των μυκηναϊκών βασιλείων. Οι βασικότερες τοποθεσίες που έχουν αποκαλυφθεί έως σήμερα, είναι στις Μυκήνες, την Τίρυνθα, τη Θήβα και την Αθήνα. Οι ακροπόλεις των αρχαίων ελληνικών πόλεων, συνεχίζουν την παράδοση των μυκηναϊκών και βρίσκονται κυρίως στην κορυφή λόφων που προστατεύονται φυσικά και οχυρώνονται με τείχη. Μέσα στο χώρο των ακροπόλεων κατασκευάζονται κυρίως οικοδομήματα τα οποία συνδέονται με τη λατρεία των θεών. Περιφερειακά των ακροπόλεων απλώνεται ο οικισμός (το άστυ), ο οποίος συχνά είναι οχυρωμένος. Σύμφωνα με το στυλ των αρχαίων ακροπόλεων χτίστηκαν και τα κάστρα κατά τους μεσαιωνικούς και νεώτερους χρόνους. Μάλιστα, πολλάκις, διαπιστώνεται και η συνεχιζόμενη κατοίκηση από τους αρχαίους έως τους νεώτερους χρόνους, π.χ Ακρόπολη Αθηνών, Ακρόπολη Κορίνθου. Και τα κάστρα που προστάτευαν τις πολιτείες των βυζαντινών χρόνων κατασκευάζονταν σε κορυφές λόφων.

Πλήθος φράγκικων κάστρων και πύργων σώζονται στην Πελοπόννησο για παράδειγμα στο Χλεμούτσι, την Καρύταινα, το Μιστρά και το Γεράκι. Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατοχής και μετά την κατάληψη και των τελευταίων βυζαντινών κέντρων στα μέσα περίπου του 15ου αι., δεν προχώρησαν στην κατασκευή νέων κάστρων, απλώς επισκεύασαν τα ήδη υπάρχοντα ή έφτιαξαν συμπληρωματικά έργα. Πολύ σημαντικά είναι τα κάστρα που έχτισαν οι Βενετοί στις περιοχές της ελληνικής επικράτειας και είχαν καταλάβει κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους. Ήταν έργα επιβλητικά, με προσεγμένη τοιχοποιία, μεγάλες πύλες και χαρακτηριστικό γλυπτό διάκοσμο και ήταν χτισμένα σε χαμηλούς λόφους ή πεδινές παραθαλάσσιες εκτάσεις. Τα πιο γνωστά ενετικά φρούρια βρίσκονται στην Κρήτη (Ηράκλειο, Χανιά, Ρέθυμνο), στην Κέρκυρα κ.ά

Υπόλοιπα μνημεία

Πέρα από τα αρχαία, βυζαντινά και νεότερα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους υπάρχουν και κάποια άλλα στοιχεία που αποτελούν σημαντικούς πόλους έλξης για τους επισκέπτες και είναι τα διάφορα κτίσματα ποικίλων χρήσεων και μορφών, τα οποία εξυπηρετούσαν σε παλιότερες εποχές τις πρακτικές, λειτουργικές και κοινωνικές ανάγκες των κατοίκων. Τέτοια είναι: γεφύρια, ανεμόμυλοι, περιστερόνες, υδρόμυλοι, κρήνες, ηρώα και ανδριάντες, ιστορικά και δημόσιας χρήσης κτήρια, ακόμη και παλιά βιομηχανικά κτίσματα που σήμερα έχουν αλλάξει χρήση, σας περιμένουν να τα ανακαλύψετε και να τα θαυμάσετε.

Εκδηλώσεις

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, ο επισκέπτης που ενδιαφέρεται για τον πολιτιστικό τουρισμό, είναι αναγκαίο να λάβει μέρος ή να παρακολουθήσει και τις εκδηλώσεις που γίνονται για το σκοπό αυτό, ώστε να βιώσει την εμπειρία στο σύνολό της. Η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα με ιδιαίτερα πλούσια πολιτιστική παράδοση και λαϊκό πολιτισμό. Δηλαδή, ο επισκέπτης έχει αρκετές ευκαιρίες να εμπλουτίσει το ταξίδι του, παρακολουθώντας τις ποικίλες πολιτιστικές κι αθλητικές εκδηλώσεις, που πραγματοποιούνται σε διάφορες περιοχές της χώρας, να συμμετάσχει στα δρώμενα, τα οποία συνδέονται με ενδιαφέροντα έθιμα και να γνωρίσει άγνωστες αλλά ιδιαίτερα γοητευτικές πτυχές της ελληνικής λαϊκής κληρονομιάς.

Πολιτιστικές εκδηλώσεις⁴⁶

Όλο το χρόνο και ιδιαίτερα κατά την καλοκαιρινή περίοδο σε πάρα πολλές πόλεις, χωριά και περιοχές της Ελλάδας, λαμβάνουν χώρα πλήθος πολιτιστικών εκδηλώσεων και διοργανώνονται δεκάδες μεγάλα ή μικρά φεστιβάλ αφιερωμένα σε όλα τα είδη της τέχνης.

Καλεσμένοι συνήθως στο πρόγραμμα των εκδηλώσεων που γίνονται, είναι κυρίως οι γνωστοί Έλληνες και ξένοι καλλιτέχνες, οι οποίοι παρουσιάζουν έργα που εκτείνονται σε ευρύ φάσμα της καλλιτεχνικής παραγωγής. Σπουδαίες εκδηλώσεις διοργανώνονται στο πλαίσιο του Ελληνικού Φεστιβάλ, που κατά τους καλοκαιρινούς μήνες πραγματοποιεί το Φεστιβάλ Αθηνών, το Φεστιβάλ Επιδαύρου (θέατρο) και το

⁴⁶ <http://www.culture.gr/culture/gindex.jsp>

«Μουσικό Ιούλιο» (στην Επίδαυρο). Τα φεστιβάλ αυτά, θεωρούνται από τα σπουδαιότερα καλλιτεχνικά φεστιβάλ της ευρωπαϊκής ηπείρου. Επιπλέον, ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, όπου διατίθεται μία από τις πιο σύγχρονες αίθουσες συναυλιών στον κόσμο καθώς και στο Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης.

Πολύ ενδιαφέρουσες παραγωγές προβάλλει κατά τη χειμερινή περίοδο, καθώς και κατά την καλοκαιρινή, η Εθνική Λυρική Σκηνή (Ε.Λ.Σ.), ενώ στο χώρο του θεάτρου, εκτός από τους ιδιωτικούς θιάσους και τα Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παραστάσεις που ανεβάζουν οι δύο κρατικές σκηνές, το Εθνικό Θέατρο της Ελλάδας στην Αθήνα και το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος (Κ.Θ.Β.Ε.) στη Θεσσαλονίκη. Στο πεδίο του κινηματογράφου, κάθε Νοέμβριο στη Θεσσαλονίκη, διοργανώνεται το διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, όπου τα τελευταία χρόνια θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα περιφερειακά φεστιβάλ της Ευρώπης. Τέλος, εκθέσεις και γιορτές βιβλίων, πραγματοποιούνται σε πάρα πολλές πόλεις της Ελλάδας.

2.2.5. Μαθησιακός Τουρισμός⁴⁷

Ως μαθησιακός τουρισμός ορίζεται ο τουρισμός ο οποίος σχετίζεται με τη μάθηση. Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί κάθε μορφή τουρισμού που προβάλλει ως τουριστικό προϊόν τη μάθηση ή αφορά κάθε τουρίστα που διατηρεί θεσμική σχέση με τη μάθηση. Οι κυριότερες μορφές του μαθησιακού τουρισμού είναι:

- ο εκπαιδευτικός τουρισμός

Αυτό το είδος του τουρισμού έχει να προβάλλει ως βασικό τουριστικό αγαθό, τη μάθηση. Οι τουρίστες, δηλαδή, επισκέπτονται έναν τουριστικό προορισμό για να εκπαιδευτούν και στη διάρκεια της εκπαίδευσής τους απολαμβάνουν και τουριστικές δραστηριότητες. Βέβαια θα μπορούσε να συμβαίνει και το αντίθετο, δηλαδή να ασκούν οποιοδήποτε είδος τουρισμού και στη διάρκεια των διακοπών τους να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Επιπλέον, μορφές του εκπαιδευτικού τουρισμού αποτελούν και τα ποικίλα εκπαιδευτικά ταξίδια στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό, τα οποία διοργανώνουν πολλοί εκπαιδευτικοί οργανισμοί. Είδος εκπαιδευτικού τουρισμού είναι κι η συμμετοχή σπουδαστών ή φοιτητών σε εκπαιδευτικές αποστολές όπως π.χ ανασκαφές, έρευνες, πρακτικές ασκήσεις κλπ. αλλά και η συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά σεμινάρια ή σε σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης καθώς και σε ποικίλες εκπαιδευτικές συγκεντρώσεις, με την προϋπόθεση η συμμετοχή να αφορά σε μετακίνηση από τον τόπο κατοικίας προς τον τόπο διοργάνωσης των εκδηλώσεων.

- ο μαθητικός, σπουδαστικός, φοιτητικός τουρισμός

Τα είδη αυτά του τουρισμού χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι το τουριστικό του κοινό απαρτίζεται από μαθητές, σπουδαστές ή φοιτητές. Ουσιαστικά πρόκειται για τουρισμό των νέων, ο οποίος είναι επιπλέον, εκπαιδευτικός τουρισμός, καθώς τα άτομα που συμμετέχουν είναι νέοι οι οποίοι διατηρούν θεσμική σχέση με την εκπαίδευση, δηλαδή φοιτούν σε κάποιο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή κάτι παραπλήσιο. Στη διάρκεια του μαθητικού ή σπουδαστικού ή φοιτητικού τουρισμού, οι μαθητές, σπουδαστές και φοιτητές αντίστοιχα, ταξιδεύουν στο πλαίσιο ποικίλων προγραμμάτων έχοντας την μαθησιακή τους ιδιότητα. Αυτή τους η ιδιότητα συνιστά και την ειδοποίησή τους διαφορά, καθώς χωρίς αυτή κάνουν απλά τουρισμό νέων.

⁴⁷ Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Σφακιανάκης Μανώλης, εκδ. Έλλην, Αθήνα 2000

Κατά κύριο λόγο, τα ταξίδια αυτά, έχουν συνήθως την μορφή του κατασκηνωτικού τουρισμού ή την μορφή ολιγοήμερων εκδρομών (διαρκείας από 2-5 ημέρες) ή και πολυήμερων (άνω των 5 ημερών).

2.2.6 Θρησκευτικός Τουρισμός⁴⁸

Σε ό,τι αφορά το θρησκευτικό τουρισμό, αυτός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής τουριστικής δράσης και σχετίζεται με την επίσκεψη σε θρησκευτικούς τόπους λατρείας, όπως επί παραδείγματι μοναστήρια και εκκλησίες.

Έτσι, τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας⁴⁹ αποτελούν ανεκτίμητο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Οι βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, τα ξωκλήσια, τα μοναστήρια, με την ποικίλη εικονογράφησή τους, με ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και εικόνες, μαρτυρούν το σεβασμό στην θρησκευτική λατρεία. Πιο συγκεκριμένα, ο θρησκευτικός τουρισμός αφορά κυρίως ευσεβείς περιηγητές, τουρίστες με έφεση στην έρευνα, καθώς και θαυμαστές της βυζαντινής τέχνης, οι οποίοι, μέσα από οδοιπορικά πολιτιστικού χαρακτήρα, στον ελληνικό χώρο, έρχονται σε επαφή με την πνευματικότητα της ορθοδοξίας.

Επιπλέον, ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να συναντήσει, κτίσματα και μνημεία λατρείας διαφορετικών δογμάτων και θρησκειών, που συνυπάρχουν σε μια αδιατάρακτη αρμονία, κι αναδεικνύουν το σπάνιο ιστορικό και πολιτισμικό παλίμψηστο του ελληνικού χώρου.

Ο θρησκευτικός τουρισμός λοιπόν, διακρίνεται σε δύο κατηγορίες:

- στους προσκυνητές τουρίστες, οι οποίοι έχουν θρησκευτικό κίνητρο όταν μεταβαίνουν σε μία περιοχή και το κάνουν αποκλειστικά για να επισκεφτούν τον θρησκευτικό χώρο
- και διακρίνεται επίσης στον τουρισμό θρησκευτικής κληρονομιάς, όπου οι τουρίστες ταξιδεύουν σε ομάδες και συνηθέστερα συνδυάζουν το ταξίδι τους με άλλες τουριστικές δραστηριότητες

⁴⁸ Θρησκευτικός Τουρισμός, Λαμπρινός Ν., εκδ. Νέα Κρήτη, 2007

⁴⁹ http://www.visitgreece.gr/el/religion/religious_sites

Σε επόμενο επίπεδο, θα διερευνήσουμε τα γενεσιουργά αίτια του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού:

- το πανανθρώπινο θρησκευτικό συναίσθημα, το οποίο παρακινεί τους τουρίστες να μεταβαίνουν σε τόπους των θρησκευτικών εκδηλώσεων για να ικανοποιήσουν τις θρησκευτικές τους ανάγκες
- το γεγονός πως τα θρησκευτικά μνημεία-τόποι λατρείας, βρίσκονται διάσπαρτα σε διαφορετικά μέρη από αυτά που μένουν οι πιστοί
- ο χαρακτηρισμός των μεγάλων χριστιανικών γιορτών ως ημερών αργίας, όπου με τον τρόπο αυτό επιτρέπεται στους εργαζόμενους να παίρνουν άδειες από τις εργασίες τους και να μεταβαίνουν σε άλλους τόπους. Το ίδιο ισχύει και για τους γονείς με μικρά παιδιά όπου κλείνουν τα σχολεία και εγκαταλείπουν για λίγες μέρες τα αστικά κέντρα
- η έντονη επιθυμία για επιστροφή στις ρίζες, η οποία αποτελεί τάση που τα τελευταία χρόνια συνεχώς αυξάνεται
- η τάση φυγής από τα αστικά κέντρα, που ενισχύεται λόγω της πιεστικής, αγχώδους και κουραστικής ζωής της πόλης και κυρίως, να ξεφύγουν από τις ψυχοσωματικές συνέπειες του αστικού τρόπου ζωής

Εκκλησίες - Μοναστήρια⁵⁰

Οι εκκλησίες αποτελούν χώρους που στοχεύουν στο να καλύψουν τις ανάγκες της χριστιανικής λατρείας, όντας αναπόσπαστο στοιχείο του ελληνικού τοπίου. Από τα λιτά ξωκλήσια μέχρι τους μεγαλόπρεπους σταυροειδείς ναούς, οι εκκλησίες ακολουθούν συγκεκριμένα αρχιτεκτονικά στυλ τα οποία καθιερώθηκαν σταδιακά, από τους πρώτους ακόμη, αιώνες διάδοσης του χριστιανισμού. Η διακόσμηση τους, συνήθως είναι ζωγραφική ή ψηφιδωτή, ακόμη και βιτρό κι αντιπροσωπεύει το

⁵⁰ <http://monastiria.gr/>

ορθόδοξο δόγμα υπηρετώντας συγκεκριμένες τεχνοτροπίες και εικονογραφικά συστήματα. Διάσημοι αρχιτέκτονες, κτίστες ή ζωγράφοι συμμετείχαν ανά τους αιώνες στην κατασκευή και διακόσμηση των ελληνικών εκκλησιών, πολλές από τις οποίες αποτελούν πλέον διατηρητέα μνημεία. Οι αρχαιότερες εκκλησίες που σώζονται στον ελληνικό χώρο σήμερα, συναντώνται σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Νέα Αγχίαλο και Κόρινθο και ανάγονται στους πρώτους βυζαντινούς αιώνες (4ος – 6ος αι. μ.Χ.).

Στη διάρκεια της περιόδου αυτής, πολλοί σημαντικοί αρχαιοελληνικοί ναοί, όπως ο Παρθενώνας, το Ερεχθείο ή το «Θησείο» (κανονικά πρόκειται για το Ηφαιστείο) στην Αθήνα, μεταβλήθηκαν και λειτούργησαν ως εκκλησίες⁵¹, ενώ αρκετοί χριστιανικοί ναοί χτίστηκαν πλησίον ή στη θέση γνωστών ειδωλολατρικών κέντρων (π.χ. σε Δαφνί, Ελευσίνα, Δελφούς, Επίδαυρο, Δήλο).

Επιπλέον, εκκλησίες χτίστηκαν και σε χώρους που συνδέονται με πρόσωπα ή σημαντικά γεγονότα για τους χριστιανούς, όπως π.χ. οι χώροι ταφής μαρτύρων. Σε ό,τι αφορά τις ελληνικές εκκλησίες, αυτές παρουσιάζουν έντονα τοπικό χαρακτήρα κατά την ακμάζουσα βυζαντινή περίοδο (7ος αι. μ.Χ. - 1204), έχοντας αρκετές διαφορές από τα άλλα μνημεία στην Κωνσταντινούπολη. Οι πιο αξιόλογες⁵² βρίσκονται στην Αττική, τη Βοιωτία, την Αργολίδα, τη Μάνη, ενώ ορισμένες από αυτές αποτελούν Καθολικά μονών, δηλαδή τους κεντρικούς ναούς των μοναστηριών στα οποία εντάσσονται. Οι εκκλησίες της υστεροβυζαντινής περιόδου (1204-1453) διατηρούν τους παραδοσιακούς αρχιτεκτονικούς τύπους. Στις περιοχές της Άρτας, της Βέροιας, της Καστοριάς, της Θεσσαλονίκης και του Μιστρά, σώζονται ορισμένοι από τους πιο αντιπροσωπευτικούς ναούς της εποχής.

Οι εκκλησίες, οι οποίες χτίστηκαν αυτή την εποχή σε περιοχές που τελούσαν υπό φραγκική ή ενετική κατοχή, υιοθέτησαν αρκετά δυτικά στοιχεία, αρχιτεκτονικά ή διακοσμητικά. Αντίθετα, οι εκκλησίες, οι οποίες χτίζονται στον ελληνικό χώρο κατά την οθωμανική κατοχή, είναι ιδιαίτερα λιτές. Ωστόσο, εξαίρεση αποτελούν οι ναοί

⁵¹ Εγκυκλοπαίδεια «Δομή», λήμμα: Παρθενώνας, Αθήνα 2007

⁵² Ιστορία της βυζαντινής αυτοκρατορίας 324-1453, Α.Α Vasiliev, εκδ. Πελεκάνος, Αθήνα 2006

που έχουν χτιστεί σε περιοχές οι οποίες ήταν βενετοκρατούμενες ή τις είχαν καταλάβει Δυτικοί, όπως για παράδειγμα η Κρήτη και τα Επτάνησα.

Μετά τον απελευθερωτικό αγώνα, η οικονομική δυσχέρεια της χώρας δεν επέτρεψε την οικοδόμηση μεγαλόπρεπων εκκλησιών. Και πάλι όμως, υπάρχει η περίπτωση της Μητρόπολης των Αθηνών, η οποία αποτελεί εξαίρεση και χτίστηκε στα μέσα του 19ου αι., με σκοπό να λειτουργήσει ως ο κεντρικός ναός στην πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Εντούτοις, από τα τέλη του 19^{ου} και ιδιαίτερα στη διάρκεια του 20^{ου}, παρατηρείται μια τάση άνθισης της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής.

Κατά τον ίδιο τρόπο με τις εκκλησίες, έτσι και τα μοναστήρια διατηρούν στενή σύνδεση με την ιστορία και την παράδοση της Ελλάδας. Μοναστήρι⁵³, λοιπόν, χαρακτηρίζεται το σύνολο των κτιρίων μέσα στα οποία διάγουν μοναχικό βίο μοναχοί ή γενικά μέλη μιας θρησκευτικής κοινότητας.

Οι μονές αποτελούνται συχνά, από ένα κεντρικό ναό που ονομάζεται Καθολικός, από παρεκκλήσια, από τα κελιά των μοναχών, από ξενώνες, την τράπεζα (τραπεζαρία), το μαγειρείο, τη βιβλιοθήκη κ.ά. Ο θεσμός του μοναχισμού⁵⁴, όπως μας πληροφορούν οι πηγές, εμφανίστηκε πρώτη φορά τον 4ο αι. μ.Χ. με τους λεγόμενους αναχωρητές ή ασκητές, στην έρημο της Αιγύπτου. Ταχύτατα, ο θεσμός, εξαπλώθηκε και σε άλλες περιοχές της βυζαντινής αυτοκρατορίας, τότε. Η μεγάλη ακμή του βυζαντινού κράτους κατά τον 10ο αι. μ.Χ, σήμαινε και μεγάλη ακμή του μοναχισμού όπου ιδρύθηκαν πολλά μοναστήρια.

Η μεγαλύτερη και γνωστότερη κοινότητα μοναστηριών στον ελληνικό χώρο είναι το Άγιο Όρος⁵⁵, που είναι γνωστό και σαν περιβόλι της Παναγίας. Οι πρώτοι μοναχοί εγκαταστάθηκαν εκεί τον 5ο αι. μ.Χ. και το πρώτο κοινόβιο, ιδρύθηκε τον 10ο αι., όταν ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης θεμελίωσε τη Μονή Μεγίστης Λαύρας (963), η οποία διατηρεί έκτοτε πρωταγωνιστική θέση μεταξύ των άλλων αθωνικών ιδρυμάτων. Η ιδιαιτερότητα του Αγίου Όρους έγκειται στο ότι αποτελεί ανεξάρτητο κι αυτοδιοίκητο κομμάτι του ελληνικού κράτους το οποίο υπάγεται πολιτικά στο

⁵³ <http://monastiria.gr/index.php?lang=el>

⁵⁴ Εγκυκλοπαίδεια «Δομή», λήμμα: μοναχισμός, τόμος 16, Αθήνα 2007

⁵⁵ <http://www.agiooros.net/>

Υπουργείο Εξωτερικών ενώ θρησκευτικά ανήκει στην δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης.

Οι είκοσι αθωνικές μονές λειτουργούν ως κοινόβια, επιβάλλοντας δηλαδή κοινή λειτουργία, προσευχή, στέγη, σίτιση και εργασία στους μοναχούς. Οι μοναχοί, εκλέγουν και τον επικεφαλής της κάθε μονής, δηλαδή τον Ηγούμενο, ο οποίος διατηρεί τον τίτλο του δια βίου. Υπάρχει πλήθος κειμηλίων (χειρόγραφα, ιστορικά έγγραφα, χρυσόβουλα, φορητές εικόνες κ.ά.) στις μονές του Αγίου Όρους, που ακόμη και σήμερα, αποτελεί άβατο για το γυναικείο πληθυσμό. Πέραν όμως αυτών των κειμηλίων, ακόμη και τα ίδια τα μοναστήρια αποτελούν μοναδικά πολιτιστικά μνημεία, όχι μόνο για την Ορθοδοξία και την Ελλάδα, αλλά για το σύνολο του κόσμου.

Το δεύτερο μεγαλύτερο και σημαντικότερο μοναστικό συγκρότημα στην Ελλάδα, είναι τα Μετέωρα. Οι πρώτοι μοναχοί ήταν ερημίτες και εγκαταστάθηκαν εκεί τον 11ο αι. Ωστόσο, οι παλαιότερες μονές ανάγονται στον 14ο αι. Σήμερα, από τα 24 μοναστήρια που υπήρχαν, λειτουργούν μόνο τα έξι, ενώ τα υπόλοιπα είναι έχουν εγκαταλειφθεί. Από αυτά οι μονές Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, Βαρλαάμ, Αγίου Νικολάου Ανάπαυσα και Αγίας Τριάδος, φιλοξενούν άνδρες μοναχούς ενώ οι μονές Ρουσσάνου και Αγίου Στεφάνου είναι γυναικείες. Επιπλέον, οι μονές των Μετεώρων έχουν χαρακτηριστεί από την UNESCO ως μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς. Τέλος, σπουδαία μοναστικά μνημεία στην ελληνική επικράτεια, αποτελούν ενδεικτικά: η Μονή Δαφνίου στην Αττική (11ος αι.), ο Όσιος Λουκάς στη Φωκίδα (11ος αι.), η Νέα Μονή Χίου (11ος αι.) και πλήθος άλλων.

2.2.7 Τουρισμός Υγείας⁵⁶

Ο τουρισμός υγείας αποτελεί το είδος του τουρισμού, όπου οι τουρίστες λαμβάνουν μέρος σε προγράμματα υγείας ή σε προγράμματα σχετικά με την υγεία.

Ενδεικτικά, τα προγράμματα υγείας είναι: διατήρηση, πρόληψη, θεραπεία, ανάρρωση και αποκατάσταση της υγείας με χρήση σύγχρονων ιατρικών μεθόδων ή φυσικών, ομοιοπαθητικών μεθόδων καθώς και προγραμμάτων που σχετίζονται και επηρεάζουν την υγεία, όπως προγράμματα για υγιεινή διαβίωση, υγιεινή διατροφή, ενεργητική άθληση, ψυχική ισορροπία, ομορφιά, αδυνάτισμα, κοινωνική επανένταξη και λοιπά συναφή.

Ο τουρισμός υγείας στο σύνολο του, περιλαμβάνει επιμέρους εναλλακτικές μορφές⁵⁷ τουρισμού και πιο συγκεκριμένα τις εξής:

- Θεραπευτικός τουρισμός
- Ιαματικός τουρισμός
- Τουρισμός φυσιοθεραπείας
- Τουρισμός υγιεινής διαβίωσης
- Τουρισμός ομορφιάς
- Θερμαλισμός ή θερμαλιστικός τουρισμός

Πέρα, από τα μοναδικά τοπία και τις ιδιαίτερες φυσικές ομορφιές, η φύση προίκισε την Ελλάδα και με πηγές που έχουν σημαντικές θεραπευτικές ιδιότητες. Έτσι, τα ιαματικά λουτρά⁵⁸ αποτελούν υπολογίσιμο τμήμα του φυσικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές ήδη από την αρχαιότητα.

Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι βρίσκονται διάσπαρτοι στον ελληνικό χώρο, ενώ τα νερά των συγκεκριμένων πηγών διαφέρουν από τα συνηθισμένα, είτε λόγω της υψηλής θερμοκρασίας είτε λόγω της παρουσίας σπάνιων δραστικών συστατικών. Τα ιαματικά νερά χαρακτηρίζονται ως μεταλλικά, κυρίως λόγω της θερμοκρασίας ή της

⁵⁶ <http://www.healthpages.gr/portal/page/portal/1535/index?CatID=565>

⁵⁷ <http://www.scribd.com/doc/102144300/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%A5%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82>

⁵⁸

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CF%80%CE%B7%CE%B3%CE%AD%CF%82

γενικής τους χημικής σύστασης. Πέρα από τις ψυχρές μεταλλικές πηγές, υπάρχουν και οι θερμές πηγές από τις οποίες προέκυψε ένας νέος κλάδος για θεραπείες, η ιαματική υδροθεραπεία ή αλλιώς θερμαλισμός .

Η κατανομή των πηγών, γεωγραφικά, δεν αποτελεί τυχαίο περιστατικό αλλά συνδέεται με τεκτονικές διεργασίες, όπως για παράδειγμα στις περιπτώσεις των λουτρών του Καϊάφα, της Κυλλήνης και του Λαγκαδά. Επίσης, ενδέχεται να είναι προϊόν ηφαιστειακών δραστηριοτήτων, όπως για παράδειγμα στις περιπτώσεις των πηγών των Μεθάνων, της Μήλου, της Λέσβου, της Σαμοθράκης και της Λήμνου.

Η υδροθεραπεία⁵⁹ αποτελεί εξαιρετικά σημαντική μέθοδο για την αντιμετώπιση πολλαπλών παθήσεων όπως η αρθρίτιδα και άλλες ρευματοπάθειες και διακρίνεται σε δυο κατηγορίες:

- την εσωτερική, που περιλαμβάνει την ποσιθεραπεία δηλαδή, πόση ιαματικών νερών, την εισπνοθεραπεία, εισπνοή των αερίων ή των σταγονιδίων των μεταλλικών νερών και τις πλύσεις: στομαχικές, ρινικές, γυναικολογικές
- την εξωτερική, που περιλαμβάνει τα λουτρά, τις καταιονήσεις, πρόκειται δηλαδή για θερμομεταλλικό νερό, που έρχεται με υψηλή ή χαμηλή πίεση και το οποίο το σώμα το δέχεται για ορισμένο διάστημα. Επίσης, περιλαμβάνει τις υδρομαλάξεις, όπου το σώμα δέχεται την πίεση του νερού, την υδροκινησιοθεραπεία που αποτελεί συνδυασμό της λουτροθεραπείας και της κινησιοθεραπείας για όσο το σώμα βρίσκεται στο νερό και τέλος, την πηλοθεραπεία που αποτελεί εφαρμογή πηλού, -ο οποίος έχει «ωριμάσει»- σε σημεία του σώματος με διάφορες παθήσεις.

Το κοινό του Τουρισμού Υγείας

Οι άνθρωποι που κάνουν τουρισμό υγείας είναι εκείνοι που έχουν προβλήματα υγείας ή που θέλουν να εντρυφήσουν στον υγιεινό τρόπο ζωής, ταυτόχρονα όμως έχουν και ανάγκη για τουρισμό. Έτσι, προσπαθούν κατά την διάρκεια των διακοπών τους να αντιμετωπίσουν και τα προβλήματα υγείας τους.

Οι ντόπιοι, που κατά κανόνα κάνουν ιαματικό τουρισμό, είναι άτομα μέσης και τρίτης ηλικίας με προβλήματα υγείας και συχνά βρίσκονται με τους συνοδούς τους.

⁵⁹ <http://www.vitality.com.gr/index.php/el/treatmentsgr/colonic-irrigation>

Για τα άτομα αυτά η ανακούφιση της υγείας τους έχει πρωταρχική σημασία και η παροχή τουριστικών υπηρεσιών είναι απλή επικουρική.

Με τον τουρισμό υγείας, ικανοποιούνται και επιπλέον ανάγκες που έχουν άτομα νεώτερης ηλικίας και μεγαλύτερων σωματικών δυνατοτήτων. Πολλάκις μάλιστα οι υπόλοιπες ανάγκες -εκτός από της υγείας-, έχουν πρωταρχική σημασία, εν αντιθέσει με τον ιαματικό τουρισμό. Στον τουρισμό υγείας επίσης, αντιμετωπίζονται ανάγκες που αφενός ικανοποιεί η συμβατική ιατρική όμως οι πάσχοντες, προτιμούν παράλληλα με τη θεραπεία τους να απολαύσουν και τουριστικές δραστηριότητες.

Ιαματικά λουτρά στην Ελλάδα

- Αιδηψός, Ν. Εύβοιας
- Κύμη, Ν. Εύβοιας
- Λουτρά Γιαλτρών, Ν. Εύβοιας
- Βουλιαγμένη, Ν. Αττικής
- Αίγινα, Ν. Αττικής
- Κυλλήνη, Ν. Ηλείας
- Καϊάφας, Ν. Ηλείας
- Λουτρά Υρμίνης, Ν. Αχαΐας
- Λουτράκι, Ν. Κορινθίας
- Μέθανα, Ν. Αργολίδας
- Βόνιτσα, Ν. Αιτ/νίας
- Λουτρά Αγ. Παρασκευής, Ν. Αιτ/νίας
- Θερμό, Ν. Αιτ/νίας
- Λουτρά Τραϊανούπολης, Ν. Έβρου
- Θέρμες, Ν. Ξάνθης
- Λουτρά Ελεύθερων, Ν. Καβάλας
- Νιγρίτα, Ν. Σερρών
- Σιδηρόκαστρο, Ν. Σερρών
- Λαγκαδάς, Ν. Θεσσαλονίκης
- Νέα Απολλωνία, Ν. Θεσσαλονίκης
- Θέρμη, Ν. Θεσσαλονίκης
- Αγ. Παρασκευή, Ν. Χαλκιδικής

- Πικρολίμνη, Ν. Κιλκίς
- Λουτρά Αριδαίας, Ν. Εδέσσης
- Καρίτσα, Ν. Λαρίσης
- Λουτρά Καΐτσης, Ν. Καρδίτσας
- Λουτρά Σμοκόβου, Ν. Καρδίτσας
- Πυρσόγιαννη, Ν. Ιωαννίνων
- Λουτρά Καβασίων, Ν. Ιωαννίνων
- Καμμένα Βούρλα, Ν. Φθιώτιδας
- Θερμοπύλες, Ν. Φθιώτιδας
- Λουτρά Υπάτης, Ν. Φθιώτιδας
- Πλατυστόμιο, Ν. Φθιώτιδας
- Θερμά Σαμοθράκης, Ν. Έβρου
- Άνδρος, Ν. Κυκλάδων
- Κύθνος, Ν. Κυκλάδων
- Κίμωλος, Ν. Κυκλάδων
- Σαντορίνη, Ν. Κυκλάδων
- Καλλιθέα Ρόδου, Ν. Δωδεκανήσου
- Κως, Ν. Δωδεκανήσου
- Νίσυρος, Ν. Δωδεκανήσου
- Ικαρία, Ν. Σάμου
- Αγιάσματα Χίου, Ν. Χίου
- Παλαιοχώρι, Ν. Λέσβου
- Πολύχνιτος, Ν. Λέσβου
- Σκάλα, Ν. Λέσβου
- Ευφαλού, Ν. Λέσβου
- Λουτρά Θέρμης, Ν. Λέσβου
- Βλυχάδια Καλύμνου, Ν. Δωδεκανήσου
- Θερμών Παρανεστίου, Ν. Δράμας
- Κρηνίδων, Ν. Καβάλας
- Γενησσαιάς, Ν. Ξάνθης
- Αγκίστρου, Ν. Σερρών
- Λουτροχωρίου Σκύδρας, Ν. Πέλλας

- Αμμουδαράς, Ν. Καστοριάς
- Αγραπιδιάς, Ν. Φλώρινας
- Κιβωτού, Ν. Γρεβενών
- Αμάραντου, Ν. Ιωαννίνων
- Πρεβέζης, Ν. Πρέβεζας
- Κόκκινου Νερού, Ν. Λάρισας
- Αγ. Βαρβάρου, Ν. Αιτωλοακαρνανίας
- Σουλαντά, Ν. Καρδίτσας
- Λουτρών Ωραίας Ελένης, Ν. Κορινθίας
- Κόλπου Γέρας, Ν. Λέσβου
- Αγ. Ιωάννου Λισβορίου, Ν. Λέσβου
- Θερμών Λήμνου, Ν. Λέσβου
- Αγιάσου, Ν. Λέσβου
- Αδάμαντος Μήλου, Ν. Κυκλάδων

Πηγή ΕΟΤ(www.gnto.gv.gr)

2.2.8. Κοινωνικός Τουρισμός⁶⁰

Σύμφωνα με το Διεθνές Γραφείο Κοινωνικού Τουρισμού (BITS:Bureau Internationale la Tourisme Social), ο κοινωνικός τουρισμός αποτελεί το σύνολο των σχέσεων και διαδικασιών που προκύπτουν από την επιδοτούμενη εκ μέρους της πολιτείας και βάσει ορισμένων προγραμμάτων, συμμετοχή στον τουρισμό των κοινωνικών στρωμάτων με βασικό κριτήριο το χαμηλό εισόδημα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του σχεδίου δράσης της για την ανάπτυξη κατά προτεραιότητα σε διάφορους τομείς του τουρισμού, ορίζει τον κοινωνικό τουρισμό ως τη διευκόλυνση, από μέρους των κρατών-μελών, της πρόσβασης στον τουρισμό ομάδων ατόμων, όπου λόγω διαφόρων αιτιών, κυρίως όμως, για κοινωνικούς λόγους και για λόγους υγείας αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην πραγματοποίηση διακοπών. Μεταξύ των μέτρων που προτείνει, περιλαμβάνονται και μέτρα περιορισμού των εμποδίων που συναντούν τα άτομα, με ειδικές ανάγκες στην πρόσβασή τους στον τουρισμό. Έτσι, εντάσσει τον τουρισμό ατόμων με ειδικές ανάγκες ή τον τουρισμό για όλους όπως ονομάζεται, στον κοινωνικό τουρισμό.

Ο γενικός χαρακτηρισμός των δικαιούχων του κοινωνικού τουρισμού είναι «κοινωνικά στρώματα με χαμηλά εισοδήματα» (ορισμός BITS) ή «ομάδες ατόμων όπου για διάφορες αιτίες, αλλά κυρίως για κοινωνικούς λόγους και για λόγους υγείας, έχουν δυσκολίες να κάνουν διακοπές» (ορισμός της Ε.Ε.)

Στο πλαίσιο του ορισμού αυτού, μπορούν να υπαχθούν διάφορες κατηγορίες ατόμων⁶¹, όπως:

- εργαζόμενοι και συνταξιούχοι με χαμηλό εισόδημα
- άνεργοι
- άτομα με ειδικές ανάγκες συμπεριλαμβανομένων και των υπερηλίκων
- πολύτεκνοι των οποίων το εισόδημα είναι συνήθως ανεπαρκές λόγω των μεγάλων οικογενειακών δαπανών
- πολιτικοί πρόσφυγες,
- αγρότες και αγρότισσες των οποίων η πρόσβαση στον τουρισμό είναι δύσκολη ή δεν έχουν την απαιτούμενη πληροφόρηση και εμπειρία

⁶⁰ Τουρισμός και Ανάπτυξη, Ηγουμενάκης Ν., εκδ. Interbooks, Αθήνα 2000

⁶¹ <http://www.koinonikostourismos.gr/>

- ανύπαντρες μητέρες και γυναίκες ή άντρες εν χηρεία που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα οικονομικά προβλήματα
- η νεολαία, με τα προγράμματα της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, η οποία λόγω του ότι δεν έχουν δικό τους εισόδημα και αντιμετωπίζει δαπάνες σπουδών δε δύνανται να πάνε διακοπές
- οι ασφαλισμένοι του ΙΚΑ, μέσω των προγραμμάτων της Εργατικής Εστίας, οι οποίοι κατά κανόνα είναι χαμηλόμισθοι και χαμηλοσυνταξιούχοι.

2.2.9. Θαλάσσιος Τουρισμός⁶²

Ο θαλάσσιος τουρισμός είναι ο τουρισμός που σχετίζεται με την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων στη θάλασσα. Κατά κύριο λόγο, αφορά την κολύμβηση και την αναψυχή στην παραλία. Πέρα όμως από αυτά, η εναλλακτική του έννοια εμπεριέχει και άλλες δραστηριότητες, όπως θαλάσσια σπορ, παρακολούθηση βυθού κλπ.

Η Ελλάδα, διαθέτει πλούσιο θαλάσσιο περιβάλλον, έχοντας 15.000 χιλιόμετρα ακτών, πλήθος των νησιών, προστατευμένες θαλάσσιες περιοχές χιλιάδων τετραγωνικών χιλιομέτρων, ήπιο κλίμα, υψηλά ποσοστά ηλιοφάνειας και ενδιαφέρον τοπίο. Όλα αυτά, καθιστούν την Ελλάδα τον ιδανικό προορισμό για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων θαλάσσιου τουρισμού.

Το πλεονέκτημα αυτό ενισχύεται αφενός από την ναυτική παράδοση χλιετηρίδων, και αφετέρου από τις ευνοϊκές -για θαλάσσιους πλόες- συνθήκες, καθώς τα ελληνικά πελάγη θεωρούνται ασφαλή όσον αφορά τους ναυτικούς κινδύνους, επιπλέον οι αποστάσεις μεταξύ των ακτών είναι μικρές, ενώ εξίσου ευνοϊκές είναι και οι συνθήκες που σχετίζονται με την ένταση των ανέμων και τις θερμοκρασίες περιβάλλοντος και θάλασσας.

Θαλάσσια σπορ

Θαλάσσιο-σκι : Το θαλάσσιο σκι «γεννήθηκε» γύρω στο 1900, από μια παρέα νεαρών που διασκεδάζε στα νερά μιας λίμνης των Η.Π.Α. Γρήγορα η μόδα εξαπλώθηκε, ενώ με την εμφάνιση όλο και πιο δυνατών μηχανών στα σκάφη, αυξήθηκε η ταχύτητα, η δυσκολία αλλά και το άθλημα έγινε δημοφιλές. Στην Ελλάδα, ο Ναυτικός Όμιλος Βουλιαγμένης, στην περιοχή της Αττικής ήταν το πρώτο σωματείο, όπου το 1957 ίδρυσε τμήμα θαλάσσιου σκι, ενώ το 1963 ιδρύθηκε η Ελληνική Ομοσπονδία Θαλάσσιου Σκι, με στόχο τη διάδοση του αθλήματος στη χώρα. Το θαλάσσιο σκι αποτελεί πλέον ένα από τα πιο διαδεδομένα σύγχρονα σπορ του νερού και δεν χρειάζεται ιδιαίτερη εξάσκηση όταν γίνεται ερασιτεχνικά. Βέβαια,

62

<http://eureka.lib.teithe.gr:8080/bitstream/handle/10184/2056/Chalkidou%20V%20%5BPresentation%5D.pdf?sequence=2>

σε όλη την Ελλάδα λειτουργούν ιδιωτικές σχολές εκπαίδευσης, οι οποίες βρίσκονται σε οργανωμένες παραλίες ή στις εγκαταστάσεις μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων.

Ιστιοπλοΐα⁶³ : Η ιστιοπλοΐα είναι ένα άθλημα που συνδέεται άρρηκτα τον ελληνικό λαό, λόγω της μακρόχρονης ιστορίας της χώρας και της μακραίωνη θαλασσινής παράδοσής της. Σήμερα, αποτελεί ένα από τα δημοφιλέστερα αθλήματα ενώ χιλιάδες Έλληνες ασκούνται συστηματικά κάνοντας είτε πρωταθλητισμό ή ως απλοί αθλητές, σε όλους τους τύπους ιστιοπλοϊκών σκαφών.

Ιστιοσανίδα(Windsurfing)⁶⁴: Η ιστιοσανίδα (windsurfing) αποτελεί ένα συναρπαστικό άθλημα που ενδείκνυται για όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως ηλικίας και φύλου. Επίσης, δεν απαιτεί ιδιαίτερη σωματική δύναμη, τουλάχιστον αρχικά, καθώς τον κυριότερο ρόλο παίζει η σωστή τεχνική, έτσι εκτός από διασκέδαση και ολυμπιακό άθλημα, το windsurfing έχει γίνει και επαγγελματικό σπορ από το 1985, καθώς και άθλημα επιδείξεων και αγώνων σε κλειστούς χώρους, όπου με τεχνητά μέσα δημιουργούνται οι απαραίτητες συνθήκες.

Επειδή λοιπόν, στην Ελλάδα, οι καιρικές συνθήκες είναι ιδανικές (ήπιο κλίμα, κατάλληλη ένταση ανέμων κ.λπ.) το άθλημα έχει γνωρίσει θεαματική ανάπτυξη και ολοένα και περισσότεροι Έλληνες ασχολούνται συστηματικά με αυτό. Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια, κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών, πραγματοποιούνται σε διάφορα σημεία της χώρας ευρωπαϊκοί και παγκόσμιοι αγώνες (τουρνουά) και πρωταθλήματα, με διεθνή λάμψη. Στις περισσότερες οργανωμένες παραλίες της χώρας, υπάρχει η δυνατότητα ασχολίας με το άθλημα της ιστιοσανίδας ή παράδοση μαθημάτων από εξειδικευμένους εκπαιδευτές. Ενδεικτικά κάποια σημεία, όπου μπορεί κάποιος να κάνει οργανωμένα windsurfing είναι: -Αττική: στις παραλίες Αναβύσσου, Βάρκιζας, Λαυρίου, Λούτσας, Ραφήνας, Σχοινιά (Μαραθώνα) και Γαλάζια Ακτή (Μαραθώνα) -Κυκλάδες: στην Πάρο (παραλίες Χρυσή Ακτή, Νέα Χρυσή Ακτή, Τσουκαλιά, Σάντα Μαρία και Πούντα), στη Μύκονο (παραλίες Φτελιά και Καλαφάτης), στη Νάξο (παραλίες Άγιος Γεώργιος και Μικρή Βίγλα), στην Ίο (παραλία Μυλόποτας), στη Σαντορίνη κ.α. -Δωδεκάνησα: στη Ρόδο (παραλίες Τριάντα, Φανές, Πρασσονήσι και Θεολόγος), στην Κάρπαθο (Όρμος του Διαβόλου), στην Κω κ.α. -Πάτρα (Πελοπόννησος): στις παραλίες Δρέπανο και Ζαχάρω -Ιόνια νησιά: στη Λευκάδα (παραλία Βασιλική), στη Ζάκυνθο -Σποράδες: στην Σκιάθο -

⁶³ <http://www.eio.gr/>

⁶⁴ <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%83%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B4%CE%B1>

Μακεδονία: στο νομό Θεσσαλονίκης (παραλίες Αγία Τριάδα και Νέα Μηχανιώνα και στη λίμνη Βόλβη), στη Χαλκιδική (παραλία Sunny Beach)

Καταδυτικός-τουρισμός: Πόλο έλξης για όσους αναζητούν τη μαγεία της υποβρύχιας εξερεύνησης αποτελούν η καθαρότητα των νερών κι ο πλούτος των βυθών των ελληνικών θαλασσών.

Η ελεύθερη κατάδυση με μάσκα επιτρέπεται παντού, όμως η κατάδυση με τη χρήση φιαλών ατμοσφαιρικού αέρα (80% άζωτο + 20% οξυγόνο) απαγορεύεται σε περιοχές με υποθαλάσσιες αρχαιότητες. Στην Ελλάδα λειτουργούν δεκάδες σχολές καταδύσεων, που υπόκεινται σε ειδική άδεια του υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας. Όλοι οι αυτοδύτες υποχρεούνται να συμφωνούν και να τηρούν τους κανονισμούς και τους περιορισμούς του νόμου 5351/32 περί αρχαιοτήτων. Υποβρύχιες δραστηριότητες με καταδυτικό εξοπλισμό επιτρέπονται από την ανατολή μέχρι τη δύση του ηλίου. Ειδικότερα, οι ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να γνωρίζουν ότι απαγορεύεται: -το ψάρεμα με εξοπλισμό αυτόνομης κατάδυσης (το ψαροντούφεκο με μπουκάλες). -η φωτογράφιση, η αφαίρεση ή η μεταφορά αρχαιοτήτων. Σε περίπτωση εντοπισμού αρχαίων πρέπει αμέσως να το αναφέρετε στην πλησιέστερη αρχαιολογική υπηρεσία του υπουργείου Πολιτισμού (ή στην Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων), λιμενική ή αστυνομική αρχή. -η χρήση και κατοχή (πάνω σε πλοίο) ειδικού εξοπλισμού ανεύρεσης αρχαιοτήτων.

Κρουαζιέρες

Η Ελλάδα, ως κατεξοχήν τουριστικός προορισμός, αποτελεί ιδανική τοποθεσία για ολιγοήμερες ή πολυήμερες κρουαζιέρες, καθώς διαθέτει πολλά νησιά και λιμάνια που μπορεί το τουριστικό κοινό να επισκεπτεί, καθώς και ιδανικό κλίμα, που προσφέρει ένα ευχάριστο ταξίδι τις περισσότερες εποχές του χρόνου. Συν τοις άλλοις, μια κρουαζιέρα στις ελληνικές θάλασσες προσφέρει την ευκαιρία για επίσκεψη σε σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους, σε μοναδικές εκκλησίες και μοναστήρια, μνημεία νεώτερων χρόνων, εξαιρετικά ενδιαφέροντα μουσεία και παραδοσιακούς οικισμούς αλλά και την περιήγηση στις φυσικές ομορφιές πολλών περιοχών της χώρας. Τέλος, στην Ελλάδα λειτουργούν αρκετά ταξιδιωτικά πρακτορεία που διοργανώνουν κρουαζιέρες στις ελληνικές θάλασσες και νησιά, ενώ και ξένες εταιρείες δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό.

2.2.10. Αθλητικός Τουρισμός⁶⁵

Ο αθλητικός τουρισμός αποτελεί την εναλλακτική μορφή τουρισμού όπου οι τουρίστες ασκούνται, γυμνάζονται, παίζουν ή αθλούνται και επιδίδονται σε ένα ή περισσότερα αγωνίσματα. Αυτό το είδος του τουρισμού ονομάζεται ειδικότερα αθλητικός τουρισμός ανάπαυσης ή αναψυχής.

Οι ασχολούμενοι με τον αθλητισμό (αθλητές, προπονητές, συνοδοί, βοηθητικό προσωπικό, οπαδοί) ταξιδεύουν για να συμμετάσχουν σε αθλητικούς αγώνες, αλλά αν πρωτύτερα ή ενδιάμεσα καθώς και μετά τους αγώνες αναπτύξουν τουριστικές δραστηριότητες, τότε προκύπτει η εναλλακτική μορφή του αθλητικού τουρισμού επιδόσεων ή άμιλλας.

Συνεπώς, καταδεικνύεται πως η Ελλάδα, χώρα όπου γεννήθηκαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες, είναι ιδανική για την ανάπτυξη αθλητικών δραστηριοτήτων καθώς και για την τέλεση αθλητικών αγώνων. Έτσι, τις τελευταίες δεκαετίες, στη χώρα διοργανώνονται όλο και συχνότερα μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις σε πολλά σπορ (παγκόσμια πρωταθλήματα, πανευρωπαϊκοί αγώνες, σημαντικά διεθνή τουρνουά κ.ά.) όπου κορυφαίο γεγονός, αποτέλεσαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες 2004, στην Αθήνα. Όλες αυτές οι αθλητικές διοργανώσεις, συνέβαλαν σημαντικά στην κατασκευή, σε όλη την επικράτεια, πολλών σύγχρονων μεγαλύτερων ή μικρότερων αθλητικών εγκαταστάσεων, σταδίων και προπονητικών κέντρων για ένα ευρύ φάσμα αθλημάτων, όπου σήμερα οι κάτοικοι αλλά και οι επισκέπτες κάθε περιοχής έχουν την δυνατότητα να ασκηθούν στο αγαπημένο τους σπορ (στίβος, ποδόσφαιρο, βόλεϊ, μπάσκετ, τένις, γκολφ, κτλ).

«Σπορ και Αθλήματα»

Τα σπορ στην Ελλάδα, αναπτύσσονται με ταχύ ρυθμό και αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερο κοινό. Σήμερα, σε όλη τη χώρα λειτουργούν πέντε γήπεδα γκολφ διεθνών προδιαγραφών (18 οπών), τα οποία εδράζονται στην Αθήνα (Γλυφάδα), την Κέρκυρα, τη Ρόδο, τη Χαλκιδική και τη Χερσόνησο Κρήτης, καθώς και ένα γήπεδο 9 οπών στην Ελούντα Κρήτης, στα οποία εξασκούνται συστηματικά περισσότεροι από 1.300 παίκτες.

⁶⁵ <http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse2/sdo/tour/2009/MappourasAndreas/attached-document/mappouras.pdf>

Ιππασία⁶⁶

Το άθλημα της ιππασίας ξεκίνησε στην Ελλάδα λίγο πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με πρωτοβουλία μιας ομάδας ανωτέρων αξιωματικών του στρατού και απλών «φιλίππων», όταν ιδρύθηκε ο Ελληνικός Ιππικός Όμιλος (Ε.Ι.Ο.) σε ένα κτήμα στον Χολαργό Αττικής. Μετά τον πόλεμο, ο Ε.Ι.Ο. μετακινήθηκε σε νέες εγκαταστάσεις στον Παράδεισο Αμαρουσίου (Αττικής), συγκεντρώνοντας το ενδιαφέρον πολλών Αθηναίων που είχαν τη δυνατότητα να ασχοληθούν με την ιππασία.

Αποτέλεσε με αυτόν τον τρόπο, τον πρώτο σημαντικό πυρήνα ανάπτυξης της αγωνιστικής ιππασίας στην Ελλάδα. Έως σήμερα λοιπόν, η ιππασία αναπτύσσεται συνεχώς στη χώρα και θεωρείται ένα από τα ανερχόμενα αθλήματα, με μεγάλη απήχηση στον κόσμο και κυρίως στους νέους. Έτσι, κάθε χρόνο νέοι όμιλοι ιδρύονται, νέα μέλη εγγράφονται και νέοι ιππείς εμφανίζονται στους αγωνιστικούς στίβους. Ενδεικτικά αναφέρουμε πως σήμερα, λειτουργούν πάνω από 50 περίπου ιππικοί όμιλοι (και σχολές ιππασίας), από τους οποίους οι 46 είναι αναγνωρισμένοι από την Ελληνική Ομοσπονδία Ιππασίας. Το αθλητικό δυναμικό της ιππασίας ανέρχεται σε 2.450 αθλητές και 1000, περίπου, αθλητικά άλογα. Πέρα από την αγωνιστική ιππασία, είναι δυνατό κάποιος να συμμετάσχει και σε προγράμματα ιππασίας τόσο για αρχάριους όσο και για εμπειρότερους αναβάτες, τα οποία πραγματοποιούνται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους και αγροκτήματα (ιππικά κέντρα), που βρίσκονται σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας.

Εκεί, υπάρχει ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό με εκπαιδευμένα άλογα που τηρούν όλους τους κανόνες ασφάλειας, ενώ παρέχεται η ευκαιρία για ιππικές διαδρομές, διάρκειας μερικών ωρών, σε φυσικά μονοπάτια και ορεινούς όγκους.

Τένις

Το τένις, αρχικά, εμφανίστηκε ως άθλημα της αστικής κοινωνίας στις παραμονές των Α' Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 (Αθήνα), στους οποίους και συμμετείχε συμβάλλοντας ενεργά στην αναγέννησή τους, εντούτοις σήμερα, παραμένει εξαιρετικά δημοφιλές άθλημα και αρκετοί Έλληνες εξασκούνται σ' αυτό είτε ερασιτεχνικά είτε επαγγελματικά. Το ήπιο κλίμα της χώρας επιδρά σημαντικά στην εξάσκηση του σπορ, ενώ εκτός από τα γήπεδα που διαθέτουν οι κατά τόπους

⁶⁶ <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%80%CF%80%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1>

σύλλογοι αντισφαίρισης, πολλές ξενοδοχειακές μονάδες διαθέτουν, επίσης, ειδικές εγκαταστάσεις για τένις.

Αιωροπτερισμός (parachute)⁶⁷ – Αλεξίπτωτο πλαγιάς (parapente)

Στον αιωροπτερισμό ο πιλότος είναι δεμένος με ειδική ζώνη, κάτω από το αιωρόπτερο, το οποίο είναι μία πτητική κατασκευή, που αποτελείται από πανί dacron και σωλήνες αλουμινίου αεροπορικού κράματος. Ο πιλότος είναι δεμένος με τέτοιο τρόπο ώστε το σώμα του να αιωρείται στο κενό σαν εκκρεμές. Μετακινώντας το βάρος του κατάλληλα και αξιοποιώντας τα ανοδικά ρεύματα του αέρα, ο πιλότος ακολουθεί την επιθυμητή κατεύθυνση, κινούμενος σε τρεις άξονες: τον διαμήκη, τον εγκάρσιο και τον κάθετο. Ανάλογα με το βαθμό εκπαίδευσης του, μπορεί να φτάσει σε ύψος 5.000 μέτρων και να παραμείνει στον αέρα επί 10 συνεχείς ώρες.

Το άθλημα άρχισε τη δεκαετία του 1970 στις Η.Π.Α. και την Αυστραλία, γνωρίζοντας ανοδική πορεία. Τα επόμενα χρόνια, το άθλημα έγινε γνωστό σε παγκόσμιο επίπεδο ενώ, σήμερα είναι ιδιαίτερα δημοφιλές σε πάνω από πενήντα χώρες, σε όλο τον πλανήτη. Από το 1985 έχει χαρακτηριστεί ως ολυμπιακό άθλημα, αλλά ακόμα δεν έχει περιληφθεί ως αγώνισμα στο πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων. Στην Ελλάδα, εμφανίστηκε το 1978 και το 1999 εντάχθηκε στην Ελληνική Αεραθλητική Ομοσπονδία (ΕΛ.Α.Ο.).

Σήμερα, στη χώρα ο αιωροπτερισμός γίνεται ολοένα και πιο δημοφιλής, με αποτέλεσμα να υπάρχουν, πλέον, πολλά σωματεία, που ασχολούνται με το άθλημα και μπορούν να παράσχουν υπηρεσίες εκπαίδευσης στους ενδιαφερομένους.

Το αλεξίπτωτο πλαγιάς (parapente) πήρε το όνομά του από τις γαλλικές λέξεις parachute (αλεξίπτωτο) και pent (πλαγιά). Η ιστορία του ανάγεται στη δεκαετία του 1960 μέσα από ένα πρόγραμμα της αμερικανικής N.A.S.A., όμως οι ουσιαστικές του βάσεις τέθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1980, στη Γαλλία. Το άθλημα προϋποθέτει καλή φυσική κατάσταση, άριστη τεχνική, ψυχική και πνευματική διαύγεια, παρατηρητικότητα, καθώς και γνώσεις μετεωρολογίας και αεροδυναμικής, οι οποίες παρέχονται από ειδικούς εκπαιδευτές. Ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες, το αλεξίπτωτο πλαγιάς δύναται να φτάσει μέχρι ύψους 4.000 μέτρων και να διανύσει απόσταση 2-2,5 χλμ. Οι πτήσεις διαρκούν μερικές ώρες και οι ταχύτητες που αναπτύσσονται κυμαίνονται ανάμεσα στα 48 και 60 χλμ / ώρα. Η Ελλάδα διαθέτει

⁶⁷ <http://en.wikipedia.org/wiki/Parachuting>

ιδανικό κλίμα για πτήσεις με αλεξίπτωτο πλαγιάς, καθώς όσο πιο ξηρό είναι το κλίμα μιας περιοχής ή μιας χώρας, θεωρείται κατάλληλο για την ανάπτυξη του αθλήματος.

2.2.11. Γεωτουρισμός⁶⁸

Ο γεωτουρισμός θεωρείται μια νέα μορφή πολιτιστικο-περιβαλλοντικού τουρισμού, η οποία δύναται να αναπτυχθεί σε περιοχές που διαθέτουν σημαντικά γεωλογικά μνημεία. Αυτά, μπορούν να αποτελέσουν πόλο προσέλκυσης τουριστών ειδικού ενδιαφέροντος. Κύριος στόχος του, αποτελεί η σύνδεση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος με τη γεωλογική κληρονομιά κάθε τόπου, τα πολιτιστικά μνημεία και τις παραδόσεις του.

Μοναδικές περιπτώσεις για ανάδειξη και αξιοποίηση γεωλογικών μνημείων, υπάρχουν σε ολόκληρη την Ευρώπη. Πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα γεωτουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα αποτελεί το απολιθωμένο δάσος της Λέσβου και κυρίως, οι διάφορες δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε αυτό, από το μουσείο Φυσικής Ιστορίας της περιοχής όπως π.χ εκπαιδευτικές δραστηριότητες, διοργάνωση εκδηλώσεων και διεθνών συνεδρίων κ.τ.λ. Το παράδειγμα αυτό αποδεικνύει τις θετικές επιδράσεις του γεωτουρισμού στην περιφερειακή αναπτυξιακή διαδικασία. Κάποιες από τις θετικές επιδράσεις είναι η αύξηση εισοδημάτων, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, η συγκράτηση του πληθυσμού στο νησί/τόπο, η προσέλκυση της επιστημονικής κοινότητας.

Η ανάπτυξη του γεωτουρισμού προϋποθέτει τη δημιουργία των απαραίτητων υποδομών όπως: ενημερωτικά περίπτερα, σήμανση διαδρομών, δημιουργία κέντρων περιβαλλοντικής ενημέρωσης-εκπαίδευσης κ.τ.λ. αλλά και παραγωγή γεωτουριστικών προϊόντων δηλαδή, ενημερωτικοί οδηγοί, αναμνηστικά είδη κ.τ.λ.

Για την ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων σχετικά με το θέμα αυτό και τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών συστάθηκε το δίκτυο ευρωπαϊκών γεωπάρκων, στο οποίο συμμετέχει και η Ελλάδα.

Παρακάτω αναφέρονται ενδεικτικά κι άλλα παραδείγματα περιοχών αξιόλογου γεωτουριστικού δυναμικού:

- Το φαράγγι της Σαμαριάς στην Κρήτη
- Τα Μετέωρα
- Το ηφαίστειο της Σαντορίνης.

⁶⁸ Αγροτουρισμός κι Ισόρροπη Ανάπτυξη, Βαφειάδης, Κοντογιώργος, Παπακωνσταντινίδης, εκδ. Α.Τ.Ε, Αθήνα 1998

Η Ελλάδα, βρίσκεται στο μέτωπο σύγκρουσης της ευρασιατικής και της αφρικανικής πλάκας (ελληνικό τόξο), και αποτελεί μια από τις πιο ενεργές περιοχές του γήινου φλοιού και τεκτονικά και σεισμικά. Παράλληλα, αρκετά στοιχεία της ελληνικής μυθολογίας σχετίζονται με γεωλογικά φαινόμενα.

Γεωλογικά φαινόμενα ή τόποι γεωλογικού ενδιαφέροντος που σχετίζονται με κάποιο μυθικό πρόσωπο-ήρωα, είναι πιθανό να ενταχθούν σε ειδική κατηγορία δραστηριοτήτων γεωτουρισμού δηλαδή, στη δημιουργία γεωμυθολογικών διαδρομών. Συνεπώς, για τους προαναφερθέντες λόγους, ο ελληνικός χώρος ευνοεί την ανάπτυξη των γεωμυθολογικών διαδρομών.

2.2.12. Ορεινός-Ορειβατικός Τουρισμός⁶⁹

Στον ορεινό τουρισμό υπάγεται ο τουρισμός που σχετίζεται με ορεινά αθλήματα (απλή ορειβασία, τεχνητή ορειβασία, αναρριχήσεις), επίσης ο τουρισμός της ορεινής ποδηλασίας καθώς και ο τουρισμός ορεινών κατασκηνώσεων. Ο ορειβατικός τουρισμός αποτελεί υπαγόμενη έννοια του ορεινού τουρισμού και περιλαμβάνει μόνο την ορειβασία και τις αναρριχήσεις.

Μια και το κύριο χαρακτηριστικό του ορεινού τουρισμού είναι ότι αναπτύσσεται στις ορεινές περιοχές, είναι αναγκαίο να οριστούν οι περιοχές αυτές σύμφωνα με τον γεωγραφικό κατακόρυφο διαμελισμό.

- Λοφώδεις περιοχές, είναι εκείνες οι οποίες καλύπτονται από λόφους χαμηλούς και ομαλούς με ύψος 300 έως 500 μέτρα. Οι λόφοι είναι βατοί και προσπελάσιμοι σε όλη τη διάρκεια του έτους
- Μέσες ορεινές ή ημιορεινές περιοχές, οι οποίες καλύπτονται από βουνά που έχουν υψόμετρο μέχρι 1500 μέτρα με στρογγυλές κορυφές και όχι απότομες πλαγιές. Οι περιοχές αυτές, είναι επίσης βατές και προσπελάσιμες όλο το έτος εκτός από τον χειμώνα, διότι οι βόρειες ημιορεινές περιοχές συνήθως καλύπτονται από χιόνια
- Ορεινές περιοχές, όπου καλύπτονται από βουνά με υψόμετρο πάνω από 1500 μέτρα και είναι προσπελάσιμες μόνο κατά την διάρκεια του καλοκαιριού.

69

https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&ved=0CDQOFjAB&url=http%3A%2F%2F1yk-dramas.dra.sch.gr%2Factivities%2Fmonopatia-e6%2Fdiadromes.doc&ei=W0i6Ue_MA8LwOonWgegB&usg=AFQjCNGqDCK9wi4fOjHM5ei73mdyAM_Luw&sig2=v-f1gE0mnompNGNMpHiGDQ&bvm=bv.47883778,d.ZWU

2.2.13. Χιονοδρομικός Τουρισμός και Τουρισμός Χειμερινών Αθλημάτων

Ο χιονοδρομικός τουρισμός⁷⁰ αποτελεί την εναλλακτική μορφή τουρισμού στη διάρκεια της οποίας η βασική δραστηριότητα των τουριστών είναι οι χιονοδρομίες.

Τα τελευταία χρόνια, η χιονοδρομία καθώς και το άθλημα του σκι έγιναν εξαιρετικά δημοφιλή στην Ελλάδα. Έτσι, σήμερα, στο ηπειρωτικό τμήμα της χώρας λειτουργούν, στο σύνολο, 19 χιονοδρομικά κέντρα που πληρούν σύγχρονες προδιαγραφές, αποτελώντας σημαντικούς πόλους για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων χειμερινού τουρισμού και είναι ιδιαίτερα δημοφιλή τόσο στους Έλληνες, όσο και στους ξένους επισκέπτες της χώρας.

Τουρισμός των χειμερινών αθλημάτων (χιονοδρομικών ή παγοδρομικών) λέγεται η εναλλακτική μορφή τουρισμού κατά τη διάρκεια της οποίας η βασική δραστηριότητα των τουριστών είναι η ενασχόλησή τους με τα χειμερινά αθλήματα.

Ως χειμερινά αθλήματα λογίζονται τα χιονοδρομικά και παγοδρομικά αθλήματα, αθλήματα δηλαδή που πραγματοποιούνται πάνω στο χιόνι ή στον πάγο.

Παρατίθεται χάρτης με τα πιο δημοφιλή χιονοδρομικά κέντρα⁷¹ ανά την Ελλάδα:

⁷⁰ Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Σφακιανάκης Μανώλης, εκδ. Έλλην, Αθήνα 2000

⁷¹ <http://www.visitgreece.gr/el/nature/mountains>

Πηγή EOT(www.gnto.gr)

2.2.14. Περιπατητικός Τουρισμός⁷²

Ο περιπατητικός τουρισμός ορίζεται ως η διεξαγωγή τουριστικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αφορούν στη διενέργεια περιπατητικών εκδρομών μέσω περιοχών που διακρίνονται για την αξιόλογη αισθητική, περιβαλλοντική και πολιτιστική τους αξία.

Η πεζοπορία αποτελεί σημαντική φυσική σωματική δραστηριότητα κι είναι σύμφυτη με την ανθρώπινη σωματική οντότητα. Αποτελεί μια εύκολη δραστηριότητα, στην εξάσκησή της και είναι προσιτή σε όλους.

Η πεζοπορία γίνεται σε βατές λοφώδεις και ημιορεινές περιοχές με σκοπό την ήπια σωματική άθληση μέσα σε ένα παρθένο φυσικό περιβάλλον. Παρέχεται επίσης η δυνατότητα περιήγησης και επίσκεψης αξιοθέατων περιοχών τα οποία βρίσκονται πλησίον των μονοπατιών της πεζοπορίας.

Ο περιπατητικός τουρισμός σε πολλές περιπτώσεις συνδέεται με τον οικοτουρισμό. Η ειδοποιός διαφορά των δύο, συνίσταται στο ότι ο οικοτουρισμός προϋποθέτει τη συμμετοχή του επισκέπτη για τη διατήρηση του τοπίου και της οικολογικής ισορροπίας, ενώ ο περιπατητικός τουρισμός όχι, αφορά τη σωματική δραστηριότητα μέσα στη φύση.

Γεγονός που συντέλεσε στην ανάπτυξη του περιπατητικού τουρισμού, αποτέλεσε το ότι η Ελλάδα άργησε να δημιουργήσει ολοκληρωμένο δίκτυο αυτοκινητοδρόμων, πέραν των βασικών οδικών αρτηριών που διέσχιζαν τη χώρα. Έτσι, ως τότε, η επικοινωνία πραγματοποιούταν κατά κύριο λόγο μέσω των μονοπατιών. Αυτά, οι γεροντότεροι κάτοικοι των ορεινών χωριών, ακόμα τα αναφέρουν σαν «δημοσιά» (δημόσιος, κεντρικός δρόμος), διότι γι' αυτούς αποτελούσε τη σημαντικότερη οδική πρόσβαση.

Ωστόσο, παρότι κάποια από τα παλιά μονοπάτια και τα πετρόχτιστα καλντερίμια, αποτελούσαν αληθινά έργα τέχνης, κατέληξαν ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι. Βέβαια, πολλά από αυτά «ξεγλιστρούν» ανάμεσα στους δρόμους και συνεχίζουν να υπάρχουν και να διατρέχουν βουνά, λόγγους και χαράδρες. Συνεπώς, τα τελευταία χρόνια, με διάφορες χρηματοδοτήσεις και από ποικίλους φορείς όπως: δήμους, ορειβατικούς συλλόγους, ιδιώτες κ.α. συντηρήθηκαν κι αναβίωσαν μεγάλα τμήματά τους σε όλη

⁷² http://www.visitgreece.gr/el/touring/on_foot

την Ελλάδα, δημιουργώντας έτσι, ένα ευρύ δίκτυο συνολικού μήκους, περίπου, 3.500 χλμ.

Το βασικότερο τμήμα τους καταλαμβάνουν οι επεκτάσεις των Ευρωπαϊκών Μονοπατιών Μεγάλων Διαδρομών E4, E6 και κατηγορίας O (3.000 χλμ.), ενώ εκτός από αυτά έχουν διαμορφωθεί επιπλέον 500 χλμ. μικρότερων μονοπατιών, που παρουσιάζουν ισάξιο ενδιαφέρον. Πιο συγκεκριμένα:

- Μονοπάτι E4 (-GR): Αφετηρία του είναι τα Πυρηναία Όρη και καταλήγει στην Ελλάδα, μέσω της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Το ελληνικό τμήμα του E4, διασχίζει τη βόρεια και κεντρική Ελλάδα, την Πελοπόννησο, καταλήγει στο Γύθειο και συνεχίζεται στο νησί της Κρήτης. Προσφέρει, λοιπόν, τη δυνατότητα στον πεζοπόρο ή τον ορειβάτη να γνωρίσει όλη την ποικιλία του ελληνικού τοπίου και τον πλούτο της ελληνικής φύσης.
- Μονοπάτι E6: Το ελληνικό τμήμα του αποτελείται από δύο σκέλη. Το πρώτο κομμάτι του μονοπατιού ξεκινά από την περιοχή των Πρεσπών και μέσω Καστοριάς, Ιωαννίνων και Δωδώνης φτάνει ως την πόλη της Ηγουμενίτσας. Το δεύτερο μέρος, ξεκινά από την περιοχή της Φλώρινας, διασχίζει τις ορεινές περιοχές της δυτικής, κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας (κατά μήκος των συνόρων της Ελλάδας με τη FYROM και τη Βουλγαρία) και φτάνει ως την πόλη της Αλεξανδρούπολης, στην περιοχή της Θράκης.

Περιοχές, όπου ο επισκέπτης μπορεί να κάνει trekking, δηλαδή πεζοπορία μέσα σε μονοπάτια και διαδρομές στα βουνά, συνοδευόμενοι από επαγγελματίες οδηγούς του βουνού:

- Ευρυτανία -Άγραφα, Χελιδόνα, Καλιακούδα, Κρέντης
- Καστοριά - Καταρράκτες
- Τζουμέρκα - Καλαρρύτες
- Πελοπόννησος - Φαράγγι Λούσιου, Ταΰγετος, Χελμός
- Κρήτη - Φαράγγι Σαμαριάς, Φαράγγι Αγ. Ειρήνης, νότια παράλια, Λευκά Όρη, Ψηλορείτης, Λασιθιώτικα Όρη
- Κυκλάδες
- Ιθάκη
- Ζαγοροχώρια - Φαράγγι Βίκου, Βοϊδομάτης, Βραδέτο, Όρος ΓκαμήλαΔρακόλιμνη

- Όλυμπος
- Γρεβενά - Βάλια Κάλντα, Ορλιακας, Λίμνες Φλέγγας
- Κέρκυρα - Λίμνη Κορισίων
- Χελμός
- Καλάβρυτα - Φαράγγι Βουραϊκού
- Ορεινή Πέλλα- Καιμακτσαλάν, Τζένα Πίνοβο
- Ξάνθη- Καταρράκτης Λειβαδίτη, Στενά Νέστου, Κούλα, Γυφτόκαστρο

Πηγή ΕΟΤ(www.gnto.gr)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

3.1 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο εναλλακτικός τουρισμός προσδιορίζεται από αυτές τις μορφές τουρισμού, που συνδέονται με τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές αξίες που επιτρέπουν τόσο στους ντόπιους όσο και στους επισκέπτες να λαμβάνουν τις θετικές αλληλεπιδράσεις και να μοιράζονται εμπειρίες.

Αποτελεί μία μορφή τουρισμού, η οποία δεν καταστρέφει το περιβάλλον και δεν επιφέρει τις αρνητικές επιπτώσεις που προκαλεί ο μαζικός τουρισμός στις περιοχές που αναπτύσσεται, όπως προαναφέρθηκε στο κεφάλαιο 1. Επιπλέον, θεωρείται μικρής κλίμακας ανάπτυξης τουρισμός γιατί προέρχεται και οργανώνεται από τον τοπικό πληθυσμό ή τους τοπικούς φορείς. Συνεπώς, ο τρόπος ανάπτυξης έχει αφενός λιγότερες αρνητικές επιπτώσεις τόσο κοινωνικές όσο και πολιτιστικές και αφετέρου διαθέτει μεγαλύτερες πιθανότητες να τύχει ευνοϊκότερης αποδοχής από τον τοπικό πληθυσμό, εν αντιθέσει με το μαζικό τουρισμό.

3.1.ΟΦΕΛΗ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΤΟΠΙΟΥΣ⁷³

Οι θετικές επιδράσεις της ανάπτυξης των ποικίλων μορφών του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα εκτείνονται σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό και περιβαλλοντικό επίπεδο στη χώρας. Στο επίπεδο της επιχειρηματικότητας, ο εναλλακτικός τουρισμός συμβάλλει κυρίως στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, οι οποίες είναι καθοριστικής σημασίας για τον ντόπιο πληθυσμό. Κυρίως απαραίτητο και για τις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες των νέων και των γυναικών, που έχουν πληγεί σοβαρά από την αυξανόμενη ανεργία. Είναι πιθανό, να ενεργοποιήσει άμεσα θέσεις εργασίας μέσω ξενοδοχείων, εστιατορίων, καταστημάτων πωλήσεων αναμνηστικών αντικειμένων αλλά και έμμεσα με την παροχή αγαθών και υπηρεσιών που έχουν ανάγκη οι επιχειρήσεις που σχετίζονται με τον εναλλακτικό τουρισμό.

Επιπλέον, ο εναλλακτικός τουρισμός αναπτύσσεται συνήθως από τον τοπικό πληθυσμό δημιουργώντας αφενός, συμπληρωματικά εισοδήματα για τις οικογένειες και αφετέρου, διατηρώντας τον πληθυσμό στις εστίες του. Τούτο το γεγονός, είναι βαρύνουσας σημασίας για τις περιοχές που αντιμετωπίζουν σημαντική πληθυσμιακή μείωση και δημογραφική γήρανση. Επιπλέον, η συμπληρωματικότητα του εισοδήματος αποτελεί θεμελιακό στοιχείο καθώς και σημαντικό κίνητρο και εισάγει αυτομάτως την αναπτυξιακή και κοινωνική διάσταση στην έννοια «εναλλακτικός τουρισμός». Ο εναλλακτικός τουρισμός, δεν έρχεται να υποκαταστήσει την ήδη υπάρχουσα απασχόληση του ντόπιου πληθυσμού (αν και όπου αυτή υφίσταται), αλλά αντίθετα, θα ενισχύσει την τοπική κι εθνική οικονομία. Κάτι τέτοιο με απλά λόγια, σημαίνει μεγαλύτερο διαθέσιμο εισόδημα και βελτίωση των όρων ζωής.

Έτσι, η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού συμβάλλει με το μέγιστο τρόπο στην τοπική, περιφερειακή ανάπτυξη καθώς η ύπαρξη του συντελεί στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, μέσω της δημιουργίας της απαραίτητης τουριστικής υποδομής ήπιας κλίμακας, η οποία εναρμονίζεται με το φυσικό περιβάλλον. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως αναπτυξιακά έργα υποδομής που πιθανόν να καθυστερούσαν για μεγάλα χρονικά διαστήματα, υλοποιούνται χάριν της τουριστικής ανάπτυξης. Σε αυτά τα έργα περιλαμβάνονται βελτιώσεις σε θέματα υποδομών και συγκοινωνιών, δίκτυα παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, παροχής τηλεπικοινωνιών, νέες αθλητικές και

⁷³ «Επιπτώσεις από την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού : ελληνική πραγματικότητα και ξένες αναφορές» Λιαλιάμος Γ. Αθήνα 1996

εγκαταστάσεις αναψυχής, εστιατόρια, δημόσιοι χώροι, καθώς και μαζική εισροή καλύτερης ποιότητας αγαθών και ειδών διατροφής.

Η περιφερειακή ανάπτυξη συνδυάζεται με την προστασία και την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος, δεν δρα ανταγωνιστικά προς τους φυσικούς πόρους. Αντίθετα, συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση τόσο των μόνιμων κατοίκων όσο και των επισκεπτών σε θέματα που αφορούν στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

3.2. ΟΦΕΛΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ⁷⁴

Ο εναλλακτικός τουρισμός αποτελεί ένα διαρκώς αναπτυσσόμενο είδος τουρισμού στην Ελλάδα και ασκεί μεγάλη γοητεία ιδιαίτερα στους κατοίκους των μεγαλουπόλεων. Αυτό γιατί, οι δύσκολες συνθήκες ζωής των μεγάλων πόλεων δημιουργούν στους ανθρώπους την τάση να έρθουν κοντά στην φύση για να απολαύσουν την γαλήνη, την ησυχία αλλά και το διαφορετικό τρόπο ζωής που τους παρέχει ένα τέτοιο περιβάλλον.

Ο επισκέπτης που αρέσκεται στον εναλλακτικό τουρισμό, αποφεύγει τον συνωστισμό, το θόρυβο, την αισχροκέρδεια των ανεπτυγμένων και ήδη κορεσμένων τουριστικών περιοχών, αποσκοπώντας στην ψυχολογική του ανάταση και σε ένα ευχάριστο «διάλειμμα» από το άγχος, το στρες και τους έντονους και γρήγορους ρυθμούς της πόλης.

Το βασικότερο όμως, είναι πως έχει τη δυνατότητα να απολαύσει τη «φιλοξενία» που χαρακτηρίζει τους ελληνικούς προορισμούς αλλά και την αυθόρμητη καλοσυνάτη συμπεριφορά των κατοίκων του τόπου προορισμού. Γνωρίζει τα τοπικά ήθη και έθιμα, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του τόπου που επισκέπτεται. Ο επισκέπτης, έρχεται σε επαφή με το περιβάλλον και με δραστηριότητες, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει, για να ψυχαγωγηθεί, να αθληθεί και νιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης. Τέτοιες δραστηριότητες, σύμφωνα με τα παραπάνω στο κεφάλαιο 2, ενδεικτικά μπορεί να είναι:

- Αγροτικές δραστηριότητες, όπως μάζεμα ελιών ή μανιταριών
- Οικοτουρισμός, όπως παρατήρηση φυτών και ζώων, υγροβιότοπων κλπ
- Αθλητικές δραστηριότητες, όπως ποδηλασία, ιππασία, τένις
- Πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως παρακολούθηση φεστιβάλ, επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους, μοναστήρια
- Μαθήματα, όπως αργαλειού, παραδοσιακής μαγειρικής

⁷⁴ «Επιπτώσεις από την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού : ελληνική πραγματικότητα και ξένες αναφορές» Λιαλιάμος Γ. Αθήνα 1996

Ο εναλλακτικός τουρισμός απευθύνεται, επίσης και σε άτομα, τα οποία δεν έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν στον εαυτό τους τις διακοπές που επιθυμούν. Σε αυτή την κατεύθυνση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα τόσο ο κοινωνικός τουρισμός όσο και ο τουρισμός υγείας. Καθώς, όπως έγινε λόγος παραπάνω, άτομα που ανήκουν σε χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, άτομα με ειδικές ανάγκες καθώς και άτομα της τρίτης ηλικίας μπορούν να απολαύσουν ένα δελεαστικό τουριστικό πακέτο διακοπών.

3.3.ΔΥΣΜΕΝΕΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ⁷⁵

Στις περιπτώσεις όπου η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού δεν συμβαδίζει με τις αρχές της αειφορίας, είναι επόμενο να επιφέρει δυσμενείς επιπτώσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, αυτές οι επιπτώσεις σχετίζονται με:

- Την άναρχη και υπέρμετρη ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού, σε βάρος των δυνατοτήτων της περιοχής όπου προκαλείται υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος των περιοχών.
- Τον κίνδυνο ανάπτυξης του τουρισμού στις περιφερειακές περιοχές εις βάρος της ζωής της υπαίθρου. Δυστυχώς, έχει παρατηρηθεί πως σε ορισμένες περιπτώσεις εγκαταλείπονται, π.χ οι αγροτικές εργασίες για χάρη ενός μεγαλύτερου βραχυχρόνιου τουριστικού κέρδους.
- Την αλλοίωση του πολιτισμικού χαρακτήρα των περιοχών όταν ο εναλλακτικός τουρισμός φτάσει στο σημείο να ακολουθήσει τα γνωστά αναπτυξιακά τουριστικά συστήματα και πρότυπα των περασμένων δεκαετιών (πρότυπα του μαζικού τουρισμού).
- Τον κίνδυνο αλλοίωσης των οικοσυστημάτων, των υγροβιότοπων και γενικά οικολογικά ευαίσθητων περιοχών, λόγω της αυξημένης επισκεψιμότητας από τουρίστες
- Τον κίνδυνο υπερσυγκέντρωσης τουριστών-επισκεπτών σε μία περιοχή με δυσμενή αποτελέσματα για αυτή, όπως ρύπανση του περιβάλλοντος (γη, νερό, ατμόσφαιρα), ηχορύπανση.
- Την αύξηση της εγκληματικότητας, διότι σε μερικές περιπτώσεις παρατηρούνται τέτοια φαινόμενα, συνήθως κλοπές, εξαιτίας της τουριστικής ανάπτυξης σε μία περιοχή. Αυτό γιατί οι τουρίστες συγκριτικά με τους κατοίκους είναι άτομα με υψηλότερο οικονομικό επίπεδο.

Συμπεραίνει λοιπόν κανείς, πως οποιαδήποτε τουριστική ανάπτυξη είναι απαραίτητο να διατηρεί ισορροπία, μεταξύ των αναγκών και των παροχών των επισκεπτών καθώς και του οφέλους των ατόμων που αναπτύσσουν τον εναλλακτικό τουρισμό. Έτσι, να γίνεται σύμφωνα με τις αρχές της αειφορίας (όχι υπερσυγκεντρώσεις). Καταλυτικός

⁷⁵ Τουριστικός Σχεδιασμός: Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού, Κομίλης Π., Βαγιωνής Ν., εκδ. Προπομπός, Αθήνα 1999

παράγοντας, που ωθεί στον εκφυλισμό του τουρισμού, αποτελεί κάθε μορφή βιομηχανοποίησης που προέρχεται ως επί το πλείστον από τους τουριστικούς επιχειρηματίες, οι οποίοι ενδιαφέρονται αποκλειστικά για το κέρδος κι όχι για την ορθή ανάπτυξή του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η αειφόρος ανάπτυξη⁷⁶ ή βιώσιμη ανάπτυξη αφορά την οικονομική ανάπτυξη που σχεδιάζεται και υλοποιείται λαμβάνοντας υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιωσιμότητα. Σημαντικό παράγοντα της αειφορίας αποτελεί η μέγιστη δυνατή απολαβή αγαθών από το περιβάλλον, χωρίς όμως να διακόπτεται η φυσική παραγωγή αυτών των προϊόντων σε ικανοποιητική ποσότητα και στο μέλλον. Η βιώσιμη ανάπτυξη⁷⁷ προϋποθέτει ανάπτυξη των παραγωγικών δομών της οικονομίας παράλληλα με τη δημιουργία υποδομών για μία ευαίσθητη στάση απέναντι στο φυσικό περιβάλλον και στα οικολογικά προβλήματα (όπως ορίζουν παραδοσιακές επιστήμες σαν τη γεωγραφία). Η βιωσιμότητα υπονοεί ότι οι φυσικοί πόροι υφίστανται εκμετάλλευση με ρυθμό μικρότερο από αυτόν με τον οποίον ανανεώνονται, διαφορετικά λαμβάνει χώρα περιβαλλοντική υποβάθμιση. Θεωρητικά, το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης είναι η ανικανότητα του γήινου οικοσυστήματος να υποστηρίξει την ανθρώπινη ζωή (οικολογική κρίση).

Σημείο αναφοράς για τις εξελίξεις στη μελέτη της οικολογικά ευαίσθητης ανάπτυξης αποτελεί το πρωτόκολλο του Κιότο⁷⁸, που υπογράφηκε το 1997 (ως συμπλήρωμα της Σύμβασης-Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Μεταβολές του 1992) και τέθηκε μερικώς σε ισχύ από το 2005. Ορισμένες από τις τάσεις και τα ζητήματα που απασχολούν τη βιώσιμη ανάπτυξη στην Ευρώπη από τη δεκαετία του 1990 είναι: η προώθηση χρήσης «ενεργειακά καθαρών» μορφών μετακίνησης (π.χ. ηλεκτρικά αυτοκίνητα), η «βιωσιμότερη» αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής⁷⁹, ο οικολογικός χαρακτηρισμός καταναλωτικών προϊόντων, η βιοτεχνολογία, η εξάλειψη φυλετικών και σεξιστικών διακρίσεων στον εργασιακό τομέα κλπ.

⁷⁶ Η Ελληνική στρατηγική προς την αειφόρο ανάπτυξη, Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος κι Αειφόρου Ανάπτυξη, Αθήνα 2002

⁷⁷ Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, Κοκκώσης Χ., & Τσάρτας Π., εκδ. Κριτική, Αθήνα 2001

⁷⁸ http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%81%CF%89%CF%84%CF%8C%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CE%BF_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%9A%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%BF

⁷⁹ http://ec.europa.eu/agriculture/cap-overview/2012_el.pdf

Συναφείς όροι, οι οποίοι συνήθως χρησιμοποιούνται με σχεδόν ταυτόσημη έννοια, είναι η πράσινη ανάπτυξη και η πράσινη οικονομία. Ωστόσο πρέπει να τονισθεί πως η πράσινη ανάπτυξη δίνει προτεραιότητα στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα και όχι στην οικονομική ανάπτυξη ενώ σχετίζεται, έως έναν βαθμό τουλάχιστον, με τα πράσινα κόμματα της πολιτικής οικολογίας. Από την άλλη, η πράσινη οικονομία αποτελεί ουσιαστικά εφαρμογή των οικολογικών οικονομικών, μίας ετερόδοξης οικονομολογικής σχολής με παρεμφερείς προβληματισμούς, δίνοντας έμφαση στις ήπιες μορφές ενέργειας. Η αειφόρος ανάπτυξη, η πράσινη ανάπτυξη και η πράσινη οικονομία, ανάμεσα στ' άλλα, μπορούν να αξιοποιούν και τα σύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία που παρέχει η επιστήμη των περιβαλλοντολόγων μηχανικών, καθώς και τις αρχές της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής.

Το Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Αιγαίου⁸⁰, στα πλαίσια της ανάλυσης του για το πρόγραμμα ISTOS (ETNA, 2005) διερεύνησε την ιστορική πορεία που οδήγησε στη σημερινή κατάσταση και ανέλυσε τους διάφορους ορισμούς. Μεταξύ των άλλων αναφέρει πως μέχρι και σήμερα δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ενδεικτικοί ορισμοί

Βιώσιμη ανάπτυξη ορίζεται ως η βελτίωση της ποιότητας ζωής, στο πλαίσιο βέβαια που τα οικοσυστήματα δύνανται να υποστηρίξουν. (σύμφωνα με τις IUCN, UNEP και WWF, 1991).

Ένας άλλος ορισμός ορίζει ως βιώσιμη την κοινωνία η οποία είναι δυνατό να συνεχίζει την ύπαρξη της για γενιές, η οποία μπορεί να έχει μέλλον και τέλος αυτή που είναι αρκετά ευέλικτη, ώστε να μην υπονομεύει τα φυσικά αλλά και τα κοινωνικά της υποστηρικτικά συστήματα (Meadows, 1995).

Ακόμη, βιώσιμη ανάπτυξη σύμφωνα με κάποιους άλλους, σημαίνει να βασίζονται οι αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές πολιτικές πάνω σε μία ανάλυση κόστους-οφέλους καθώς και σε μία προσεκτική οικονομική ανάλυση που θα ενδυναμώνει την περιβαλλοντική προστασία και θα οδηγεί σε αυξανόμενα και διατηρήσιμα επίπεδα ευημερίας (World Bank, 1992).

⁸⁰ http://www.aegean.gr/lid/internet/elliniki_ekdosi/ereyna.htm

4.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η έννοια της αειφορίας προέρχεται από ορολογία της δασολογίας και στη βιβλιογραφία, εισηγητής της έννοιας, θεωρείται ο Σάξονας δασολόγος Χ. φον Κάρλοβιτς, ο οποίος το 1713 χρησιμοποίησε πρώτος την έκφραση «αειφόρος» στην ακόλουθη φράση: «Η τέχνη, η επιστήμη και το καθεστώς αυτής της χώρας βασίζεται στη δυνατότητα διατήρησης και ανάπτυξης του ξυλώδους κεφαλαίου με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιτευχθεί μια σταθερή, μόνιμη και αειφορική εκμετάλλευση του, διότι αυτό είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση χωρίς την οποία δεν μπορεί η χώρα να υπάρξει». Η έννοια εμφανίζεται σαν επίθετο και τονίζει τη διάρκεια μιας επίδρασης ή μιας επιρροής, ενώ η λέξη «αειφόρος» δεν προϋπήρχε στη διάλεκτο των γερμανόφωνων χωρών. Ειδικότερα, ετυμολογικά, το ουσιαστικό «αειφορία» προέρχεται από το διαρκής, συνεχής, σταθερός και σημαίνει «κατακράτηση» δηλαδή αυτό που μένει πίσω» (Καραμανώλης et al., 1998).

Βασικός παράγοντας για τη βιώσιμη ανάπτυξη, αποτελεί η εκμετάλλευση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, όπως η αιολική.

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης και η σημασία που της αποδίδεται σήμερα διαμορφώθηκε μόλις τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα. Συγκεκριμένα, προήλθε από μεταβολή στην αντίληψη των πραγμάτων, η οποία αρχικά εκφράστηκε ως ανησυχία για τα περιβαλλοντικά προβλήματα (αλλά και τις επιπτώσεις που έχει η υποβάθμιση του περιβάλλοντος στην υγεία και στην ποιότητα ζωής των ανθρώπων, όπως και στην οικονομική ανάπτυξη) και κυρίως, ως συνειδητοποίηση για το γεγονός πως οι φυσικοί πόροι είναι απαραίτητο, να διατηρηθούν και για τις επόμενες γενεές. Έτσι, από τη μια, η πετρελαϊκή κρίση του 1973 και από την άλλη, η οικονομική ύφεση της δεκαετίας του '70 δημιούργησαν ουσιαστικά τις πρώτες βάσιμες αμφιβολίες ως προς τη δυνατότητα των οικονομιών να αυξάνονται ατέρμονα, θέτοντας επί τάπητος το ζήτημα της σπανιότητας των φυσικών πόρων.

Το 1972, στη Σύνοδο της διεθνούς Ένωσης για τη διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων⁸¹ (IUCN) δινόταν έμφαση σε ζητήματα διατήρησης και ανάπτυξης. Η Διεθνής Ένωση σε συνεργασία με το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών(UNEP) και το Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF) είχε ξεκινήσει να

⁸¹ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/envir/81383.pdf

διαπλάθει την ιδέα σχετικά με μια στρατηγική προσέγγιση για τη διατήρηση του περιβάλλοντος, από το 1975.

Το 1972 το συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ) για το Ανθρώπινο Περιβάλλον αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην ανάπτυξη της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης. Παρότι, η σύνδεση μεταξύ των περιβαλλοντικών και αναπτυξιακών θεμάτων δεν ήταν δυνατή, εντούτοις, εμφανίστηκαν ενδείξεις πως η μορφή της οικονομικής ανάπτυξης ήταν απαραίτητο να αλλάξει. Στα επόμενα λοιπόν, χρόνια η ορολογία μεταβλήθηκε σε έννοιες όπως π.χ περιβάλλον και ανάπτυξη, ανάπτυξη χωρίς καταστροφή, και περιβαλλοντικά υγιής ανάπτυξη. Εν τέλει όμως, ο όρος οικονομική ανάπτυξη πρωτοεμφανίστηκε στη θεώρηση⁸² του Περιβαλλοντικού Προγράμματος των ΗΕ το 1978. Ως εκείνη την στιγμή, είχε τύχη παγκόσμιας αναγνώρισης πως οι περιβαλλοντικές αλλά και οι αναπτυξιακές ιδέες ήταν αναγκαίο να λαμβάνονται υπόψη ταυτόχρονα (Mebratu, 1998).

Η ορολογία της βιώσιμης ανάπτυξης εμφανίστηκε για πρώτη φορά, το 1980 στην Α' Παγκόσμια Στρατηγική σχετικά με τη Διατήρηση που δημοσιεύτηκε από την Παγκόσμια Ένωση Διατήρησης (World Conservation Union) και έθετε σαν στόχους τη διατήρηση των βασικών οικολογικών διαδικασιών, τη διαφύλαξη της γενετικής ποικιλότητας και τη βιώσιμη χρήση των πόρων (Adams, 1996). Σύμφωνα λοιπόν, με αυτό τον ορισμό, η βιώσιμη ανάπτυξη ορίζεται ως η διατήρηση των αναγκαίων οικολογικών διαδικασιών και συστημάτων για την υποστήριξη της ζωής, η διατήρηση της βιοποικιλότητας αλλά και η βιώσιμη εκμετάλλευση των ειδών και των οικοσυστημάτων (European Commission Secretariat General, 2004). Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς, πως εδώ ο ορισμός τόνιζε την ανάγκη διατήρησης ενός κρίσιμου φυσικού κεφαλαίου και την διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Έπειτα, η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη καθόρισε ότι η βιώσιμη ανάπτυξη είναι εκείνη που πληροί τις ανάγκες του παρόντος δίχως να αναγκάζεται σε συμβιβασμούς σχετικά με την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους (World Commission on Environment and Development, 1987). Καταλαβαίνουμε λοιπόν, πως ορισμός αυτός είναι πιο ανθρωποκεντρικός καθότι αφορά στην ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών, αλλά χωρίς ακριβή αναφορά στην προστασία του περιβάλλοντος και πασχίζει να υπερβεί την

⁸²http://www.is.cnpm.embrapa.br/bibliografia/1998_Sustainability_and_sustainable_development_Historical_and_conceptual_review.pdf

αναχρονιστική διχογνωμία μεταξύ των υποστηρικτών της ανάπτυξης και των υποστηρικτών της περιβαλλοντικής προστασίας. Ο ορισμός αυτός σηματοδοτεί την πολιτική απαρχή της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ως τα μέσα της δεκαετίας του '90 και άλλες τροποποιήσεις που αφορούσαν στον ορισμό της βιώσιμης ανάπτυξης πραγματοποιήθηκαν, εστιάζοντας κυρίως σε κοινωνικά θέματα και απαιτώντας παράλληλη επίτευξη οικονομικών («οικονομική βιωσιμότητα»), κοινωνικών («κοινωνικοπολιτική βιωσιμότητα») και περιβαλλοντικών («περιβαλλοντική βιωσιμότητα») αντικειμενικών στόχων. Αυτές οι τροποποιήσεις εκφράστηκαν επίσημα στην Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στο Ρίο το 1992⁸³, όπου περισσότερες από 170 χώρες δεσμεύτηκαν ότι η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί τη βασική ιδέα για τη μελλοντική τους ανάπτυξη, υπογράφοντας την «Agenda 21» και τη Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Η Agenda 21 ήταν αποτέλεσμα μίας εκτενούς ανάλυσης σχετικά με το τι χρειάζεται για να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη. Τα 40 κεφάλαιά της πάνω σε περιβαλλοντικά, οικονομικά, κοινωνικά θέματα και θέματα οργάνωσης περιέχουν οδηγίες για την ανάπτυξη διαδικασιών λήψης αποφάσεων με στόχο τη βιωσιμότητα.

Σε ό,τι αφορά στην υιοθέτηση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, υπάρχει κι εδώ μία «εξελικτική» πορεία της έννοιας. Το περιβάλλον απέκτησε αυτοτελή νομική κατοχύρωση το 1987 με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη⁸⁴ και συγκεκριμένα με την προσθήκη των Άρθρων 130Π, 130Ρ και 130Σ.

Στο Άρθρο 2 της Συνθήκης του Μάαστριχτ⁸⁵ (1992) περιγράφεται ως κύρια αποστολή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας η προαγωγή της «αρμονικής» και «ισόρροπης» ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων. Παρότι η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης δεν αναφέρεται ρητά, εντούτοις όμως, περιγράφεται με σαφήνεια. Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί πως δεν υπήρξε συσχέτιση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης με την κοινωνική διάσταση.

⁸³ <http://www.ntua.gr/MIRC/keimena/Geronteli%20Michailidou%20-%20Rio+20.pdf>

⁸⁴ http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_singleact_el.htm

⁸⁵ Εγκυκλοπαίδεια «Υδρία», τόμος 11, Αθήνα 1997

4.2 ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΗ

Η αειφόρος ανάπτυξη - ή βιώσιμη ανάπτυξη - μπορεί να περιγραφεί σαν μία θεωρία «επανενομήσεως του ανθρώπου στη φύση» και ακολουθεί έναν αιώνα όπου επικράτησε η αντίληψη ότι η οικονομική πρόοδος επιτυγχάνεται μόνο μέσα από την έντονη βιομηχανοποίηση, το εμπόριο και την αστικοποίηση. Αντιλαμβάνεται τις φυσικές πρώτες ύλες - συμπεριλαμβανομένου και του συστήματος διατήρησης ζωής του πλανήτη - σαν σημαντικά κεφάλαια, των οποίων η ποσότητα και παραγωγικότητα πρέπει να διατηρηθούν ως θεμελιώδης συνθήκη για την ανθρώπινη πρόοδο και ανάπτυξη. Με δεδομένα τα οικολογικά προβλήματα που η ανθρώπινη δραστηριότητα έχει ήδη προκαλέσει στα γήινα οικοσυστήματα, η τεχνολογία καλείται πλέον σήμερα όχι να οδηγήσει στην εντατική αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών, αλλά στην περιβαλλοντική βελτίωση μέσα από «καθαρότερες» παραγωγικές διαδικασίες, καθώς και «καθαρότερη» κατανάλωση από τον τελικό χρήστη των παραγόμενων από αυτές προϊόντων.

Ισχυρή και ασθενής βιωσιμότητα⁸⁶

Σύμφωνα με μία ερμηνεία της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, το απόθεμα του φυσικού κεφαλαίου δεν πρέπει να φθίνει με την πάροδο του χρόνου. Η υπόθεση όμως πως το απόθεμα του φυσικού κεφαλαίου πρέπει οπωσδήποτε να διατηρείται σταθερό είναι «άκαμπτη» και σε πολλές περιπτώσεις μη ρεαλιστική. Η υπόθεση αυτή ισχύει περισσότερο στην περίπτωση των ανανεώσιμων φυσικών πόρων και λιγότερο ή καθόλου στην περίπτωση των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων. Οι έννοιες της ισχυρής βιωσιμότητας (strong sustainability) και της ασθενούς βιωσιμότητας (weak sustainability) χρησιμοποιούνται για την διαφοροποίηση μεταξύ των δύο αυτών περιπτώσεων (European Commission Secretariat General, 2004).

Σύμφωνα με την ισχυρή βιωσιμότητα η τέλεια υποκατάσταση ανάμεσα σε διαφορετικούς τύπους κεφαλαίου δεν είναι μία βάσιμη υπόθεση. Κάποια στοιχεία του αποθέματος σε φυσικό κεφάλαιο δεν μπορούν να υποκατασταθούν από ανθρωπογενές κεφάλαιο (παρά μόνο σε πολύ περιορισμένη βάση). Κάποιες από τις λειτουργίες και τις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων είναι ζωτικές για την ανθρώπινη επιβίωση, είναι υπηρεσίες υποστήριξης της ζωής και δεν μπορούν να υποκατασταθούν.

⁸⁶ http://dspace.lib.ntua.gr/bitstream/123456789/6602/1/kef1_final.pdf

Σύμφωνα με την ασθενή βιωσιμότητα δεν είναι απαραίτητο να ξεχωρίζεται το περιβάλλον για μία ειδικότερη μεταχείριση. Είναι απλά ένα άλλο είδος κεφαλαίου. Περαιτέρω, αυτό που είναι αναγκαίο για τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι η μεταβίβαση ενός συνολικού αποθέματος κεφαλαίου, όχι λιγότερο από αυτό που υπάρχει τώρα. Η ασθενής βιωσιμότητα υπονοεί πως ένα συγκεκριμένο στοιχείο του φυσικού κεφαλαίου μπορεί να υποκατασταθεί από άλλα είδη κεφαλαίου, είτε φυσικού είτε ανθρωπογενούς. Σύμφωνα με την ασθενή βιωσιμότητα η ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμη αν και εφόσον το συνολικό κεφάλαιο παραμένει σταθερό. Αυτός συνεπώς είναι ο σταθερός κεφαλαιακός κανόνας της ασθενούς βιωσιμότητας. Η ασθενής βιωσιμότητα λοιπόν βασίζεται στην τέλεια υποκαταστασιμότητα ανάμεσα στις διαφορετικές μορφές του κεφαλαίου.

Βάσει των ανωτέρω προέκυψαν τέσσερις προσεγγίσεις της βιώσιμης ανάπτυξης (Turner et al, 1994)⁸⁷:

- Η πολύ ισχυρή βιωσιμότητα σύμφωνα με την οποία δεν επιτρέπεται η υποκατάσταση μεταξύ των διαφορετικών μορφών κεφαλαίου,
- Η ισχυρή βιωσιμότητα σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η εν μέρει υποκατάσταση μεταξύ των κεφαλαίων,
- Η ασθενής βιωσιμότητα σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η υποκατάσταση των κεφαλαίων μέχρι ορισμένων -μη εύκολα προσδιορίσιμων- ορίων,
- Η πολύ ασθενής βιωσιμότητα σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η πλήρης υποκατάσταση των κεφαλαίων (GHK, 2002).

Η προσέγγιση της ΕΕ για τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι η λεγόμενη «προσέγγιση των τριών πυλώνων» (οικονομική αποτελεσματικότητα, περιβαλλοντική προστασία, κοινωνική δικαιοσύνη), η οποία προϋποθέτει την ενσωμάτωση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών πολιτικών. Η βιώσιμη ανάπτυξη λαμβάνεται υπόψη ως υπερκείμενη αρχή και αναγνωρίζεται πως η ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμη εάν και μόνο αν το παραγόμενο αποτέλεσμα από τη χρήση του αποθέματος του κεφαλαίου, δηλαδή η «ευημερία», παραμένει σταθερό ή αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου (GHK, 2002).

Στην πορεία αυτή για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης η ΕΕ αναγνωρίζει έξι κύριες πηγές απειλής, οι οποίες είναι:

⁸⁷ http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=9641&page=66

- Οι κλιματικές αλλαγές οι οποίες επιδρούν στην άνοδο της θερμοκρασίας του πλανήτη και στην παρουσία ακραίων καιρικών φαινομένων,
- Οι κίνδυνοι για την δημόσια υγεία από ασθένειες ανθεκτικές στα αντιβιοτικά, αλλά και από τη χρήση χημικών ουσιών στην καθημερινή ζωή,
- Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός,
- Η γήρανση του πληθυσμού,
- Η αυξανόμενη πίεση στους ζωτικούς φυσικούς πόρους και η μείωση της βιοποικιλότητας,
- Το πρόβλημα των μεταφορών (κυκλοφοριακά προβλήματα στις αστικές περιοχές) και η ρύπανση που προκαλούν τα μέσα μεταφοράς (Commission of the European Communities, 2001; European Commission, 2002).

Ορισμένοι συγγραφείς έχουν εκφράσει επιφυλάξεις ή αντιρρήσεις όσον αφορά τη χρησιμότητα ή τον σκοπό της βιώσιμης ανάπτυξης. Έτσι έχει διατυπωθεί η άποψη πως στόχος της αειφορίας, τουλάχιστον στην κοινώς παραδεκτή μορφή της, είναι η διατήρηση της οικονομικής ανάπτυξης στις αναπτυσσόμενες χώρες εις βάρος του Τρίτου Κόσμου, ως ένα μέτρο παγκόσμιου πληθυσμιακού ελέγχου, με πρόφαση τα οικολογικά προβλήματα και την αναμενόμενη εξάντληση των φυσικών πόρων.

Επίσης έχει γραφεί πως η αειφόρος ανάπτυξη, ως μία κεντρική υπερκείμενη αρχή την οποία «διαχειρίζονται» συγκεκριμένα κέντρα εξουσίας, θα έχει μακροπρόθεσμα απρόσμενα αποτελέσματα λόγω της απρόβλεπτης αλληλεξάρτησης μεταξύ ποικίλων παραγόντων στην οικολογία και στην οικονομία. Η καλύτερη οδός επομένως θα ήταν η περιβαλλοντική προστασία να αφηθεί στην ελεύθερη αγορά (π.χ. με ένα σύστημα δικαιωμάτων εκπομπής παρόμοιο με του «εμπορίου ρύπων» που προβλέπεται από το Πρωτόκολλο του Κιότο).

Από τελείως διαφορετική σκοπιά, το κίνημα της απο-ανάπτυξης υποστηρίζει πως η βιωσιμότητα και η οικονομική ανάπτυξη είναι αντικρουόμενοι στόχοι, αφού οποιαδήποτε βελτίωση επέλθει στο φυσικό περιβάλλον ή στην κοινωνική συνοχή χάρη σε «πράσινες» τεχνολογίες, πολιτικές και σχεδιασμούς, αυτομάτως θα αντισταθμιστεί από την αύξηση της παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών που υπονοείται από την ανάπτυξη. Από αυτή την οπτική γωνία, η Δύση εδώ και πολύ καιρό στηρίζει την οικονομία της στην υπέρμετρη παραγωγή και στην υπέρμετρη κατανάλωση, εξαιτίας της «ιδεολογίας της ανάπτυξης».

Παρόμοια κριτική ασκούν και οι υποστηρικτές της κοινωνικής οικολογίας, της περιεκτικής δημοκρατίας κλπ.

.Κριτική στην αειφόρο ανάπτυξη, ως συντηρητική, μερική και αποσπασματική, έχει ασκήσει και ο κύριος διαμορφωτής της έννοιας της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης, Δημήτρης Ρόκος. Σύμφωνα με τον Δ. Ρόκο⁸⁸ «*Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη, είναι η ταυτόχρονα και διαχρονικά, σε πλανητικό, υπερεθνικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική «ανάπτυξη», η οποία μπορεί να υπάρξει, μόνο όταν τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό πάντα στον άνθρωπο τις προαιώνιες ευγενείς του αξίες και το «όλο» φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, στο οποίο αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά ως αναπόσπαστο και όχι κυρίαρχο μέρος του. Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ως δρόμος και στόχος, είναι γι' αυτό και ειρηνική και Αξιοβίωτη, για όλους τους πολίτες, όπου γης, ανεξαρτήτως φυλής, φύλου και θρησκείας και όχι μόνο για τους έχοντες και κατέχοντες.»*

Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, οι επιστημονικές έρευνες έχουν προσφέρει άφθονα δεδομένα που δείχνουν την αυξανόμενη υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Οι διαπιστώσεις αυτές συντελούν στην βαθμιαία συνειδητοποίηση ότι η οικονομική ανάπτυξη έχει κάποια όρια που προσδιορίζονται από το πεπερασμένο περιβάλλον του πλανήτη. Η ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι τα πάντα είναι δυνατά αν διαθέτουμε "αρκετή ενέργεια και τεχνολογία" άρχισε να αμφισβητείται, όταν διαπιστώθηκαν η περιορισμένη αντοχή των φυσικών κύκλων, αλλά και οι αστάθμητοι κίνδυνοι από τις παρενέργειες της τεχνολογίας.

88

<http://drokos.webnode.gr/news/%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%B2%CE%AF%CF%89%CF%84%CE%B7-%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B7-%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7,-%CE%BF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/>

4.3 Η ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΙΣ ΑΔΗΦΑΓΕΣ ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ

Η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, με τη μελέτη "Το Κοινό μας Μέλλον" (1987), προέβαλε την αειφορία (sustainability), ως μία σύγχρονη απάντηση στο πρόβλημα των υλικών ορίων της οικονομικής μεγέθυνσης. Η αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη (sustainable development) έχει στόχο την ορθολογική διαχείριση⁸⁹ των φυσικών πόρων, με τρόπο ώστε να καλύπτονται οι ανθρώπινες ανάγκες του παρόντος, ιδιαίτερα αυτές των φτωχότερων στρωμάτων και του Τρίτου Κόσμου, χωρίς να υπονομεύεται η κάλυψη των αναγκών του μέλλοντος. Η αειφορία, ως προσπάθεια συμβιβασμού των αντιθέσεων μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και περιβάλλοντος, αποτελεί μια μετριοπαθή αναπτυξιακή και φιλο-περιβαλλοντική προσέγγιση, δεν ταυτίζεται με την οικολογική άποψη της οικο-ανάπτυξης και βρίσκεται σε αντίθεση με πιο ακραίες οικολογικές ή αναπτυξιακές απόψεις.

Η ιδέα της αειφορίας εμπνέεται από την ορθολογική εκμετάλλευση του δάσους. Η αειφόρος υλοτομία μπορεί να προσφέρει μια συνεχή παραγωγή ξύλου, που αντιστοιχεί στον "τόκο", ενώ το δασικό "κεφάλαιο" παραμένει σε καλή κατάσταση, ώστε να διαιώνίζεται η παραγωγική του ικανότητα. Κατά αντιστοιχία, η ορθή πολιτική για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών σημαίνει αύξηση της παραγωγικής ικανότητας με σεβασμό των οικολογικών αναγκών, καλύτερες προοπτικές ισοκατανομής των αγαθών, περιορισμό της δημογραφικής αύξησης κάτω από τα όρια αντοχής των φυσικών συστημάτων.

Η αειφόρος ανάπτυξη στις διάφορες περιπτώσεις περιβαλλοντικών συστημάτων δεν είναι πάντοτε εφικτή. Γενικά όμως είναι χρήσιμη ως εργαλείο ανάλυσης, διότι επιτρέπει μια εμπειριστατωμένη κριτική των διαφόρων οικονομικών επιλογών. Πρόκειται για προσπάθεια ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στις αναπτυξιακές πολιτικές, αποτελεί απόπειρα συμβιβασμού μεταξύ ανάπτυξης και περιβάλλοντος. Κατά κανόνα, συνεπάγεται μια μείωση στην ταχύτητα οικονομικής μεγέθυνσης. Είναι μία έννοια ασαφής, η οποία όμως αποτελεί δυναμικό σύνθημα,

⁸⁹ Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π. Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2003

που έχει θεωρητικά υιοθετηθεί τόσο από κυβερνήσεις, όσο και από μη κυβερνητικές οργανώσεις. Η εμφάνιση ενδιαφέροντος από το διεθνές κεφάλαιο (πράσινος καπιταλισμός) για επενδύσεις σε τομείς όπως η ανακύκλωση απορριμμάτων, τα υγιεινά προϊόντα, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κ.λπ. ενισχύει την αποδοχή των σχετικών ιδεών από τη διεθνή κοινότητα.

Η αειφόρος ανάπτυξη απαιτεί μια πολιτική μακροπρόθεσμου σχεδιασμού σε παγκόσμιο επίπεδο, βασισμένη σε αναμφισβήτητες θέσεις, όπως⁹⁰:

- Οι περιβαλλοντικές πιέσεις αλληλεξαρτώνται, το περιβάλλον είναι ένα πολύπλοκο δυναμικό σύστημα.
- Τα οικολογικά και τα οικονομικά προβλήματα αλληλοεπηρεάζονται και συνδέονται με κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες, όπως η ανεργία, η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η μειονεκτική θέση των γυναικών σε πολλές κοινωνίες.
- Οι περιβαλλοντικές βλάβες δε σταματούν στα εθνικά σύνορα. Θεμέλιο της αειφόρου ανάπτυξης αποτελεί η ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων, με στόχο την κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών στο παρόν και στο μέλλον.

Αυτό προϋποθέτει συχνά την εισαγωγή της έννοιας της κυκλικής κίνησης για τα προϊόντα των φυσικών πόρων, είτε ακολουθώντας κύκλους που υπάρχουν στη φύση (ανανεώσιμοι φυσικοί πόροι), είτε δημιουργώντας τεχνητούς κύκλους (ανακυκλώσιμοι φυσικοί πόροι). Η συντόμευση της περιόδου του τεχνητού κύκλου συμβάλλει στην αποφυγή ρύπανσης (π.χ. γρήγορη ανακύκλωση χρησιμοποιημένων μετάλλων). Από την άλλη μεριά, ορισμένοι φυσικοί κύκλοι (π.χ. κύκλος του φωσφόρου) έχουν πολύ μακριά περίοδο, πράγμα που στερεί ουσιαστικά την ιδιότητα του ανανεώσιμου από τον αντίστοιχο φυσικό πόρο. Η ορθολογική χρήση των ανανεώσιμων φυσικών πόρων (π.χ. γλυκό νερό, δάσος, πανίδα) περιλαμβάνει την εξοικονόμηση και την αποφυγή της εξάντλησης, αλλά και την προστασία από τη ρύπανση και την εν γένει υποβάθμιση.

⁹⁰ Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π. Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2003

Παραδείγματα ανανεώσιμων φυσικών πόρων είναι:

1. Η αιολική ενέργεια, διότι μπορεί να προσφέρει παραγωγή ηλεκτρισμού, χωρίς να εξαντλεί κάποιο καύσιμο.
2. Ένα υπόγειο υδατικό απόθεμα, από το οποίο αντλείται περιορισμένη ποσότητα νερού ανά μονάδα χρόνου, έτσι ώστε η εκμετάλλευση να αντιστοιχεί στον «τόκο», ενώ το υδάτινο «κεφάλαιο» να παραμένει ακέραιο.
3. Ένας πληθυσμός τaráνδων, τον οποίο κυνηγά μια πρωτόγονη φυλή, εφ' όσον η δραστηριότητα αυτή μπορεί να προσφέρει μονίμως μια ποσότητα τροφής στους ανθρώπους, χωρίς να μειώνεται το μέγεθος του πληθυσμού των ζώων.

Ο τρόπος εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων συνδέεται άμεσα και με τη χρησιμοποιούμενη τεχνολογία. Η ηπιότητα είναι μια ιδιότητα που χαρακτηρίζει μόνον εκείνες τις τεχνολογίες που εξασφαλίζουν:

- ανανέωση του φυσικού πόρου
- διατήρηση του περιβάλλοντος
- αποφυγή κοινωνικών κινδύνων (π.χ. σοβαρά ατυχήματα).

Το τελευταίο χαρακτηριστικό επιδέχεται φυσικά διαφορετικές ερμηνείες, όπως π.χ. η άποψη ενός μεγάλου μέρους των οικολογικών κινημάτων ότι η συγκέντρωση εξουσίας από τους τεχνοκράτες αποτελεί κοινωνικό κίνδυνο.

4.4 ΣΤΟΧΟΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ⁹¹

Η ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων και η χρησιμοποίηση ηπιότερων τεχνολογιών είναι σε ένα βαθμό ζήτημα οικονομικό, διότι αυξάνεται σημαντικά το κόστος εκμετάλλευσης, άρα και το κόστος του τελικού προϊόντος, καθιστώντας την ανάπτυξη περισσότερο ποιοτική, αλλά και πιο ακριβή.

Συγκεκριμένοι στόχοι της αειφόρου ανάπτυξης είναι:

- Η αναζωογόνηση της οικονομικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου η φτώχεια μειώνει τις δυνατότητες των ανθρώπων να χρησιμοποιούν συνετά τους φυσικούς πόρους και εντείνει τις πιέσεις στο περιβάλλον.
- Η προώθηση μιας ανάπτυξης λιγότερο ενεργειακά απαιτητικής και πιο δίκαιης κοινωνικά.
- Η ικανοποίηση των βασικών αναγκών του αυξανόμενου πληθυσμού στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η σωστή διατροφή, η απαραίτητη ενέργεια, η στέγαση, το καθαρό νερό, οι υγιεινές συνθήκες διαβίωσης και η ιατρική περίθαλψη.
- Η δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης που θα εξασφαλίζουν τα ελάχιστα αναγκαία καταναλωτικά αγαθά.
- Η δημογραφική σταθεροποίηση. Αυτή είναι απαραίτητη γενικά, αλλά προπάντων στις μεγάλες πόλεις του Τρίτου Κόσμου, όπου οι ελλείψεις κατοικίας, νερού, υγιεινής και μαζικών μεταφορών είναι ιδιαίτερα οξείες. Το σπουδαιότερο αποτέλεσμα μιας επιβράδυνσης της αύξησης του πληθυσμού θα είναι πόλεις περισσότερο βιώσιμες.
- Η διατήρηση και αναβάθμιση των φυσικών πόρων, οι οποίοι πιέζονται από το υψηλό επίπεδο κατανάλωσης των βιομηχανικών χωρών, σε συνδυασμό με τον αυξανόμενο πληθυσμό και την κατανάλωση των αναπτυσσόμενων χωρών.

91

https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&ved=0CFYQfjAF&url=http%3A%2F%2Fportal.tee.gr%2Fportal%2Fpage%2Fportal%2FINTER_RELATIONS%2Fespa%2Finfo%2Fsinoptiko%2520perivallon%2520espa.doc&ei=Vmu6UeH7E8m3hQfLpICYCA&usq=AFOjCNFnbTzLZOvSPAxuiA8XJ4OnGGKYww&sig2=hn1F_u7G7YLMB23hGHTVxg&bvm=bv.47883778.d.ZWU

- Οι προοπτικές εναλλακτικών λύσεων στην αγροτική παραγωγή, στις χρησιμοποιούμενες τεχνολογίες και στην ενέργεια είναι σημαντικές για τη μείωση της ατμοσφαιρικής και της υδατικής ρύπανσης.
- Ο επαναπροσδιορισμός των τεχνολογιών, μέσω στροφής της αγοράς προς την κατεύθυνση προϊόντων φιλικότερων προς το περιβάλλον, με μεγαλύτερη διάρκεια ζωής, με δυνατότητα ανακύκλωσης ή εξοικονόμησης ενέργειας κ.λπ.
- Η σύγκλιση οικονομικών και περιβαλλοντικών στόχων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, μέσω αποδοχής της κοινωνικής ευθύνης, αναγνώρισης των ορίων της επιστήμης και της τεχνολογίας στην επίλυση των προβλημάτων, αναγνώρισης των μακροπρόθεσμων συνεπειών των σημερινών αποφάσεων.
- Η αειφορία απαιτεί ευρύτερη συμμετοχή στις ευθύνες και στις αποφάσεις και ευρύτερη πρόσβαση των πολιτών στις πηγές πληροφοριών.

4.5 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ⁹²

Αρκετοί διεθνείς οργανισμοί σχετικοί με τον τουρισμό, το περιβάλλον και τον πολιτισμό (Π.Ο.Τ, UNEP , UNESCO κ.λ.π.) προτείνουν ως διέξοδο από τα παραπάνω προβλήματα, κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα να σχεδιάζεται, να διευθύνεται και να αναπτύσσεται ώστε:

- α) να είναι περιβαλλοντικά ανεκτή σε βάθος χρόνου,
- β) να αποφέρει βιώσιμα οικονομικά οφέλη στις περιοχές που αναπτύσσεται,
- γ) να είναι ηθικά και κοινωνικά σύμφωνη με τις τοπικές κοινωνίες και
- δ) να εξασφαλίζει την διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου για τις μελλοντικές γενιές.

⁹² Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π. Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2003

Απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή, λειτουργία και αποδοτικότητα των παραπάνω χαρακτηριστικών σύμφωνα με τον Π.Ο.Τ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλους διεθνείς οργανισμούς, είναι:

- η συνεργασία όσων εμπλέκονται στη τουριστική διαδικασία,
- η τοπική συμμετοχή στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης,
- η εκπαίδευση των επαγγελματιών, των πολιτών και των τουριστών και
- η υψηλή ποιότητα των προσφερομένων τουριστικών υπηρεσιών και εγκαταστάσεων.

Τι εξυπηρετεί όμως καθεμιά από τις παραπάνω προϋποθέσεις;

Συνεργασία: Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο τουρισμός είναι μια περίπλοκη διαδικασία η οποία σχετίζεται με διαφορετικούς τομείς της κοινωνίας και της οικονομίας, γίνεται εμφανές ότι για την βιώσιμη ανάπτυξή του απαιτείται αμοιβαίος σεβασμός, ενότητα και μόνιμη συνεργασία μεταξύ όλων των ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, που οι δραστηριότητές τους άπτονται του τουρισμού άμεσα ή έμμεσα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Μέσω αυτής της συνεργασίας κάθε αναπτυξιακός σχεδιασμός, που αφορά τουριστικές υποδομές, επενδύσεις (δημόσιες ή ιδιωτικές), αλλά και κάθε άλλο στοιχείο που συμβάλλει στην ανάπτυξη και διεύθυνση του τουρισμού γίνεται απόρροια κοινής πολιτικής και στόχων. Είναι ουσιαστικό η συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα να στηρίζεται στην καλή θέληση όλων των μερών για την επιτυχία ενός κοινού σκοπού (βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη) και όχι στην ικανοποίηση ιδιοτελών συμφερόντων.

Σύμφωνα με την Hevre Barioulet (2001) μερικά ζητήματα που πρέπει να βρίσκουν λύση με βάση την αρχή της συνεργασίας στις τουριστικές περιοχές είναι:

- Ο έλεγχος της κατανάλωσης του νερού και των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας με σκοπό την μείωση της μη ορθολογικής χρήσης τους.
- Η μείωση των απορριμμάτων και η εξασφάλιση της ανακύκλωσής τους.
- Ο έλεγχος και η μείωση των προβλημάτων κυκλοφοριακής συμφόρησης και ρύπανσης ιδιαίτερα σε περιοχές φυσικού και πολιτιστικού κάλλους και η χρήση μέσων μεταφοράς φιλικών προς το περιβάλλον.

- Η οργάνωση και ο έλεγχος της πρόσβασης των τουριστών σε οικολογικά ευάλωτες περιοχές.
- Η συγχρηματοδότηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής προστασίας.
- Η χορήγηση κινήτρων και βοήθειας στις τουριστικές επιχειρήσεις ώστε, να υιοθετούν περιβαλλοντικές πολιτικές ανάπτυξης.

Τοπική συμμετοχή: Οι ανάγκες, οι προσδοκίες, τα ιδιαίτερα περιβαλλοντικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και τα προβλεπόμενα οφέλη από τον τουρισμό διαφέρουν σημαντικά από την μια περιοχή στην άλλη. Έτσι δεν υπάρχει ένα είδος σχεδιασμού βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που να ταιριάζει σε περισσότερους από έναν τουριστικούς προορισμούς. Αν και γενικές κατευθυντήριες γραμμές μπορούν να ορισθούν σε εθνικό επίπεδο, ωστόσο οι τοπικές κοινωνίες με συμμετοχή εκπροσώπων όλων των τοπικών φορέων (δημόσιο, τουριστική βιομηχανία, μη-κυβερνητικές περιβαλλοντικές και πολιτιστικές οργανώσεις, οργανώσεις πολιτών, επιστημονικοί φορείς κ.λ.π.) και συχνή επικοινωνία με τον τοπικό πληθυσμό είναι εκείνοι που θα σχεδιάσουν και θα αναπτύξουν το είδος του τουρισμού που θέλουν να προσφέρουν. Χρήσιμο εργαλείο για την πραγμάτωση μιας τέτοιας διαδικασίας έχει αποδειχθεί η δημιουργία και εφαρμογή της Τοπικής Ατζέντας 21.

Με την εξασφάλιση της τοπικής συμμετοχής στον σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης επιτυγχάνεται:

- ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας η οποία επιφέρει κέρδη κυρίως στην τοπική κοινωνία και όχι σε εξωτερικούς οικονομικούς παράγοντες, (π.χ πολυεθνικές εταιρίες ξενοδοχείων, τουριστικών γραφείων κ.λ.π.),
- καλύτερη αποδοχή του τουρισμού από τους κατοίκους της περιοχής,
- ενεργητική συμμετοχή των κατοίκων για την διατήρηση των τοπικών τουριστικών πηγών.

Εκπαίδευση: Η άρτια επαγγελματική κατάρτιση όχι μόνο των διευθυντικών στελεχών του τουρισμού αλλά όλων όσων απασχολούνται σε αυτόν, συνεισφέρει στην καλύτερη προσφορά τουριστικών υπηρεσιών και στην ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος. Επιπλέον, ο εμπλουτισμός των επαγγελματικών εκπαιδευτικών ή επιμορφωτικών προγραμμάτων με θέματα που αφορούν τις έννοιες, τα κριτήρια, τα οφέλη, και τις πρακτικές του βιώσιμου τουρισμού βοηθά τους

ανθρώπους που ασχολούνται με αυτόν να προβληματιστούν, να αναζητήσουν τους παράγοντες που συνεισφέρουν στην βιωσιμότητα του τουριστικού προϊόντος και να κατανοήσουν σε βάθος τις διαφορετικές πρακτικές μεταξύ μαζικού τουρισμού και εναλλακτικών τουριστικών μοντέλων (αγροτουρισμός, οικοτουρισμός, ιστορικός τουρισμός, πολιτισμικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός κ.λ.π.). Μερικά από τα γενικά θέματα μιας τέτοιας εκπαίδευσης/επιμόρφωσης μπορούν να είναι:

- Έννοια, αρχές, και πρακτικές βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.
- Είδη και χαρακτηριστικά εναλλακτικών μορφών τουριστικής ανάπτυξης.
- Ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας.
- Ζητήματα προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Είδη προς εξαφάνιση (του ζωικού και φυτικού βασιλείου) και σχετική νομοθεσία.
- Ζητήματα διεθνούς περιβαλλοντικής νομοθεσίας.
- Πιστοποιητικά περιβαλλοντικής ποιότητας (π.χ. μπλε σημαίες) και κριτήρια απόκτησής τους.

Η εκπαίδευση και η ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα κοινωνικής, πολιτιστικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας είναι ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας ανάπτυξης βιώσιμων κοινωνιών και κατ' επέκταση βιώσιμου τουρισμού. Σε μια τέτοια εκπαιδευτική διαδικασία μπορούν να συνεισφέρουν όλοι οι τυπικοί και άτυποι εκπαιδευτικοί φορείς (εκπαιδευτικά ιδρύματα, μη κυβερνητικοί οργανισμοί, οργανώσεις πολιτών, μέσα μαζικής ενημέρωσης, ενώσεις καταναλωτών κ.λ.π.) που διαθέτει μια κοινωνία με κάθε τυπικό και άτυπο εκπαιδευτικό μέσο (περιβαλλοντική εκπαίδευση, εκπαίδευση καταναλωτών, αγωγή υγείας, διαφήμιση, ενημερωτικές εκστρατείες, δημόσιες συζητήσεις κ.λ.π.). Στόχος τέτοιου είδους γενικού ενδιαφέροντος εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων πρέπει να είναι η ενημέρωση / ευαισθητοποίηση των πολιτών με σκοπό την προβολή και την υιοθέτηση νέων συμπεριφορών και πρακτικών που προάγουν την βιωσιμότητα.

Τέλος, εκτός από τους εργαζόμενους στον τουρισμό και τους πολίτες των τουριστικών περιοχών είναι χρήσιμο να ενημερώνονται και να ευαισθητοποιούνται οι επισκέπτες τους. Πληροφορίες σχετικές με το περιβάλλον, τον πολιτισμό, τις τοπικές συνήθειες και τις ανάγκες του κάθε τουριστικού προορισμού, θα τους βοηθήσουν να ενταχθούν ομαλότερα στο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον που πρόκειται να

επισκεφθούν. Τέτοια ενημέρωση επιτυγχάνεται με την προμήθεια σχετικών πληροφοριών στους τόπους μόνιμης διαμονής των τουριστών, με συμφωνίες μεταξύ των τουριστικών προορισμών και των τουριστικών πρακτόρων, με φυλλάδια πληροφοριών σε περιοχές διακίνησης επιβατών (αεροδρόμια, λιμάνια, σταθμοί λεωφορείων και τρένων) και σε τουριστικά καταλύματα (ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, κάμπινγκ, κ.λ.π.).

Ποιότητα: Η διατήρηση του κύρους του τουριστικού προϊόντος κάθε περιοχής γίνεται όλο και δυσκολότερη στα πλαίσια του συνεχώς αυξανόμενου ανταγωνισμού σε διεθνές επίπεδο. Η προσφορά ποιοτικού τουρισμού που εξασφαλίζει την προστασία των τουριστικών πηγών και ικανοποιεί τις επιθυμίες των επισκεπτών και των μόνιμων κατοίκων πρέπει να είναι κύριο μέλημα όλων των φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών) που σχεδιάζουν και διευθύνουν την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής με στόχο την βιωσιμότητά της.

Η έννοια ποιοτικός τουρισμός δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την έννοια πολυτελής-ακριβός τουρισμός. Αναφέρεται στο είδος τουριστικής δραστηριότητας η οποία προστατεύει τις τουριστικές πηγές, προσελκύει τουρίστες που σέβονται την τοπική κοινωνία και το περιβάλλον της και προσφέρει τουριστικά αξιοθέατα, ανέσεις και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στην αξία των χρημάτων που δαπανώνται γι' αυτά.

Τουριστικές περιοχές που επιθυμούν την μακροχρόνια σταθερή ζήτηση του προϊόντος τους:

- Λαμβάνουν σοβαρά υπόψη την ποιότητα που προσφέρουν και διεξάγουν έρευνες για την: καλύτερη επίλυση των προβλημάτων τους, δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων, ασφαλή και αποτελεσματικότερη εκμετάλλευση των τουριστικών πηγών τους. Προωθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού συμβατές με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Επιφέρουν τουριστικές καινοτομίες. Χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες φιλικές προς το περιβάλλον.
- Παρακολουθούν τακτικά τη διαμόρφωση των διεθνών κριτηρίων ποιότητας έτσι ώστε να ενημερώνονται για το τι συμβαίνει στον κόσμο.
- Λαμβάνουν έγκαιρα απαραίτητα διορθωτικά μέτρα, αν χρειάζονται.
- Ενημερώνονται και διδάσκονται από επιτυχημένες πρακτικές που υιοθετήθηκαν σε άλλους τουριστικούς προορισμούς.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Πέρα όμως από τις προϋποθέσεις που πρέπει να ακολουθήσει μια κοινωνία για την επιτυχή βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη δεν θα πρέπει να παραβλέπει ότι ανεξάρτητα από το είδος τουριστικού μοντέλου που θα υιοθετήσει η τουριστική διαδικασία είναι ασταθής και ευάλωτη ιδιαίτερα σε περιόδους φυσικών θεομηνιών, οικονομικής ύφεσης, και κοινωνικής ανασφάλειας. Γι' αυτό το λόγο περιοχές με τουριστικό ενδιαφέρον πρέπει να αντιμετωπίζουν με μεγάλο σκεπτικισμό την οικονομική υπερεξάρτησή τους από τις δραστηριότητες του τουρισμού. Η ισόρροπη ανάπτυξη των τουριστικών και των άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων μιας κοινωνίας (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, παραδοσιακές τέχνες, τοπικές βιοτεχνίες, προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών κ.λ.π.) είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που θεμελιώνουν την γενικότερη κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα και τη μακροχρόνια ευημερία μιας περιοχής.

Ανακεφαλαιώνοντας τα όσα έχουν λεχθεί μέχρι τώρα καταλήγουμε ότι η πάροδος του χρόνου αποκαλύπτει με γοργούς ρυθμούς τα αδιέξοδα που δημιουργεί το μοντέλο του μαζικού τουρισμού πιέζοντας συνακόλουθα για αλλαγή της τουριστικής φιλοσοφίας και δράσης. Οι επιλογές προς τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη προϋποθέτουν σύμπραξη και συμμετοχή ατόμων και ομάδων ανεξαρτήτως ρόλων (δημόσιο, ιδιώτες, πολίτες, επαγγελματίες, τουρίστες) και βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών και της σχετικής υποδομής. Τέλος η παιδεία / εκπαίδευση καλείται να σταθεί αρωγός όχι μόνον στην απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων αλλά και στην δημιουργία αξιών, συνειδήσεων και πρακτικών όλων των παραπάνω παραγόντων με στόχο την ομαλή αναπτυξιακή πορεία και βιωσιμότητα των τουριστικών περιοχών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία:

Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Μανώλης Κων. Σφακιανάκης, Εκδόσεις Έλλην, 2000

Τουριστική Ανάπτυξη: Αρχές, Διαδικασίες και Πολιτικές, William C. Gartner
Αγροτουρισμός και Ισόρροπη Ανάπτυξη Βαφειάδης, Κοντογιώργος Παπακωνσταντινίδης,
Εκδόσεις Α.Τ.Ε., Αθήνα 1998

Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π. Εκδόσεις
Κριτική, Αθήνα 2003

Επιπτώσεις από την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού : Ελληνική
Πραγματικότητα και ξένες αναφορές, Λιαλιάμος Γ. Αθήνα 1996

Τουρισμός και Ανάπτυξη, Ηγουμενάκης Ν. Εκδόσεις INTERBOOKS, Αθήνα 2000

Τουριστικο marketing, Ηγουμενάκης Ν. Εκδόσεις INTERBOOKS, Αθήνα 1999

Τουριστικός σχεδιασμός, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού, Κομίλης Π.
Βαγιωνής Ν., Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 1999

Εγκυκλοπαίδεια «Δομή», εκδόσεις Δομή, Αθήνα 2007

Εγκυκλοπαίδεια «Υδρία», εκδόσεις Υδρία, Αθήνα 1997

Παγκόσμιος Ιστορία, Μαρσέλ Ντυνάν, εκδόσεις Πάπυρος, 1989

Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας, Bury & Meiggs, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1998

Διαδικτυακοί τόποι:

http://www.hellenistyka.umk.pl/data/_uploaded/file/Materialy/nawogrecki/Turystyka%20masowa.pdf

<http://www.acci.gr/acci/Extraversion/Events/tabid/159/language/el-GR/Default.aspx>

<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=135632>

http://www.e-yliko.gr/htmls/istoria/dikt_bibl/fihttp-roman.aspx

<http://www.historical-quest.com/el/arxeio/arxeio11/mesaioniki11.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Grand_Tour

<http://www.thomascook.com/>

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

[http://6epal-](http://6epal-irakl.ira.sch.gr/new/images/arxeia/perivallontiki/enallakt/enall_tourismos.pdf)

[irakl.ira.sch.gr/new/images/arxeia/perivallontiki/enallakt/enall_tourismos.pdf](http://6epal-irakl.ira.sch.gr/new/images/arxeia/perivallontiki/enallakt/enall_tourismos.pdf)

http://www.rhodes.gr/userfiles/f3d32225-c364-4819-aea4-00cf65c58887/LoupaPatti_1.pdf

<http://www.ee.teihal.gr/labs/pkoukos/PROSTASIA%20PERIBALONTOS/Ecotourism.htm>

http://www.interbooks.gr/product_info.php?products_id=457..

https://www.google.gr/interstitial?url=http://www.akalanthis.gr/epagelmatikos_tourismos.htm

<http://altertourism.gr/morfes-tourismou/politistikos-tourismos>

<http://odysseus.culture.gr/h/3/gh30.jsp>

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%AE%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%82_%CE%A4%CF%83%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82

http://users.sch.gr/ntinos_psilop/index.php?option=com_content&view=article&id=83&Itemid=275

<http://www.kastra.eu/>

<http://www.culture.gr/culture/gindex.jsp>

http://www.visitgreece.gr/el/religion/religious_sites

<http://monastiria.gr/>

<http://monastiria.gr/index.php?lang=el>

<http://www.agiooros.net/>

<http://www.healthpages.gr/portal/page/portal/1535/index?CatID=565>

<http://www.scribd.com/doc/102144300/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%A5%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82>

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CF%80%CE%B7%CE%B3%CE%AD%CF%82

2

http://www.aesthetics.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=1365&Itemid=1

<http://www.koinonikostourismos.gr/>

<http://eureka.lib.teithe.gr:8080/bitstream/handle/10184/2056/Chalkidou%20V%20%5B%20Presentation%5D.pdf?sequence=2>

<http://www.eio.gr/>

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%83%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B4%CE%B1>

<http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse2/sdo/tour/2009/MappourasAndreas/attached-document/mappouras.pdf>

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%80%CF%80%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Parachuting>

https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&ved=0CDQQFjAB&url=http%3A%2F%2F11yk-dramas.dra.sch.gr%2Factivities%2Fmonopatia-e6%2Fdiadromes.doc&ei=W0i6Ue_MA8LwOonWgegB&usg=AFQjCNGqDCK9wi4fOjHM5ei73mdyAM_Luw&sig2=v-f1gE0mnompNGNMPHiGDQ&bvm=bv.47883778,d.ZWU

<http://www.visitgreece.gr/el/nature/mountains>

http://www.visitgreece.gr/el/touring/on_foot

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%81%CF%89%CF%84%CF%8C%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%9A%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%BF>

http://ec.europa.eu/agriculture/cap-overview/2012_el.pdf

http://www.aegean.gr/lid/internet/elliniki_ekdosi/ereyna.htm

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_singleact_el.htm

<http://drokos.webnode.gr/news/%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%B2%CE%AF%CF%89%CF%84%CE%B7-%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%>

[BD%CE%B7-%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7,-
%CE%BF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/](#)